

1-MAVZU. Ona tili va adabiyot fanini o‘qitishga qo‘yiladigan talablar, DTS tahlili

Reja:

1. Ta’lim sohasi mamlakat taraqqiyotining strategik yo‘nalishi ekanligi.
2. Ona tili va adabiyoti fani hamda ta’limning asosiy nazariyalari, ularni amaliyotga tatbiq etishning samarali usul hamda vositalari.
3. Til ta’limida kompetensiyaviy yondashuv va kompetensiya tushunchasi.
4. Darslik, o‘quv qo‘llanmalar hamda ularning tahlili.

Tayanch tushunchalar: kompetensiyaviy yondashuv, “*Milliy o‘quv dasturi*”, DTS, darslik va o‘quv qo‘llanmalar

Maqsad: Ishtirokchilar ta’lim mazmuni, unda o‘quv reja, dastur, darslik, o‘quv qo‘llanmalarining mantiqan o‘zaro bog‘liqligini asoslash, bular o‘quv-metodik qo‘llanmalar ekanligini izohlab berish. Yangi tahrirdagi “*Milliy o‘quv dasturi*”, DTSning tarkibiy tuzilishi, umumiy o‘rta ta’lim maktablarida ona tili va adabiyot ta’limining maqsadi va vazifalari, o‘quvchilarning tayyorgarlik darajasiga qo‘yiladigan zaruriy minimal talablar haqida ma’lumotga ega bo‘ladi.

1. Ta’lim sohasi mamlakat taraqqiyotining strategik yo‘nalishi ekanligi

Mamlakatimiz ta’lim tizimini rivojlangan mamlakatlar ta’lim jarayonlariga moslashtirish, xalqaro baholash dasturlarida o‘quvchilarimizni faol ishtirokini ta’minlash, milliy o‘quv dasturlarini joriy etishga katta e’tibor qaratilmoqda. O‘qituvchi ta’lim-tarbiya sohasidagi islohotlarni amalga oshiruvchi asosiy shaxs bo‘lib hisoblanadi. Islohatlarning sifati va samaradorligi o‘qituvchining ijodkorligi, faolligi, izlanuvchanligi, pedagogik mahoratiga bog‘liqdir. Ta’lim jarayonini tashkil etishga mas’uliyat bilan yondashadigan, kasbiy bilimdon, metodik mahoratga ega, ilg‘or pedagogik texnologiyalarni mukammal o‘zlashtirib olgan, innovatsiyalar asosida darsni tashkil etuvchi, yuksak shaxsiy fazilatlariga ega o‘qituvchilarni tayyorlash dolzarb vazifalardan biridir. Ona tili va adabiyot darslarida o‘quvchilarni shu sohadagi kasblarga yo‘naltirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Ta’lim sohasi mamlakat taraqqiyotining strategik yo‘nalishi hisoblanadi. “Yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma’naviy salohiyatga ega bo‘lib, dunyo miqyosida o‘z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo‘sh kelmaydigan insonlar bo‘lib kamol topishi, baxtli bo‘lishi”ga erishishda, “...umumiy o‘rta ta’lim, o‘rta maxsus va oliy ta’lim sifatini yaxshilash hamda ularni rivojlantirish chora-tadbirlarini amalga oshirish”ga yurtboshimiz tomonidan alohida urg‘u berilgani bejiz emas.

Yangi tahrirdagi “Ta’lim to‘g‘risida”gi qonun 2020-yilda senatorlar tomonidan ma’qullandi. (1997-yildan buyon amalda bo‘lgan Qonun yangilandi.) Ushbu qonun loyihasi barcha vazirliklar takliflari asosida Ta’lim sifatini nazorat qilish davlat

inspeksiyasi tomonidan muvofiqlashtirilib, hukumatga kiritilgan. Qonunda maktabgacha ta'limdan boshlab, umumiy o'rta ta'lim, o'rta maxsus ta'lim, kasb-hunar ta'limi, oliy ta'lim, kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish, maktabdan tashqari ta'limning uzviyligini, mazmun jihatdan ketma-ketligini ta'minlashga alohida ahamiyat berilmoqda.

2. Ona tili va adabiyoti fani va ta'limning asosiy nazariyalari, ularni amaliyotga tatbiq etishning samarali usul hamda vositalari

Ona tilining o'quv dasturida belgilanganidek, Filologiya fanlari ona tili, adabiyot, o'zbek tili (ta'lim boshqa tillarda olib boriladigan maktablar uchun), qardosh tillar (qozoq, qirg'iz, tojik, turkman, qoraqalpoq), rus tili (ta'lim rus va o'zbek tilida olib boriladigan maktablar uchun) o'quv predmetlarini qamrab oladi hamda ularning o'zaro aloqadorligini ta'minlaydi. O'quvchilarga tilni o'qitish orqali shu til bo'yicha egallanadigan nutqiy faoliyatning asosiy to'rt turi: nutqni tinglab tushunish, gapirish, o'qish va yozish amallari bo'yicha har bir sinfda taqozo etiladigan malaka va ko'nikmalar me'yorini rivojlantirish, bunda o'qishda, mehnat jarayonida va oilada, jamoat joylarida yuzaga keladigan turli nutqiy vaziyatlarda mustaqil ravishda fikr almasha olish va fikr bayon eta bilish, eshitilgan materialni idrok etish, shuningdek, yozma manbalarni o'qish orqali axborot olish, voqea-hodisalarga o'z munosabatini bildirish tarzida muloqotga kirishish malakasini egallab borish dinamikasi nazarda tutiladi.

Til o'rganishda uzluksiz ta'limning boshlang'ich va umumiy o'rta bosqichlarida til ta'limining lisoniy, lingvopsixologik, sotsiopsixologik va paralingvistik xususiyatlari va, muhimi, umumdidaktik va o'ziga xos metodik xususiyatlardan kelib chiqqan holda hosil qilinadigan nutqiy-kommunikativ, grammatik va umumtarbiyaviy vazifalar belgilanadi.

Ona tili fani faqat grammatik me'yorni o'rgatuvchi fan sifatida emas, balki o'quvchining ixtiyoriy mavzudagi, fanlar kesimidagi matnlarni tinglab tushunishiga, to'g'ri o'qishiga, orfoepik va orfografik me'yorlarni rivojlantirishga xizmat qiladigan fandir. O'quvchi mantiqiy, tanqidiy, kreativ fikrlashi uchun o'zbek tili darslarida tinglab, ko'rib va o'qib tushunishga e'tibor qaratiladi. O'zbek tilini puxta o'zlashtirgan o'quvchi o'zbek tilida o'z fikrini belgilangan darajalar asosida mustaqil bayon eta oladi.

Ona tili fanini mukammal o'zlashtirgan o'quvchi o'zbek tilida beriladigan matnlarni o'qish orqali mantiqiy, tanqidiy, ijodiy (kreativ) fikrlash orqali olgan bilimlarini hayotda qo'llay olish layoqati rivojlantiriladi. Shuningdek, o'quvchilarning mantiqiy fikrlashini va amaliy ko'nikmalarini shakllantirishga yo'naltirilgan xalqaro baholash dasturi (PISA, PIRLS) talablariga mos keladigan elementlar orqali amaliy topshiriqlarni matnlarning mazmuniga singdirish o'qituvchi oldidagi asosiy vazifalardan biri sanaladi. Bunda matnni tushunish, tanqidiy, tahliliy fikrlash, munosabat bildirish malakalarini shakllantirish ko'zda tutiladi.

Ona tili fani o'quvchi shaxsini fikrlashga, o'zgalar fikrini anglashga, o'z fikrini og'zaki hamda yozma shaklda savodli bayon qila olishga qaratilgan nutqiy (kommunikativ) kompetensiyani rivojlantirish; o'quvchilarda grammatikaga oid o'zlashtiriladigan

bilimlarni (fonetika, leksikologiya, soʻzning tarkibi, soʻz yasalihi, morfologiya, sintaksis, yozuv va imlo, tinish belgilari, nutq uslublari, stilistikaga oid tushunchalarni) rivojlantirish hamda ona tilining keng imkoniyatlaridan unumli foydalangan holda toʻgʻri va ravon bayon eta olishni rivojlantirishga qaratilgan lingvistik kompetensiyalarni shakllantirishdan iborat.

Ona tili bilan birgalikda oʻqitiladigan Adabiyot fani oʻquvchilarni milliy hamda jahon adabiyotining nodir namunalarini mustaqil tushunish va tahlil qilishga oʻrgatadi hamda shu orqali oʻquvchilarni badiiy adabiyotga qiziqtirish, kitobxonlik madaniyatini va oʻquvchilarning maʼnaviy-axloqiy dunyosi, adabiy-estetik didini shakllantirish, ularda mustaqil fikrlash, obrazli tafakkurga oid bilim, koʻnikma, malakalarni hosil qilish va rivojlantirish, olam va inson tabiati, milliy hamda umuminsoniy qadriyatlar haqidagi tasavvurlarini, dunyoqarashini kengaytirishga xizmat qiladi.

Adabiyot darslarida oʻquvchilar ongida ilmiy dunyoqarashni shakllantirishda ularning tarix fanidan olgan bilimlaridan foydalanish bilan birga, hozirgi davrdagi ijtimoiy-siyosiy hodisalar ham oʻrganiladi. Ilmiy dunyoqarashni shakllantiruvchi yorqin tarixiy shaxslar obrazlari ham oʻquvchilarning maʼnaviy dunyosini boyitadi, jamiyatning moddiy boyligi va maʼnaviy madaniyatini rivojlantirishga oʻz hissalarini qoʻshish tuygʻusini oʻstiradi. Shu yoʻl bilan oʻquvchilarda ijtimoiy hayot voqealari hamda adabiyot va sanʼat asarlarini mustaqil anglash malakasi, izchil dunyoqarash shakllantiriladi.

3. Til taʼlimida kompetensiyaviy yondashuv va kompetensiya tushunchasi.

Zamonaviy texnologiyalar oʻquvchilarni egallamoqchi boʻlgan bilimlarni oʻzlari qidirib topishga, mustaqil fikrlashga oʻrgatadi, taʼlim jarayonida oʻquvchi asosiy figuraga aylanadi. Interfaol metod taʼlim jarayonida oʻquvchilar hamda oʻqituvchi oʻrasidagi faollikni oshirish orqali oʻquvchilarning bilimlarni oʻzlashtirishini faollashtiriladi.

Kompetensiya – jamiyatning oʻz fuqarolariga qoʻygan ijtimoiy buyurtmasi boʻlib, ularning roʻyxati muayyan mamlakatdagi yoki hududdagi ijtimoiy muhit bilan belgilanadi Bunday kelishuvga har doim ham erishib boʻlmaydi. Masalan, Shvetsariya va Amerika Qoʻshma Shtatlarining iqtisodiy hamkorlik va rivojlanish tashkiloti hamda taʼlim statistikasi Milliy institutining “Tayanch kompetensiyalarni tanlash va aniqlash” nomli loyihasida ham tayanch kompetensiyalarni qatʼiy ravishda aniqlab olishning imkoniyati boʻlmagan.

“Competence” soʻzi “to compete” soʻzidan kelib chiqqan boʻlib, “musobaqalashmoq”, “raqobatlashmoq”, “bellashmoq” degan maʼnoni bildiradi. Soʻzma-soʻz tarjima qilinsa, “musobaqalashishga layoqatlilik” maʼnosida keladi.

Kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan taʼlim – egallangan bilim, koʻnikma va malakalarni oʻz shaxsiy, kasbiy va ijtimoiy faoliyatlarida amaliy qoʻllay olish layoqatini shakllantirishga yoʻnaltirilgan taʼlim boʻlib, oʻquvchilarda mustaqil fikrlash, faol

fuqarolik pozitsiyasiga ega bo'lish, tashabbuskorlik, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan o'z faoliyatida oqilona foydalana olish, ongli ravishda kasb-hunar tanlash, sog'lom raqobat hamda umummadaniy ko'nikmalarni hosil qiladi.

Demak, ta'lim sohasida kompetensiya so'zini layoqat, kompetentlikni esa layoqatlilik deb, kompetensiyaviy yondashuvni egallangan bilim, ko'nikma va malakalarni o'z shaxsiy, kasbiy va ijtimoiy faoliyatlarida amaliy qo'llay olish layoqatlarini shakllantirishga yo'naltirilgan ta'lim yo'nalishi, deb tushunish maqsadga muvofiqligini ko'rsatadi.

Kompetentlilik bevosita kasbga loyqlik, o'z sohasi bo'yicha egallagan bilim, ko'nikma, malakalaridan kasbi doirasida mustaqil ravishda amaliy foydalana olish va ijodiy munosabatini namoyon qila olish qobiliyatidir.

Darhaqiqat, ko'p narsani bilsa-da, lekin ularni amaliy qo'llay olmaydigan o'quvchining jamiyatga ham, o'ziga ham foydasi tegmaydi. Nemis olimi Hilbert Meyer aytganidek, "kompetentli o'quvchi "quruq bilim" sohibi bo'lib qolmasdan, balki o'z bilimlaridan yuzaga kelgan vaziyatlarda yetarlicha foydalana oladi, xotirasida tez tiklanadigan bilimlar mazmuniga ega bo'ladi".

Kompetensiyalar 2 asosiy turga: tayanch va fanga oid kompetensiyalarga bo'linadi.

Tayanch kompetensiyalar insonning shaxsiy, ijtimoiy, iqtisodiy va kasbiy munosabatlarga kirisha olish, jamiyatda o'z o'rnini egallay olish, duch keladigan muammolarning yechimini hal eta olish, eng muhimi, o'z sohasi, kasbi bo'yicha raqobatbardosh bo'la olish ko'nikma-malakalarini tarkib toptirishga qaratiladi. Shu bois ularning turi nihoyatda ko'p bo'lib, ular har bir mamlakatda ta'lim oldiga qo'yilgan maqsad va vazifalardan kelib chiqqan holda tanlanadi.

O'zbekiston Respublikasida ta'limning uzluksizligi, uzviyligi, o'quvchi shaxsi ustuvorligidan kelib chiqib ularning yosh xususiyatlariga mos ravishda quyidagi tayanch kompetensiyalar shakllantiriladi.

Kommunikativ kompetensiya ijtimoiy munosabatlarda eng avvalo, ona tilida hamda birorta xorijiy tilda o'zaro samarali muloqotga kirisha olish, muloqotda muomala madaniyatiga amal qilish, ijtimoiy moslashuvchanlik, hamkorlikda jamoada samarali ishlay olish layoqatini nazarda tutadi.

Axborotlar bilan ishlash kompetensiyasi media manbalardan zarur ma'lumotlarni izlab topa olish, saralash, qayta ishlash, saqlash, ulardan samarali foydalana olish, ularning xavfsizligini ta'minlash ko'nikmalarini egallashni hamda mediamadaniyatga ega bo'lishni nazarda tutadi.

O'zini-o'zi rivojlantirish kompetensiyasi doimiy ravishda o'z-o'zini jismoniy, ma'naviy, ruhiy, intellektual va kreativ rivojlantirish, kamolotga intilish, hayot davomida mustaqil o'qib-o'rganish, kognitivlik ko'nikmalarini va hayotiy tajribasini mustaqil ravishda muntazam oshirib borish, o'z xatti-harakatini adekvat baholash va mustaqil qaror qabul qila olish ko'nikmalarni egallashni nazarda tutadi.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi jamiyatda bo'layotgan voqea, hodisa va jarayonlarga daxldorlikni his etish va ularda faol ishtirok etish, o'zining fuqarolik burch va huquqlarini bilishi, unga rioya qilishi, ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarda muomala va huquqiy madaniyatga ega bo'lish layoqatini nazarda tutadi.

Milliy va umummadaniy kompetensiya vatanga sadoqatli, insonlarga mehr-oqibatli hamda umuminsoniy va milliy qadriyatlarga e'tiqodli bo'lishni, badiiy va san'at asarlarini tushunish, orasta kiyinish, madaniy me'yorlarga va sog'lom turmush tarziga amal qilish layoqatini nazarda tutadi.

Matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish hamda foydalanish kompetensiyasi aniq hisob-kitoblarga asoslangan holda shaxsiy, oilaviy, kasbiy va iqtisodiy rejalarni tuza olish, kundalik faoliyatda turli formula, model, chizma va diagrammalarni o'qiy olish, inson mehnatini engillashtiradigan, mehnat unumdorligini oshiradigan, qulay shart-sharoitga olib keladigan fan va texnika yangiliklaridan foydalana olish ko'nikmalarini nazarda tutadi.

Shuningdek, ta'limda har bir o'quv fanini o'zlashtirish jarayonida o'quvchilarda, shu fanning o'ziga xosligi, mazmunidan kelib chiqqan holda, har bir fanning o'ziga, sohaga, yo'nalishga tegishli fanga oid kompetensiyalar ham shakllantiriladi. Jumladan, o'zbek tilini o'rganishda o'quvchi-o'quvchilar nutqiy va lingvistik kompetensiyalarni egallashlari talab etiladi.

Fanga oid kompetensiyalar. Ona tili ta'limida o'quvchi-o'quvchilar nutqiy, lingvistik kompetensiyalardan iborat fanga oid kompetensiyalarni egallashlari talab etiladi.

1. Nutqiy kompetensiya til ta'limining quyidagi 4 amali bo'yicha: tinglab tushunish bo'yicha (eshitilgan va eshittirilgan nutqni, tinglangan matndagi asosiy axborotni, dolzarb mavzulardagi radio va teledasturlarni tushunish); gapirish bo'yicha (monologik, dialogik og'zaki nutq turlarida o'z shaxsiy qarashlari va fikrlarini bildirish, mavzu doirasida taqdimot qila olish ko'nikmalarini rivojlantirish); o'qish bo'yicha: mavzuga oid materiallarni, adabiy-badiiy matnlarni, ommabop materiallarni (gazeta, hikoya, shaxsiy va elektron xatlarni) o'qish; yozish bo'yicha (diktant, bayon, insho yoza olish, ijodiy matnlar tuza olish, rasmiy ish qog'ozlarini yuritishni bilish).

2. Lingvistik kompetensiya: kundalik hayotda faol qo'llaniladigan ijtimoiy mavzularga oid va kasb-hunarga yo'naltirilgan lug'at boyligini oshirib borish, o'zbek tilining so'z yasalishi vositalarini bilish lug'at boyligini oshirib borishdan iborat bo'lib, bularning barchasi o'zbek tilining fonetikasi, leksikasi va grammatikasi bo'yicha nazariy bilimlarni muayyan izchillikda egallash vositasida amalga oshiriladi.

“Metod (yunoncha methodis – tadqiqot usuli, yo'li)

1. Tabiat va jamiyat hodisalarini bilish, tadqiq qilish usuli.

2. Usul, uslub sifatida;

“Metodika (yunoncha methodika) - biror ishni bajarish, amalga oshirish, ado etish metodlarining, usullarining yig‘indisi, o‘qitish usullari haqidagi ta’limot” Metodik so‘zi esa metod va metodikaga xos, usuliy ma’nolarini bildiradi.

Metodologiya esa tadqiqot manbaini qanday tushunish, uni o‘rganishga qanday yondashish, qaysi usullarni qo‘llash, tadqiqot ob’ekti yuzasidan umumiy nazariy, amaliy, mantiqiy yoki tavsifiy bilimlar hosil qilish haqidagi ta’limotdir.

Ta’lim metodi yoki usuli o‘qituvchi va o‘quvchilarning ta’lim jarayonidagi aniq maqsadga erishishiga qaratilgan birgalikdagi faoliyatlari bo‘lib, u o‘quv materialini nazariy va amaliy jihatdan o‘zlashtirish yo‘llarini anglatadi.

O‘qitish metodlari ta’lim jarayonida o‘qituvchi va o‘quvchi faoliyatining qanday kechishi, o‘qitish jarayonini qanday tashkil etish, qay tarzda olib borish kerakligini belgilab beradi. Bugungi kun o‘qituvchisi har bir mashg‘ulotga kirar ekan, har doim uning oldida darsni qanday tashkil etish kerak, qaysi didaktik materialdan qay tarzda foydalanish kerak, ushbu mavzuni o‘tishdan qaysi metodlardan foydalanish samarali bo‘ladi degan savol turadi.

Darsda ko‘zda tutilgan ta’limiy-tarbiyaviy maqsadlarga erishishda o‘qituvchining o‘z mutaxassisligi doirasidagi chuqur bilimi, intellektual salohiyatining o‘zi etarli emas. O‘qituvchi, shuningdek, o‘z tajribasi, o‘zgalar tajribasiga suyanagan holda dars o‘tish metodlari ustida ham jiddiy bosh qotirishi kerak.

4. Darslik, o‘quv qo‘llanmalar hamda ularning tahlili.

Ona tili va adabiyoti fanini o‘qitish yangi qabul qilinib amaliyotga joriy etilayotgan Milliy o‘quv dasturi va DTS da yangicha jarayonda oydinlashadi. Fan uchun tamomila yangilik bo‘lgan 4K metodi va fanlararo integratsiyani ta’minlagan mashq va topshiriqlar barchasi o‘quvchilar va ustozlar tomonidan juda katta qiziqish hamda taassurotlar bilan qabul qilinmoqda.

Amaldagi darsliklarda tinglab tushunish kompetensiyasini rivojlantirish uchun topshiriqlar ajratilmagan bo‘lsa, yangisida bu kompetensiyasini rivojlantirish uchun har bir mavzuga alohida topshiriqlar ishlab chiqilgan.

O‘qib tushunish kompetensiyasini rivojlantirish uchun ajratilgan topshiriqlar esa, asosan, matnda ochiq ifodalangan ma’lumotlarga, yoki didaktik elementlarga qaratilar edi. Endi esa darslikda o‘qib tushunish kompetensiyasining barcha qismlarini qamrab oladigan savol va topshiriqlar bo‘ladi.

Shu paytgacha ona tilini o‘qitishdan maqsad tilning grammatikasini o‘rgatish, til strukturasiga oid qoidalarni yod oldirish edi. Yangi darslikda eng muhim qoidalargina qoldirilgan. Rang-barang tasvirlar va qiziqarli topshiriqlarga ko‘proq urg‘u berilgan.

Ahamiyatli tomoni endi o‘qituvchilar uchun “O‘qituvchi kitobi”, o‘quvchilar uchun esa “Mashq daftari” ham bo‘ladi.

Eski darsliklar til strukturasini o'rgatishga qaratilgan. Yangi darsliklarda esa til strukturasidan ko'ra, tilning leksikologik, semantik tomonlariga urg'u berilgan. Ya'ni asosiy e'tibor so'z, uning ma'nolari, o'rindoshlari, qo'llanish o'rinlari, lug'at boyligi kabi tomonlarga qaratilgan.

Amaldagi darslikdan o'rin olgan matnlarda bola yoshiga mos bo'lishidan ko'ra, didaktik ahamiyatiga urg'u berilgan. Taqdim etilayotgan didaktika esa yoshga mos, qiziqarli mavzulardagi matnlar hamda she'rlarga singdirilgan. Yozuvchilar bilan birgalikda matnlar qayta ishlab chiqilgan.

Darsliklardagi tushunarsiz bo'lishi mumkin bo'lgan so'zlar izohsiz qoldirilar edi. Yangi darsliklarda bolaning tushunishi uchun qiyin bo'lgan so'zlar darslikning orqa qismida maxsus lug'atga joylashtirilgan. Bundan tashqari ular ustida alohida mashqlar ishlab chiqilgan.

Tayyorlanayotgan darslikda gapdan to yaxlit matn yaratishgacha bo'lgan jarayon tizimli ravishda ishlab chiqilgan. Avval gaplardagi bo'sh o'rinlarni to'ldirishni boshlagan bola ma'lum mavzu doirasida kichik matn yarata olish darajasiga olib chiqiladi.

Shuningdek, darslikda o'quvchilarning eng og'riqli muammosi bo'lgan og'zaki javob beriladigan, o'gzaki tarzda bajariladigan alohida topshiriqlar ham ishlab chiqilgan. Yodlash uchun berilgan she'rni aytib berishlari uchun alohida vaqt ajratilgan.

Yangi darslikda uyga vazifalar mavjud emas. Nutqiy mavzular asosida izchillikda bir-birini to'ldiradigan, o'zi izlanib topishga qaratilgan nostandart mashq va topshiriqlar ishlab chiqilgan.

O'zbek adabiyotining antologiya kabi mukammal mahsulot yaratishni maqsad qilib qo'ygan "O'zbek adabiyotining ko'p tilli (o'zbek, rus, ingliz tillarida) elektron platformasini yaratish" mavzusidagi amaliy loyiha o'zbek adabiyotining tarixi, taraqqiyot davrlari, adabiy jarayonda kechayotgan o'zgarishlarni va jahon adabiyotida tutgan o'rnini targ'ib etishga bag'ishlangan ko'p tilli elektron platforma yaratishni o'z oldiga maqsad qilib qo'ygan.

O'zbek va sharq tillarini uzviy ravishda tadqiq qilish, qadimgi qo'lyozmalarni yurtimizga qaytarish ishlarini tashkil etish maqsadida "Yevropa fondlarida saqlanayotgan, O'zbekistonda mavjud bo'lmagan turkiy qo'lyozmalarning ma'lumotlar bazasini va "Yevroturcologika.uz" elektron platformasini yaratish" innovatsion loyiha mavzusi e'lon qilingan. Loyiha yakunida Finlyandiya, Gollandiya, Fransiya, Italiya, Germaniya, Avstriya kabi Yevropa mamlakatlarida saqlanayotgan, lekin O'zbekistonda mavjud bo'lmagan turkiy qo'lyozmalarning ma'lumotlar bazasi shakllantiriladi, qo'lyozmalarning ilmiy tavsifi yaratiladi; - "Yevroturcologika.uz" veb-sayti yaratiladi, Yevropa fondlarida saqlanayotgan, O'zbekistonda mavjud bo'lmagan turkiy qo'lyozmalarning ma'lumotlar bazasi hamda "Yevroturcologika.uz" elektron platformasi yaratiladi.

Innovatsion rivojlanish vazirligi iqtidorli yosh olimlarning ilmiy-innovatsion faoliyatini qo'llab-quvvatlash maqsadida ilmiy-tadqiqot ishlariga davlat buyurtmasi talablariga muvofiq yosh olimlarning amaliy va innovatsion loyihalari tanlovini e'lon qilgan edi. Tanlovning asosiy maqsadi – iqtidorli va iste'dodli yosh olimlarning ilmiy-tadqiqot faoliyati natijalari va tashabbuslarini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash, ularning ilmiy izlanishlari uchun zarur shart-sharoitlarni yaratib berish hamda salohiyatli yoshlarni ilm-fanga keng jalb etishdan iborat. Mazkur tanlovda o'zbek tilini boshqa fanlar bilan chambarchas tarzda tadqiqotini olib borish masalasiga misol sifatida e'lon qilingan “Matematika fanidan o'zbek, qoraqalpoq, rus va ingliz tillaridagi izohli lug'at onlayn platformasini yaratish” innovatsion loyiha mavzusini keltirishimiz mumkin. Mazkur loyiha natijasida uzluksiz ta'lim tizimida matematika faniga oid atamalarning o'zbek, qoraqalpoq, rus va ingliz tillaridagi izohli lug'atlar bazasi yaratish, onlayn-platformaga bosqichma-bosqich ravishda matematika faniga oid atamalarning tushuntirishning animatsion (video) fayllari joylashtirib borish, matematika faniga oid atamalarning o'quv-uslubiy ta'minoti yaratish, onlayn-platformaning mobil ilovasi yaratish ko'zda tutilmoqda.

Xulosa qilib aytganda, Vatan, xalq kelajagi, o'zlikni anglash, o'z ona tilisining sofligini ta'minlash yo'lida ogoh, fidokor bo'lmaslik mumkin emas, bu har bir inson umrining asosiy mazmun va mohiyatini tashkil qiladi. Bu da'vatkor so'zlar hech vaqt o'z ahamiyatini yo'qotmaydi, chunki qadriyati mustahkam xalqimiz tilimizga e'tiborini hech ham susaytirmaydi. Hamma vaqt zamonaviy bo'lib yashayveradi. Vatanimiz mustaqilligini mustahkamlash borasida hali ko'p ishlar oldinda turgan hozirgi vaqtda bu shiorga qayta-qayta murojaat qilish maqsadga muvofiqdir.

Nazorat uchun savollar

1. Davlat tili ta'limida uzviylik va integratsiyada qanday muammolar mavjud?
2. O'zbek tili ta'limi konsepsiyasining asosiy maqsadi va rivojlanishining ustuvor yo'nalishlari haqida gapiring.
3. O'zbek tili ta'limining o'quv-metodik ta'minotini ishlab chiqishda uzviylikni ta'minlash uchun nima qilish kerak?
4. O'zbek tili ta'limini tashkil etishda umumiy o'rta, professional va oliy ta'lim tizimlarining o'zaro integratsiyasi deganda nimani tushunasiz?
5. Davlat tilining zamonaviy axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalariga integratsiyasini ta'minlashda qanday chora-tadbirlarni amalga oshirishi kerak?
6. Umumta'lim maktablarining ona tili va adabiyot fani bo'yicha darsliklari mualliflari kimlar?

7. So‘nggi yillarda qanday metodik qo‘llanma va tavsiyalar nashr etildi?
8. Ona tili darsliklarida mavzularning berilishi, qoidalar, mashq va topshiriqlar sizni qoniqtiradimi? Ularni takomillashtirish bo‘yicha qanday takliflar bera olasiz?
9. Adabiyot darsliklarida yozuvchining hayoti va ijodi, asarlar tahlili, adabiy-nazariy tushunchalar va savol-topshiriqlar talab darajasida berilgan deb hisoblaysizmi?
10. Hozirgi kunda ona tili va adabiyot fani o‘qituvchilari uchun qanday metodik qo‘llanma va tavsiyalarga ehtiyoj katta?
11. “Kreativ ifodalash” deganda nimani tushunasiz?
12. O‘qish savodxonligini oshishiga ko‘maklashuvchi omillar qaysilar?
13. So‘nggi yillarda chop etilgan nashrlarda kitobxonlikni rivojlantirish bo‘yicha qanday takliflar berilgan?
14. Yangi zamon darsliklari haqida fikrlaringizni ayting?

Mashg‘ulotning texnologik xaritasi

O'quv bloki	I. O'qitishda zamonaviy yondashuvlar				
O'quv modul	3.1. Ona tili va adabiyot fanining DTS va darsliklarning qiyosiy tahlili asosida dars jarayonini samarali tashkil etish usullari				
Mavzu	Ona tili va adabiyot fanini o'qitishga qo'yiladigan talablar, DTS tahlili				
Davomiyligi	80 daqiqa				
Mashg'ulotning maqsadi	<ul style="list-style-type: none"> • Umumiy o'rta ta'limning davlat ta'lim standarti. Davlat ta'lim standartining maqsad va vazifalarini, asosiy prinsiplarini, tarkibiy qismlarini, davlat ta'lim standartlarini joriy etish hamda davlat ta'lim standartlari talablariga rioya etilishini nazorat qilish tartibi. • Davlat ta'lim standartini ishlab chiqishda asos bo'ladigan hujjatlar. • Umumiy o'rta ta'limning davlat ta'lim standartining tarkibiy qismlari: umumiy o'rta ta'limning tayanch o'quv rejasi; umumiy o'rta ta'limning o'quv dasturi; umumiy o'rta ta'limning malaka talablari; baholash tizimi. • Umumiy o'rta ta'limning malaka talablari. Baholash tizimi. 				
Mashg'ulot bosqichlari	Faoliyat tavsifi	Vaqt, daqiqa	Metodlar	Zarur jihozlar	Natija
1. Tashkiliy qism	<ul style="list-style-type: none"> - Salomlashish - Mavzu va reja bilan tanishtirish - Mashg'ulotning dolzarbligini asoslab berish 	5	Suhbat, tushuntirish	1-2-slaydlar	O'qituvchilar mashg'ulotga tayyor bo'lishadi.
2. Motivatsiya	- DTS tarkibidagi qaysi ma'lumotlardan ko'proq foydalanasiz?	5	Muammoli vaziyat yaratish, muhokama	3-slayd	O'qituvchilar mavzuga qiziqadi va ishtirok etishga rag'batlanadi.

	<ul style="list-style-type: none"> - Adabiyot fanining o'qitilish ahamiyati haqida fikringiz. - Ona tili fanini o'qitishda qanday talablar muhim deb o'ylaysiz? <p>Savollari bilan murojaat qilinadi.</p>				
3. Nazariy qism	<ul style="list-style-type: none"> - Umumiy o'rta ta'limning davlat ta'lim standarti. Davlat ta'lim standartining maqsad va vazifalari, asosiy prinsiplari, tarkibiy qismlari; - Ta'lim standartlarining maqsadi; - Ona tili va adabiyot fanidan malaka talablari; - Gomogen guruhlarda ta'lim berish; - Differensial yondashuvning ahamiyati haqida tushuncha berish 	15	Taqdimot, ko'rgazmali tushuntirish	4-, 7- , 8-slaydlar	O'qituvchilar fanni o'qitishda innovatsion yondashuvlarni nazariy jihatdan o'rganadi.
4. Tahlil va muhokama	<ul style="list-style-type: none"> - DTS va milliy o'quv dasturi tahlili va farqi 	15	Suhbat, muhokama, tahlil	9, 10, 11, 12-slayd	O'qituvchilar o'z tajribalarini o'rtoqlashadi va yangi g'oyalarni o'zlashtiradi.
5. Amaliy mashg'ulot	<ul style="list-style-type: none"> - Mavzu asosida savollarga javob berish 	30	Guruhlarda ishlash, yangi		O'qituvchilar interfaol vositalar yordamida amaliy ko'nikmalar hosil qiladi.

			darsliklardan foydalanish		
6. Refleksiya	- AKTIVATOR 3-2-1” METODI Esimda qoldi - 3. Muhim bo’ldi - 2. Qo’llayman - 1. 3 daqiqa	5	Refleksiya usullari		O’qituvchilar o’z faoliyatini baholaydi va o’rganilgan ma’lumotlarni qayta ko’rib chiqadi.
7. Yakunlash va baholash	- Mashg’ulot natijalarini umumlashtirish - Kelgusi mashg’ulotlar uchun tavsiyalar berish	5	Suhbat	18-slayd	O’qituvchilar mashg’ulotdan qoniqish bilan chiqadi va yangi maqsadlar bilan yo’naltiriladi.

1-mavzu. Ona tili va adabiyot fanini o’qitishga qo’yiladigan talablar, DTS tahlili

Nazorat uchun savollar

1. Davlat tili ta’limida uzviylik va integratsiyada qanday muammolar mavjud?
2. O’zbek tili ta’limi konsepsiyasining asosiy maqsadi va rivojlanishining ustuvor yo’nalishlari haqida gapiring.
3. O’zbek tili ta’limining o’quv-metodik ta’minotini ishlab chiqishda uzviylikni ta’minlash uchun nima qilish kerak?
4. O’zbek tili ta’limini tashkil etishda umumiy o’rta, professional va oliy ta’lim tizimlarining o’zaro integratsiyasi deganda nimani tushunasiz?
5. Davlat tilining zamonaviy axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalariga integratsiyasini ta’minlashda qanday chora-tadbirlarni amalga oshirishi kerak?
6. Umumta’lim maktablarining ona tili va adabiyot fani bo’yicha darsliklari mualliflari kimlar?
7. So’nggi yillarda qanday metodik qo’llanma va tavsiyalar nashr etildi?
8. Ona tili darsliklarida mavzularning berilishi, qoidalar, mashq va topshiriqlar sizni qoniqtiradimi? Ularni takomillashtirish bo’yicha qanday takliflar bera olasiz?

9. Adabiyot darsliklarida yozuvchining hayoti va ijodi, asarlar tahlili, adabiy-nazariy tushunchalar va savol-topshiriqlar talab darajasida berilgan deb hisoblaysizmi?
10. Hozirgi kunda ona tili va adabiyot fani o'qituvchilari uchun qanday metodik qo'llanma va tavsiyalarga ehtiyoj katta?
11. "Kreativ ifodalash" deganda nimani tushunasiz?
12. O'qish savodxonligini oshishiga ko'maklashuvchi omillar qaysilar?
13. So'nggi yillarda chop etilgan nashrlarda kitobxonlikni rivojlantirish bo'yicha qanday takliflar berilgan?

1-mavzu. Ona tili va adabiyot fanini o'qitishga qo'yiladigan talablar, DTS tahlili

Glossariy

Kompetensiya – "Competence" so'zi "to compete" so'zidan kelib chiqqan bo'lib, "musobaqalashmoq", "raqobatlashmoq", "bellashmoq" degan ma'noni bildiradi. So'zma-so'z tarjima qilinsa, "musobaqalashishga layoqatlilik" ma'nosida keladi.

Kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan ta'lim – egallangan bilim, ko'nikma va malakalarni o'z shaxsiy, kasbiy va ijtimoiy faoliyatlarida amaliy qo'llay olish layoqatini shakllantirishga yo'naltirilgan ta'lim bo'lib, o'quvchilarda mustaqil fikrlash, faol fuqarolik pozitsiyasiga ega bo'lish, tashabbuskorlik, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan o'z faoliyatida oqilona foydalana olish, ongli ravishda kasb-hunar tanlash, sog'lom raqobat hamda umummadaniy ko'nikmalarni hosil qiladi.

Metod (yunoncha methodis – tadqiqot usuli, yo'li)

1. Tabiat va jamiyat hodisalarini bilish, tadqiq qilish usuli.
2. Usul, uslub sifatida;

Metodika(yunoncha methodika) - biror ishni bajarish, amalga oshirish, ado etish metodlarining, usullarining yig'indisi, o'qitish usullari haqidagi ta'limot" Metodik so'zi esa metod va metodikaga xos, usuliy ma'nolarini bildiradi.

Mavzu: Ona tili va adabiyot darsliklari hamda ularni amaliyotga samarali tatbiq etish

Reja:

1. Ona tili va adabiyot fanidan yangi nashr etilgan darsliklar tahlili.
2. Milliy o'quv dasturida fanni o'qitish metodologiyasi.
3. Darsliklarni amaliyotga samarali tatbiq etish yo'llari.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022 — 2026 yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni qabul qilindi. Unda 100-maqсад ko'zda tutilgan.

Hozirgi davrda ta'lim oluvchilarning badiiy adabiyotga qiziqishi, kitobxonlik saviyasi sezilarli darajada pasaygan. Bu esa millat intellektual va hissiy qudratining pasayishiga olib keladi. Bu ko'ngilsiz holatga adabiy ta'limdagi bo'shliqlar, muammolarning mavjudligi ham ma'lum darajada sababdir. Yoshlar orasida kitobxonlikni targ'ib etishga hukumat darajasida e'tibor qaratilayotgani bejizga emas.

✓ 72-maqсад (2022, 28.01)da: Aholiga axborot-kutubxona xizmatini ko'rsatishni yanada rivojlantirish, kitobxonlikni keng ommalashtirish hamda «Kitobsevar millat» umummilliy g'oyasini ro'yobga chiqarish.

✓ Aholiga axborot-kutubxona xizmati ko'rsatishni yanada rivojlantirish, kitobxonlikni keng ommalashtirish hamda sohada yagona boshqaruv tizimini joriy etish.

✓ O'zbek tilining jamiyatdagi ona tili va davlat tili sifatida o'z qadri, mavqeyi hamda maqomiga bo'lgan e'tibor sustligi tufayli uni to'laqonli o'rganish va o'rgatishga bo'lgan ijtimoiy ehtiyojga beparvo qaraldi. Natijada ta'lim beruvchi va ta'lim oluvchilarning diqqati kerak-kerak emas mavzular bilan chalg'itildi, bu esa o'zbek tili ta'limining hayotiy zaruratni qondirish o'zanidan chiqib ketishiga sabab bo'ldi; uni targ'ib qilish ham susayib ketdi. O'zbek tilining ona tili sifatida o'qitilishida lingvistik kompetensiyani shakllantirish ustuvorlashib, og'zaki va yozma nutq malakasini yuksaltirish uning soyasida qolib ketganligi, lingvistikaga oid nazariy ma'lumotlarni singdirishga yo'naltirilgan til ta'limi jarayoni ta'lim oluvchilarning kundalik hayotiy faoliyatlari, ehtiyojlaridan uzilib qolgani ushbu salbiy holatning turg'unlashishi va chuqurlashuviga sabab bo'ldi.

74-maqсад (2022, 28.01)da: Jamiyatda millatlararo totuvlik va dinlararo bag'rikenglik muhitini mustahkamlash.

✓ Milliy madaniy markazlarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tizimini yanada takomillashtirish.

✓ Millatlararo munosabatlar sohasida O‘zbekiston Respublikasi davlat siyosati konsepsiyasining izchil amalga oshirilishini ta’minlash.

✓ Turli millat yoshlari uchun qo‘shimcha qulay shart-sharoitlar yaratish, ularda fuqarolik burchini anglash, vatanparvarlik, bag‘rikenglikka asoslangan millatlararo muomala madaniyatini yuksaltirish.

✓ Xorijiy tillarda faoliyat yuritayotgan hamda millatlararo munosabatlar sohasida davlat siyosatini yoritayotgan ommaviy axborot vositalarini davlat tomonidan qo‘shimcha qo‘llab-quvvatlash choralarini ko‘rish.

2023-yilda ta’lim sohasidagi eng yaxshi 13 ta tendentsiya nimalardan iborat bo‘ladi?

1. Ta'limda o'yin texnologiyalari
2. Virtual va to'ldirilgan borliq (VR&AR)
3. Ta'limda "Nano texnologiya"lar
4. To'ldirilgan borliq va sun'iy intellekt (VR&AI)
5. Ta'limda "Big data"dan foydalanish
6. "K-12" raqamli ta'lim dasturi
7. Ta'limda blokcheyn
8. Ehtiyojga yo'naltirilgan ta'lim
9. STEAM dasturlari
10. Obunaga asoslangan o'rganish modeli
11. Kompleks ta'limga e'tibor
12. "Masofaviy va gibrid" ta'lim
13. Ta'lim va tadbirkorlik tafakkuri

✓ *Virtual haqiqat* (VR, *virtual reality*, VR, *sun'iy haqiqat*) — texnik vositalar yordamida yaratilgan, insonga uning his-tuyg‘ulari orqali uzatiladigan: ko‘rish, eshitish, teginish va boshqalar. Virtual haqiqat ta’sirga ham, reaksiyaga ham taqlid qiladi. Haqiqat tajribasining mustahkam to‘plami uchun virtual haqiqat va real vaqt reaksiyalarining kompyuter sintezini amalga oshiring.

✓ *Big data* (katta ma'lumotlar) - juda katta hajmdagi bir jinsli bo'lmagan va tez tushadigan raqamli ma'lumotlar bo'lib, ularni odatiy usullar bilan qayta ishlab bo'lmaydi. Ba'zi hollarda, katta ma'lumotlar tushunchasi bilan birga shu ma'lumotlarni qayta ishlash ham tushuniladi. Asosan, analiz obyekti katta ma'lumotlar deb ataladi.

✓ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 25-yanvardagi “Xalq ta’limi sohasidagi ilmiy-tadqiqot faoliyatini qo‘llab quvvatlash hamda uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini joriy qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-4963-son qarorida individulal kasbiy rivojlanish ta’lim trayektoriyasi asosida tabaqalashgan malaka oshirish, fanlarni ”Ustoz shogird tizimi” asosida o‘qitish, “El-yurt umidi” jamg‘armasi asosida xorijda malaka oshirish, malaka oshirishning muqobil shakllarini joriy etish;

videodarslarni yaratish uchun videostudiya va STEAM laboratoriyasini tashkil etish, bu jarayonga xorijdan mutaxassislarni jalb etish kabi vazifalar belgilandi. Mazkur hujjatlarga asoslangan holda bugungi kun yangi avlod darsliklari tayyorlanmoqda va nashr etilmoqda.

1-4-slaydlar

Yangi darsliklarning afzalliklari ko'p jihatdan o'quv jarayonini samarali tashkil etish va zamonaviy ta'lim talablariga javob berishga qaratilgan. Ona tili va adabiyot fanlaridan yaratilgan yangi darsliklarning asosiy afzalliklari quyidagilardan iborat bo'lishi mumkin:

1. Zamonaviy ta'lim yondashuvlari
 - Kompetensiyaga asoslangan ta'lim
 - Integratsiya
2. Interaktiv va innovatsion metodlar
4. Milliy va umumbashariy qadriyatlarning uyg'unligi
5. O'quvchilarning tanqidiy va ijodiy fikrlashini rivojlantirish

5-slayd

Darsliklar nega yangilandi?

- O'qituvchi to'ldirishlar va qo'shimchalar kiritadi;
- Tilga doir mavzular amaliyotga yo'naltirilmagan;
- Yod olishga yo'naltirilgan kontent;
- Asosan nazariy bilim va qoidalar;
- O'quvchi nutqini o'stirishga jiddiy e'tibor qaratilmagan.
- Amaldagi ona tilini o'qitish metodlari eskirgan;
- Zamonaviy bolalarning dunyoqarashi va ta'lim ehtiyojlari mos emas;
- O'quvchida ona tilini o'rganishga bo'lgan ishtiyoqni oshirmaydi;
- Bu o'quvchi nutqining yaxshi rivojlanmasligiga, o'z fikrini erkin va ravon ifodalay olmasligiga sabab bo'ladi;
- Maktabni tugangan o'quvchi fanga doir qoidalarni yaxshi bilsa-da, o'z milliy tili imkoniyatlaridan samarali foydalana olmaydi.

▪ 6-slayd

- Darsliklar innovatsion yondashuv asosida tayyorlandi. Ulardagi ta'limiy o'yinlar, mashqlar, masalalar va topshiriqlar o'quvchilarda amaliy ko'nikmalarni rivojlantirishga yo'naltirildi.
- Yangilanayotgan darsliklarning yana bir qulay tomoni shuki, ularga QR kod joylashtirilgan bo'lib, o'quvchilar kodni skanerlash orqali mobil telefonda darslikning elektron nusxasini o'qish, mavzuga oid qo'shimcha materiallarni qo'lga kiritish imkoniga ega bo'ladi.
- Ilk marotaba XXI asr ko'nikmalari deb nom olgan "yumshoq ko'nikmalar" joriy qilindi. Darslik orqali o'quvchiga bilim berishdan tashqari, unda ko'nikma shakllantiriladi.
- Yangi fan darsliklaridagi amaliyotga yo'naltirilgan mashg'ulotlar va mavzular o'quvchida muvaffaqiyat motivlarini uyg'otadi. Faol fuqarolik pozitsiyasi shakllantiriladi. O'quv fani mohiyati 50 foiz nazariy, 50 foiz amaliy asosga qurilgan.

8-slayd

Milliy o'quv dasturi orqali tilni o'qitish

Ona tilini o'qitishda 4 ko'nikmani shakllantirish ko'zda tutilgan: o'qib tushunish, tinglab tushunish, nutq so'zlash, yozish.

Til qonuniyatlari emas, ko'proq tilning amaliy jihatlari o'rgatiladi, O'quvchi tilni turli ijtimoiy munosabatlarda samarali qo'llash usullarini o'rganadi;

Tahliliy, tanqidiy fikrlash, mustaqil o'rganish, hamkorlikda ishlash ko'nikmalari shakllantiriladi;

Matematika, fizika, kimyo, biologiya, geografiya, iqtisod, siyosat, jamiyatshunoslik kabi fanlarni o'zlashtirishda til omilini his qiladi;

Kelajakda muayyan soha mataxassisiga aylanganida maktabda olgan bilimlari evaziga o'zbek tilida ish yuritishga, nutq so'zlashga, taqdimot o'tkazish yoki maqola yozishga qiynalmaydi.

9-slayd

Milliy o'quv dasturida adabiy ta'limning asoslari

Badiiy soʻzdan ta'sirlanish, uning jozibasini his etish, haqiqiy badiiy asarni tanish va tahlil qilish koʻnikmalarini shakllantirishdan;

oʻqilgan badiiy asarni tushunish, undan hayotiy xulosalar chiqarish, badiiy asar oʻqishni hayotiy ehtiyoj hisoblash tuygʻularini tarbiyalashdan;

yozma va ogʻzaki savodxonlik, nutqida adabiy til meʼyorlariga rioya etish, uslubiy rang-baranglikdan foydalana olish koʻnikmasini shakllantirish hamda adabiyot oʻquv fanining mazmunidan kelib chiqqan holda tayanch kompetensiyalarni shakllantirishdan;

uzliksiz taʼlim bosqichlarida badiiy asar mutolaasiga erkin yondashuv tamoyilini shakllantirishdan;

ularda turli janrlardagi badiiy asarlarni oʻqish, bitiklarning saviyasini ajrata bilish, qahramonlar tutumlariga aksiologik baho berish koʻnikmasini qaror topdirishdan iborat.

oʻzbek va jahon adabiyotining oʻquvchilarda ezgu ma'naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirishga xizmat qiladigan badiiy qimmatini yuksak namunalar mavjud.

10-slayd

PISA, PIRLS talablari doirasida

Oʻquvchining mantiqiy fikrlashini va amaliy koʻnikmalarini shakllantirishga yoʻnaltirilgan xalqaro baholash dasturi talablariga mos keladigan matnlar bilan ishlashga moʻljallangan amaliy topshiriqlarni matnlarning mazmuniga moslashtirish mashqlari mavjud. Bunda matnni tushunish, tahliliy, tanqidiy fikrlash va munosabat bildirish malakalarini shakllantiriladi. Oʻqish savodxonligi mukammal boʻlgan oʻquvchi boshqa fanlarda oʻrganayotgan matnlarni oʻqish orqali mantiqiy, tanqidiy, ijodiy fikrlaydi, olgan bilimlarini hayotda qoʻllay olish layoqati rivojlantiriladi. Oʻquvchi nutqiy faoliyatida ixtiyoriy mavzu, fanlar kesimidagi matnlarni tinglab tushunish, toʻgʻri oʻqish, orfoepik va orfografik meʼyorlarni qoʻllash salohiyatini rivojlantirishiga eʼtibor qaratilgan.

11-13 slaydlar

Mazkur darsliklar bolada an'anaviy uslubdagi ma'lumotni qabul qilish va qaytarish emas, balki 21-asrdagi eng muhim ko'nikmalar - tanqidiy fikrlash, muammoni hal qilish, masalaga ijodiy yondashish kabilarni shakllantirishga qaratilgan. Ular dars jarayonining markazidagi o'qituvchi emas, o'quvchining bo'lishi, faqatgina ma'lumotni qabul qilish bilan chegaralanmay, masalaga turli tomondan yondashishiga ko'maklashadi.

Shuning bilan bir qatorda, so'nggi yillarda yangi avlod darsliklari, 4k modeli, zamonaviy dars rejasi, bugungi kun bitiruvchisi va bugungi kun o'qituvchisi, baholashning yangi tizimi, darslarni loyiha ishlari asosida tashkil etishning afzalliklari kabi bir qator yangi tushunchalarga duch kelyapmiz. Kengroq to'xtaladigan bo'lsak, bu tushunchalarning barchasi bir maqsadda tuzilgan bo'lib, sifatli ta'limni yo'lga qo'yish uchun bir-biriga hamohang tarzda amalga oshiriladi. Chunonchi, yangi avlod darsliklari 4k modeli (kommunikatsiya —kollaboratsiya— kritik fikrlash— kreativlik) asosida yaratilgan bo'lib, endilikda ta'lim oluvchilar nafaqat nazariy bilimlarni olishadi, balki olgan bilimlariga munosabat bildirib, uning real hayotdagi ahamiyati bilan ham tanishib boradilar.

13-slayd

O'quvchilarda san'atga qiziqish bo'lsa, ko'proq ijodkorlik haqida o'ylaydi. Ijodkorlik noodatiy fikrlashni anglatadi va bu barcha sohada uchraydi. Yangi narsalarni sinab ko'rishga undash orqali bolalarda ijodkorlikni rivojlantirish mumkin.

Endilikda 4kmodeli asosida yaratilgan darslik asosidagi darsning rejasi quyidagicha bo'lishi mumkin.

- O'quvchilarga muammoli vaziyat beriladi;
- O'quvchilar birgalikda yechim topadilar;
- Xulosa;
- O'qituvchi to'ldirishlar va qo'shimchalar kiritadi.

Va bu asosida darslarda 80% - 20% , ya'ni 80% o'quvchi ishtiroki, 20% o'qituvchi ishtiroki ta'minlanadi.

14-slayd

Loyihaga asoslangan ta'lim nima?

Loyihaga asoslangan ta'lim- unda ishtirokchilar uzoq vaqt mobaynida qiziqarli va murakkab savol, muammo yoki muammoni tekshirish, javob berish, ishlash orqali bilim, ko'nikma va malakaga ega bo'ladilar.

Ta'lim jarayonida loyihalashning quyidagi muhim elementlari mavjud: bilim, tushuncha va muvaffaqiyat ko'nikmalaridir.

Loyihaga asoslangan ta'lim texnologiyasida o'quvchilar dars jarayonida tanqidiy fikrlash, muammoni hal qilishni, hamkorlikda ishlash va o'z-o'zini boshqarish ko'nikmalariga ega bo'lib boradi.

Loyiha asosida o'qitishning afzalliklaridan biri bu fanlararo integratsiya bo'lib, bitta loyihada turli fanlar doirasida bir nechta yechim bo'lishi mumkin. O'quvchilar muammolarni hal qilishda o'zlarining strategiyalari va yondashuvlarini erkin bir tanlaydilar, bu ularning keng dunyoqarashiga ta'sir qiladi.

Yana muhimlik rag'batlantirishidir.

18-19-slaydlar

Xulosa va refleksiya

Trener:

1. Loyihaning yakuniy natijasi sizga yoqdimi?
2. Bu loyiha ishining maqsadiga qanchalik mos keladi?
3. Qanday faoliyat natijasi samarasiz bo'ladi?
4. Nima uchun?
5. Agar hammasini qaytadan boshlasangiz, nimani o'zgartirgan bo'lar edingiz?

Javoblar tinglanadi.

Xulosa sifatida, trenerlar o'z kasbining ustasi bo'lib, o'quv jarayonining turli nazariyalar nuqtayi nazaridan tushuntirib bera olishlari, zahirida yotgan psixologik-pedagogik tamoyillarni, qarashlarni hisobga olgan holda, o'z

amaliyotlarida mashg‘ulot turlarini ongli ravishda tanlay olishlari zarurligi ta’kidlanadi.

Mashg‘ulotning texnologik xaritasi

O‘quv bloki	I. O‘qitishda zamonaviy yondashuvlar				
O‘quv modul	3.1. Ona tili va adabiyot fanining DTS va darsliklarning qiyosiy tahlili asosida dars jarayonini samarali tashkil etish usullari				
Mavzu	Ona tili va adabiyot darsliklari hamda ularni amaliyotga samarali tatbiq etish				
Davomiyligi	80 daqiqa				
Mashg‘ulotning maqsadi	<ul style="list-style-type: none"> Ona tili va adabiyot fanidan yangi nashr etilgan darsliklar tahlili, Milliy o‘quv dasturida fanni o‘qitish metodologiyasi, darsliklarni amaliyotga samarali tatbiq etish yo‘llarini o‘rgamish. Bugungi darsliklardagi integratsion yondashuv, o‘quvchi hayotiy ko‘nikmalarini shakllantirishga qaratilganligi, darsliklarda berilgan loyiha ishlarini tashkil etish usullari bilan tanishish. 				
Mashg‘ulot bosqichlari	Faoliyat tavsifi	Vaqt, daqiqa	Metodlar	Zarur jihozlar	Natija
1. Tashkiliy qism	- Salomlashish - Mavzu va reja bilan tanishtirish - Mashg‘ulotning dolzarbligini asoslab berish	5	Suhbat, tushuntirish	1-2-slaydlar	O‘qituvchilar mashg‘ulotga tayyor bo‘lishadi.
2. Motivatsiya	- 5E modeli asosida jalb qilish bosqichi daqiqasi	5	Muammoli vaziyat	3-slayd 1-ilova	O‘qituvchilar mavzuga qiziqadi va ishtirok etishga rag‘batlanadi.

			yaratish, muhokama		
3. Nazariy qism	<ul style="list-style-type: none"> - Ona tili va adabiyot darsliklari hamda ularni amaliyotga samarali tatbiq etish tog'risida umumiy ma'lumotlarni berish; - eski darsliklarning zamonaviy dars shaklini yaratishdagi noqulayliklari; - yangi darsliklarining afzalliklarini slaydlar bilan tushuntirish 	15	Taqdimot, ko'rgazmal i tushuntirish	4-7- slaydlar	O'qituvchilar fanni o'qitishda innovatsion yondashuvlarni nazariy jihatdan o'rganadi.
4. Tahlil va muhokama	<ul style="list-style-type: none"> - Milliy o'quv dasturi orqali tilni o'qitish; - Milliy o'quv dasturida Adabiy ta'limning asoslari; - PISA, PIRLS talablari doirasida o'quv dasturi; 	15	Suhbat, muhokama, tahlil	8, 9, 10-slayd	O'qituvchilar o'z tajribalarini o'rtoqlashadi va yangi g'oyalarni o'zlashtiradi.
5. Amaliy mashg'ulot	<ul style="list-style-type: none"> - Bugungi darsliklardagi integratsion yondashuvlarni aniqlash; - o'quvchi hayotiy ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan misollarni izlab topish; - jamoaviy tarzda 3 guruhda loyiha ishlarini tashkil etish; 	30	Guruhlarda ishlash, yangi darsliklarda n foydalanish	11-17 slaydlar; 2-ilova	O'qituvchilar interfaol vositalar yordamida amaliy ko'nikmalar hosil qiladi.

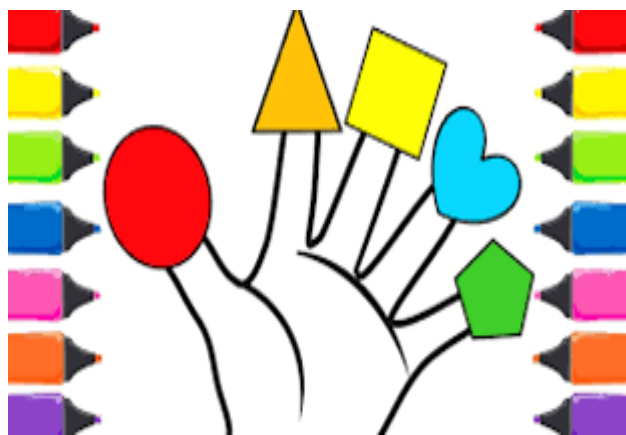
6. Refleksiya	<ul style="list-style-type: none"> - "Men nimani o'rgandim?" usuli orqali xulosa qilish - o'z- o'zini baholash (tabiat yaratqilari vositasida) 	5	Refleksiya usullari	3-ilova	O'qituvchilar o'z faoliyatini baholaydi va o'rganilgan ma'lumotlarni qayta ko'rib chiqadi.
7. Yakunlash va baholash	<ul style="list-style-type: none"> - Mashg'ulot natijalarini umumlashtirish - Kelgusi mashg'ulotlar uchun tavsiyalar berish 	5	Suhbat	18-slayd	O'qituvchilar mashg'ulotdan qoniqish bilan chiqadi va yangi maqsadlar bilan yo'naltiriladi.

2-mavzu. Ona tili va adabiyot darsliklari hamda ularni amaliyotga samarali tatbiq etish

Topshiriqlar

Barmoqlaringiz yordamida 10ta geometrik shakllarni hosil qiling

O'qituvchilardan darsga kirishlari bilan barmoqlar nima uchun kerakligi so'raladi va bu barmoqlarining yordamida har xil shakllarni hosil qilishlari so'raladi. Buning uchun bir minut va yetarli.

2-topshiriq. Tarqatma material

Tinglovchilar 4 ta guruhga bo'linishadi va har bir guruhga quyidagi amaliy topshiriq matni tarqatiladi.

Savol va munosib javob

Ona tili va adabiyot fanlarini qaysi fanlar bilan integratsiya qilish mumkin?

- 1.
- 2.

3.

4.

Savol va munosib javob

Ona tili va adabiyot fanlarini qaysi sohalar va kasblar bilan integratsiya qilish mumkin, buning afzalligi qanday?

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.

Savol va munosib javob

Ona tili va adabiyot fanlarini real hayot bilan integratsiya qiling.

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

3- topshiriq. Loyiha ishini amalga oshirish. Guruhlarga bo'lish va tanlangan mavzu asosida loyiha ishi tayyorlash hamda taqdimot qilish. 20 minut vaqt.

4-topshiriq

Dars jarayonida amalga oshirgan topshiriqlari yuzasidan har bir guruh quyidagi savollarga javob berishadi va jadvalni to'ldirishadi.

- a) Topshiriqni bajarish jarayonida qanday qiyinchiliklarga duch keldingiz?
- b) Guruhda ishlashning afzalliklari nimada?
- c) Topshiriqni bajarish jarayonida nimalarni o'rgandingiz?

Kamchiliklar	Afzalliklari

-mavzu. Ona tili va adabiyot darsliklari hamda ularni amaliyotga samarali tatbiq etish

Glossariy

Integratsiya (lotincha integratio-tiklash, to'ldirish, integer-butun so'zidan) 1) tizim yoki organizmning ayrim qismlari va funksiyalarining o'zaro bog'liqlik holatini hamda shunday holatga olib boruvchi jarayonni ifodalaydigan tushuncha; 2) fanlarning bir-biriga yaqinlashishi va o'zaro aloqa jarayoni; differensiatsiya bilan birga yuz beradi.

Gorizontall integratsiya – har xil ilovalar va xizmatlarning bir-biri bilan o‘zaro ishlashini ta’minlash uchun ishlatiladigan integratsiya turi

PISA Xalqaro o‘quvchilarni baholash dasturi (inglizcha: Programme for International Student Assessment) — turli davlatlarda 15 yoshli o‘quvchilarning savodxonligini (o‘qish, matematika, tabiiy fanlar) hamda bilimlarini amaliyotda qo‘llash qobiliyatini baholovchi dastur.

PIRLS (inglizcha: Progress in International Reading Literacy Study') — bu turli mamlakatlarda boshlang‘ich sinfda tahsil oluvchi o‘quvchi yoshlarning matnni o‘qish va tushunish darajalari sifatini baholab beruvchi xalqaro baholash tizimidir.

Loyihaga asoslangan ta’lim – o‘quvchilarga chuqur bilim, shuningdek, tanqidiy fikrlash, hamkorlik, ijodkorlik va muloqot kabi ko‘nikmalarni rivojlantirishga imkon beradi. LAT, shuningdek, talabalar va o‘qituvchilar o‘rtasida yuqumli ijodiy energiyani ochib berishi bilan mashhur bo‘lib, bu talabalarning faolligini oshirishga va hamma uchun o‘quv natijalarini yaxshilashga olib keldi.

2-mavzu. Ona tili va adabiyot darsliklari hamda ularni amaliyotga samarali tatbiq etish

Zaruriy adabiyotlar

1. Adabiyot o‘qitish metodikasi [Matn]: o‘quv qo‘llanma / Q.Husanboyeva, Niyozmetova R. - Toshkent: Shafoat Nur Fayz, 2020. - 352 b.
2. Davlat ta’lim standartlarini tasdiqlash to‘g‘risidagi XTV buyrug‘i. 2021-yil 17-dekabr.
3. Milliy o‘quv dastur .
4. Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining 5-sinfi uchun darslik. – Toshkent, 2024
5. Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining 6-sinfi uchun darslik. – Toshkent, 2022
6. Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining 7-sinfi uchun darslik. – Toshkent, 2022
7. Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining 8-sinfi uchun darslik. – Toshkent, 2019
8. Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining 9-sinfi uchun darslik. – Toshkent, 2019
9. Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining 10-sinfi uchun darslik. – Toshkent, 2022
10. Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining 11-sinfi uchun darslik. – Toshkent, 2018

3-mavzu: 3.1. Ta'lim jarayoniga differensial yondashuv

Reja:

- 4. O'qitishda differensiatsiya.**
- 5. Gomogen guruhlarda ta'lim berish.**
- 6. Ta'limni differensiatsiyalash prinsipi.**
- 7. Differensial yondashuvni amalga oshirish**

1-4-slaydlar

Ta'limni differensiatsiyalash prinsipi – pedagogik jarayonni tabaqalashtirish holati ekanligi bilan izohlanadi. Individual ta'lim differensiatsiya (tabaqalashtirish) ning asosiy turlaridan biridir. Tabaqalashtirilgan ta'lim texnologiyasi ma'lum o'quv jarayonini qamrab oluvchi differensial ta'lim tashkiliy masalalari yechimi, metodi va vositalarining uyg'unligi bilan tavsiflanadi. Differensial yondashuvni amalga oshirish bir tipdagi gomogen o'quvchilar guruhlarini shakllantirishni nazarda tutadi. O'zlashtirishi yuqori o'quvchilar uchun ularning intellektual ehtiyojlari darajasiga mos topshiriqlar ishlab chiqish lozim. O'qitishda differensiatsiya-

- bu talabalarining individual xususiyatlari, ehtiyojlari, qobiliyatlari va qiziqishlarini hisobga olgan holda ta'lim jarayonini tashkil etish usuli.
- Ushbu yondashuvning asosiy afzalligi – ta'lim jarayonini shaxsiylashtirish, bu esa talabalarda o'qishga nisbatan ijobiy munosabat shakllantiradi va ular orasida mas'uliyat hissini kuchaytiradi.
- Maktab, sinf, guruhlar kontingentining xususiyatlarini hisobga olgan holda turli ta'lim sharoitlarini yaratish

5-slayd

Differensial yondashuvning asosiy tamoyillari

Individuallikni hisobga olish:

O'quvchilarning bilimi, tayyorgarlik darajasi va qobiliyatlari turlicha bo'ladi. Shuning uchun ta'lim metodlari va uslublari har bir o'quvchiga mos ravishda moslashtiriladi.

Moslashuvchanlik:

Dars jarayonida o'quvchilarning ehtiyojlariga qarab dasturlarni va vazifalarni o'zgartirish imkoniyati mavjud bo'lishi kerak.

Ko'p darajali ta'lim:

Ta'lim mazmuni bir nechta darajaga bo'linadi: o'quvchilarning imkoniyatlariga qarab asosiy, o'rta va yuqori darajadagi topshiriqlar beriladi.

Individual va guruhiiy ishlarni uyg'unlashtirish:

Har bir o'quvchi bilan alohida ishlash bilan birga, guruhiiy ishlarda ham qatnashishga imkon beriladi.

6-slayd

Gomogen guruhlarda ta'lim berish- bu bir xil xususiyatlarga ega bo'lgan o'quvchilar yoki ishtirokchilardan tashkil topgan guruhlar. Ushbu xususiyatlar bilim darajasi, qobiliyat, qiziqishlar, yosh, yoki boshqa parametrlar asosida belgilanadi.

Bir xillik- guruhdagi ishtirokchilar o'xshash bilim, qobiliyat yoki mahorat darajasiga ega.

Ma'lum bir maqsadga yo'naltirilganlik - bu guruhlar, odatda, ma'lum bir vazifani hal qilish yoki ma'lum bir ko'nikmani rivojlantirish uchun tuziladi.

Oson boshqaruv - guruhdagi o'quvchilarning darajasi o'xshash bo'lgani sababli, dars rejasi va metodlari bir xil darajada moslashtiriladi.

7-slayd

Differensial yondashuvning ahamiyati:

O'quv motivatsiyasini oshirish - har bir o'quvchi o'z imkoniyatlariga mos vazifalarni bajarayotganida o'ziga bo'lgan ishonchi ortadi.

Samaradorlikni ta'minlash - ta'lim mazmuni va usullarining moslashuvi orqali o'quv materiallari yaxshi o'zlashtiriladi.

Rivojlanishning tezkorligi - o'quvchilar o'z qobiliyatlariga mos rivojlanish yo'nalishini tanlashlari mumkin.

8-slayd

Differensial yondashuvni amaliyotda qo'llash.

- **Tashkiliy usullar** - Dars jarayonida o'quvchilarni bilim darajasiga qarab kichik guruhlariga bo'lish.
- **Didaktik materiallarni moslashtirish** - o'quvchilarning imkoniyatlariga mos ravishda qiyinlik darajasi bo'yicha topshiriqlar tayyorlash.
- **O'quv jarayonini monitoring qilish** - o'quvchilarning natijalarini muntazam baholash va o'zgartirishlar kiritish.

9-slayd

Namuna

- ✓ Adabiyotdan puxta ma'lumotga ega guruhlarda ishni tashkil etishda Ernest Seton-Tompsonning "Yovvoyi yo'rg'a" hamda Tog'ay Murodning "Ot kishnagan oqshom" asarlarining qiyosiy tahlilini amalga oshirish mumkin.
- ✓ Guruhning har bir a'zosi ma'lum muallif asarini o'qiydi (bir guruh a'zolari "Yovvoyi yo'rg'a" asarini o'qisa, boshqa guruh "Ot kishnagan oqshom" asarini mutolaa qiladi), so'ng ajratib ko'rsatilgan asar fragmentidagi so'z va iboralar, tasvirning o'ziga xos xususiyatlarini bayon etadi.

- ✓ Tahlil davomida o‘quvchilar *asarlar tilidagi o‘xshash va farqli tomonlarni* aniqlab, xulosa chiqaradilar. O‘quvchilar asarlar tilining o‘xshash jihatlari ingliz tilidan tarjima Tog‘ay Murod tomonidan amalga oshirilganligi bilan izohlanishini *qiyosiy tahlil* jarayonida anglay boshlaydilar.
- ✓ Dars loyihasida qo‘shimcha manba sifatida Tog‘ay Murodning o‘z asarini yozishida ham, Ernest Seton-Tompson asarini tarjima qilishida ham o‘z qobiliyatigagina suyanib ish ko‘rmasdan, izlangani, jahon adabiyotida **ot obrazi** tasvirini boshqa yozuvchilar tajribalaridan o‘qib o‘rganganligi haqidagi ma’lumotning berilishi o‘quvchilar faolligini oshirishda muhim omil vazifasini o‘taydi.

10-11-slaydlar

Xulosa va refleksiya

Trener:

6. Siz differensial ta’lim shaklini qo‘llaganmisiz?
7. Nima uchun?
8. Siz tanlagan usul qanchalik mos keldi va natija qanday bo‘ldi?
9. Qanday faoliyat natijasi samarasiz bo‘ladi?

Javoblar tinglanadi.

Xulosa sifatida, trenerlar o‘z kasbining ustasi bo‘lib, o‘quv jarayonining turli nazariyalar nuqtayi nazaridan tushuntirib bera olishlari, zahirida yotgan psixologik-pedagogik tamoyillarni, qarashlarni hisobga olgan holda, o‘z amaliyotlarida mashg‘ulot turlarini ongli ravishda tanlay olishlari zarurligi

ta'kidlanadi.

Xulosa

Differensial yondashuvni amaliyotda qo'llash o'quv jarayonini moslashuvchan va o'quvchilarning ehtiyojlariga mos qilish imkonini beradi. Bu nafaqat o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan qiziqishini oshiradi, balki ularda mustaqil fikrlash va individual rivojlanishni ham rag'batlantiradi. O'qituvchi bu yondashuvni qo'llash orqali ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshirishi mumkin.

3-topshiriq

AKTIVATOR 3-2-1" METODI

- ❖ *Esimda qoldi - 3.*
- ❖ *Muhim bo'ldi - 2.*
- ❖ *Qo'llayman - 1.*

3 daqiqa

Mashg'ulotning texnologik xaritasi

O'quv bloki	I. O'qitishda zamonaviy yondashuvlar
O'quv modul	3.1. Ona tili va adabiyot fanining DTS va darsliklarning qiyosiy tahlili asosida dars jarayonini samarali tashkil etish usullari
Mavzu	Ta'lim jarayoniga differensial yondashuv
Davomiyligi	80 daqiqa

Mashg'ulotning maqsadi	<ul style="list-style-type: none"> • O'qitishda differensiatsiya – maktab, sinf, guruhlar kontingentining xususiyatlarini hisobga olgan holda turli ta'lim sharoitlarini yaratish; gomogen guruhlarda ta'lim berishni ta'minlovchi metodik, psixologik-pedagogik, tashkiliy tadbirlar majmuasini yaratish. • Ta'limni differensiasiyalash prinsipi – pedagogik jarayonni tabaqalashtirish holati ekanligi bilan izohlanadi. Individual ta'lim differensiatsiya (tabaqalashtirish) ning asosiy turlaridan biridir. • Differensial yondashuvni amalga oshirish bir tipdagi gomogen o'quvchilar guruhlarini shakllantirishni nazarda tutadi. 				
Mashg'ulot bosqichlari	Faoliyat tavsifi	Vaqt, daqiqa	Metodlar	Zarur jihozlar	Natija
1. Tashkiliy qism	<ul style="list-style-type: none"> - Salomlashish - Mavzu va reja bilan tanishtirish - Mashg'ulotning dolzarbligini asoslab berish 	5	Suhbat, tushuntirish	1-2-slaydlar	O'qituvchilar mashg'ulotga tayyor bo'lishadi.
2. Motivatsiya	- Davlatimiz rahbarining ta'lim sifatini yanada oshirish, o'qituvchi va murabbiylarga bo'lgan e'tiborning so'nggi yillarda kuchayishi haqida mulohazalar yuritish	5	Muammoli vaziyat yaratish, muhokama	3-slayd 1-ilova	O'qituvchilar mavzuga qiziqadi va ishtirok etishga rag'batlanadi.
3. Nazariy qism	<ul style="list-style-type: none"> - Ta'lim jarayoniga differensial yondashuv tog'risida umumiy ma'lumotlarni berish; - O'qitishda differensiatsiya; 	15	Taqdimot, ko'rgazmali tushuntirish	4-7- slaydlar	O'qituvchilar fanni o'qitishda innovatsion yondashuvlarni nazariy jihatdan o'rganadi.

	<ul style="list-style-type: none"> - Differensial yondashuvning asosiy tamoyillari; - Gomogen guruhlarda ta'lim berish; - Differensial yondashuvning ahamiyati haqida tushuncha berish 				
4. Tahlil va muhokama	<ul style="list-style-type: none"> - Differensial yondashuvni amaliyotda qo'llash; - Namuna asosida mavzuni tahlil qilish 	15	Suhbat, muhokama, tahlil	8, 9, 10-slayd	O'qituvchilar o'z tajribalarini o'rtoqlashadi va yangi g'oyalarni o'zlashtiradi.
5. Amaliy mashg'ulot	- Ernest Seton-Tompsonning "Yovvoyi yo'rg'a" hamda Tog'ay Murodning "Ot kishnagan oqshom" asarlarining qiyosiy tahlili	30	Gruhlarda ishlash, yangi darsliklardan foydalanish	11- slayd; 2-ilova	O'qituvchilar interfaol vositalar yordamida amaliy ko'nikmalar hosil qiladi.
6. Refleksiya	- AKTIVATOR 3-2-1" METODI Esimda qoldi - 3. Muhim bo'ldi - 2. Qo'llayman - 1. 3 daqiqa	5	Refleksiya usullari	13-slayd; 3-ilova	O'qituvchilar o'z faoliyatini baholaydi va o'rganilgan ma'lumotlarni qayta ko'rib chiqadi.
7. Yakunlash va baholash	<ul style="list-style-type: none"> - Mashg'ulot natijalarini umumlashtirish - Kelgusi mashg'ulotlar uchun tavsiyalar berish 	5	Suhbat	18-slayd	O'qituvchilar mashg'ulotdan qoniqish bilan chiqadi va yangi maqsadlar bilan yo'naltiriladi.

Ilovalar

1-ilova

1-topshiriq

d) Ananaviy ta'limning afzalliklari va kamchiliklari;

e) Innovatsion ta'limning afzalliklari va kamchiliklari.

Kamchiliklar	Afzalliklari

2-ilova

Ernest Seton-Tompsonning “Yovvoyi yo‘rg‘a” hamda Tog‘ay Murodning “Ot kishnagan oqshom” asarlarining qiyosiy tahlilini amalga oshirish.

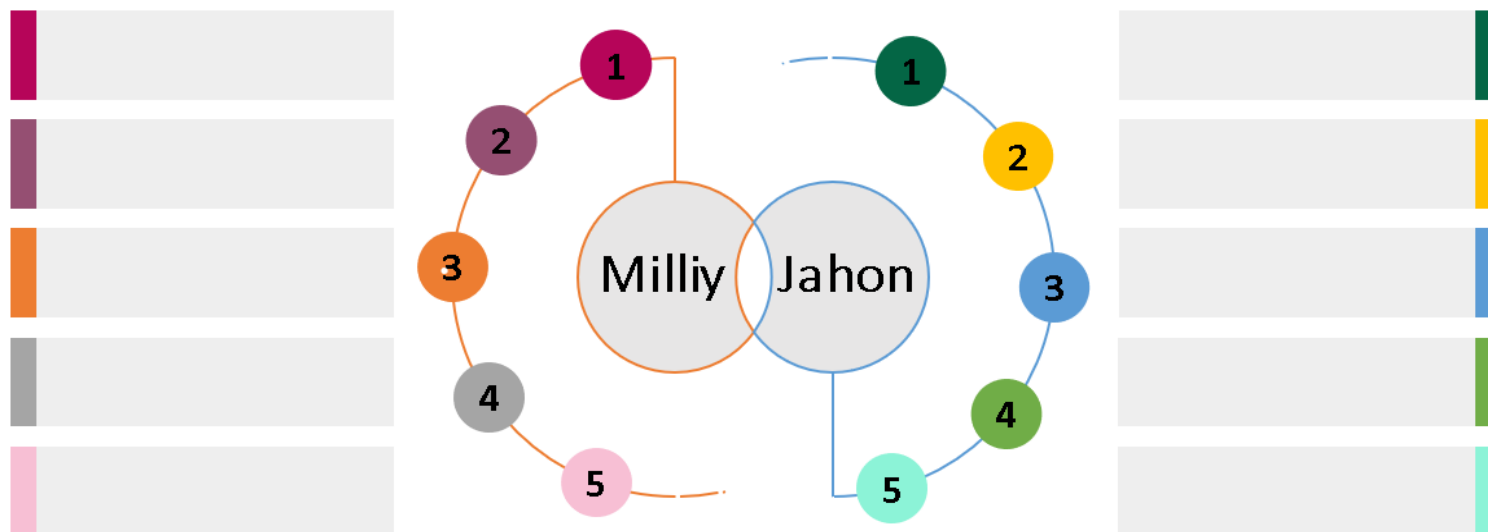
Bir guruh a‘zolari “Yovvoyi yo‘rg‘a” asarini o‘qisa, boshqa guruh “Ot kishnagan oqshom” asarini mutolaa qiladi.

So‘z va iboralar, tasvirning o‘ziga xos xususiyatlarini;

asarlarda tilidagi o‘xshash va farqli tomonlarni;

qiyosiy tahlilni amalga oshirish topshiriladi.

Ot obrazi

3-ilova

AKTIVATOR 3-2-1" METODI

- ❖ *Esimda qoldi - 3.*
 - ❖ *Muhim bo'ldi - 2.*
 - ❖ *Qo'llayman - 1.*
- 3 daqiqa*

Glossariy

O'qitishda differentsiatsiya – maktab, sinf, guruhlar kontingentining xususiyatlarini hisobga olgan holda turli ta'lim sharoitlarini yaratish.

Gomogen guruhlar– bu bir xil xususiyatlarga ega bo‘lgan o‘quvchilar yoki ishtirokchilardan tashkil topgan guruhlar. Ushbu xususiyatlar bilim darajasi, qobiliyat, qiziqishlar, yosh, yoki boshqa parametrlar asosida belgilanadi.

Ta’limni differensiasiyalash prinsipi – bu ta’lim jarayonida o‘quvchilarning individual xususiyatlarini, ehtiyojlarini va imkoniyatlarini hisobga olgan holda ta’lim mazmuni, metodlari, usullari va sur’atini moslashtirish prinsipidir. Bu prinsip ta’limni samarali va har bir o‘quvchi uchun tushunarli qilishni maqsad qiladi.

Zaruriy adabiyotlar

1. Tomlinson, C. A. (2001). The Differentiated Classroom: Responding to the Needs of All Learners. Alexandria, VA: ASCD.
2. Heacox, D. (2012). Differentiating Instruction in the Regular Classroom: How to Reach and Teach All Learners, Grades 3–12. Minneapolis, MN: Free Spirit Publishing.
3. N. Egamberdiyeva, B.Xodjayev, D.Asqarova. Tabaqalashtirilgan yondashuv asosida pedagogika kolleji o‘quvchilarida kasbiy sifatlarini shakllantirish. -T.: «Fan va texnologiya», 2015, 64 bet.
4. Ta’limda differensial yondashuvlar, talabalar ehtiyojlariga moslashtirilgan o‘qitish usullari. Qodirov Farrux, Fayzullayeva Dilnura. 2024-yil. <file:///C:/Users/user/Downloads/ZDIT+1203.pdf>
5. ADABIY TA’LIMDA DIFFERENTIAL YONDASHUV. Duschanova Nilufar. 2023y.

Mavzu: Ona tili va adabiyot darslarida o‘quvchilarning funksional savodxonligini rivojlantirish

Reja:

- 8. Funksional savodxonlik, uning turlari va shakllanish jarayoni**
- 9. Samarali o‘qish faoliyatini shakllantirish texnologiyasi**
- 10. Ona tili va adabiyot darslari hamda multimodal o‘qish savodxonligi**
- 11. Amaliy topshiriqlar uchun tavsiyalar**

Zamonaviy jamiyatning asosiy talablari – XXI asr ko‘nikmalariga ega bo‘lgan mutaxassislarni tayyorlash, o‘quvchilarning kreativ va amaliy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishdir. Ona tili va adabiyot fanini o‘qitishda innovatsion yondashuvlar ushbu maqsadlarga erishishda muhim vosita hisoblanadi.

Mazkur ma’ruzada ona tili va adabiyot fanlari ta’limida o‘quvchilarning funksional savodxonligini rivojlantirishning samarali usullari muhokama qilinadi.

4-slayd

1. Xalqaro baholash dasturlari va ularning turlari haqida umumiy ma’lumot beriladi:

- 1.**PIRLS** – boshlang‘ich 4-sinf o‘quvchilarning matnni o‘qish va tushunish darajasini baholash.
- 2.**TIMSS** – 4 va 8-sinf o‘quvchilarning matematika va tabiiy yo‘nalishdagi fanlardan savodxonlik darajasini baholash.
- 3.**PISA** – 15 yoshli o‘quvchilarning o‘qish, matematika va tabiiy yo‘nalishdagi fanlardan savodxonlik darajasini baholash.
- 4.**TALIS** –(Teaching and Learning International Survey) o‘qituvchilar faoliyati, ish sharoiti va maktabdagi ta’lim muhitini baholashga qaratilgan eng yirik xalqaro tadqiqot bo‘lib, har 6 yilda o‘tkaziladi. TALIS tadqiqoti o‘qituvchilar va maktab direktorlari o‘rtasida olinadigan so‘rovnomalar orqali ta’lim muassasasidagi boshqaruv muhiti baholanadi.

6-slayd

1.Funksional savodxonlik, uning turlari va shakllanish jarayoni

Funksional savodxonlik — bu odamning turli vaziyatlarda, jamiyatda va ish hayotida, o‘qish, yozish, hisoblash va boshqa kundalik faoliyatda kerakli bilim va ko‘nikmalarni qo‘llash qobiliyatidir. Bu savodxonlik faqatgina aniq bir sohada yoki o‘qish yozishni bilish bilan cheklanmaydi, balki insonning ma’lumotlarni tahlil qilish, muammolarni hal qilish, yangi axborotni qabul qilish va amaliyotda ishlatish qobiliyatlarini ham o‘z ichiga oladi. Funksional savodxonlik odamning ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy hayotda faol ishtirok etishi uchun muhim omil hisoblanadi.

Funksional savodxonlik quyidagi ko‘nikmalarni rivojlantirishni ko‘zda tutadi:

1. Bilim, ko‘nikma va malakalarni hayotiy vaziyatlarda muvaffaqiyatli qo‘llash;
2. Muammolarni mustaqil hal qilish va noodatiy yechimlar topa olish;
3. Yangi bilimlarni oson o‘zlashtirish;
4. Mustaqil fikrlash va qaror qabul qilish;
5. Muloqotga kirishuvchanlik.

7-slayd

Funksional savodxonlik turlari

O‘qish savodxonligi — matnlarni tushunish, ulardan ma'lumot olish va ularga tahlil qilish qobiliyati.

Yozish savodxonligi — fikrlarni to‘g‘ri va aniq ifodalash.

Matematik savodxonlik — oddiy matematik masalalarni hal qilish, raqamlar va statistikani tushunish.

Axborot texnologiyalari bilan ishlash — kompyuter va boshqa texnologiyalarni kundalik faoliyatda samarali qo‘llash.

Funksional savodxonlikni rivojlantirishning ahamiyati:

Kommunikatsiya qobiliyatini oshiradi: o'quvchilar turli odamlar bilan samarali muloqot qilishni o'rganadilar, bu esa ularga ish va shaxsiy hayotda muvaffaqiyatli bo'lish imkoniyatini yaratadi.

Muammolarni hal qilishga yordam beradi: funksional savodxonlik bolaga to'siqlarni yengib o'tishda, yangi vaziyatlarga moslashishda yordam beradi.

Yangi bilimlarni o'zlashtirishni osonlashtiradi: O'quvchilar yangi bilimlarni qabul qilishda, ularni real hayotda qo'llashda osonroq bo'ladilar.

Mustaqil fikrlash va qaror qabul qilishni rivojlantiradi: O'quvchilar o'z fikrlarini ifodalashda va hayotiy muammolarga qarshi mustaqil yechimlar topishda ko'proq ishtirok etadilar.

Shuning uchun funksional savodxonlikni rivojlantirish o'quvchilarni nafaqat akademik sohalarda, balki ularning hayotidagi turli vaziyatlarda muvaffaqiyatli bo'lishlariga yordam beradi. Umuman olganda, funksional savodxonlik insonning zamonaviy jamiyatda o‘zini tutish va taraqqiyotga erishish uchun zarur bo‘lgan barcha asosiy ko‘nikmalarni qamrab oladi.

8-slayd

O‘qish savodxonligi bu - shaxsning o‘z bilim va salohiyatini rivojlantirish, jamiyatda o‘z o‘rnini topish maqsadiga erishishi yo‘lida matnlarni tushunish, ulardan foydalanish, ular ustida mulohaza yuritish va ularga munosabat bildirish.

O‘qish savodxonligini rivojlantirishda matnni tushunish, muhim ma’lumotlarni ajrata olish, ularni bog‘lay olish, ma’lumotlarni baholay olish va talqin qila olish ko‘nikmalarining shakllanganlik darajasi muhim o‘rin tutadi.

O‘qish savodxonligi shakllanishi:

- Matnlar bilan ishlash;
- Matndan ma’lumotlarni olish (tegishli matnni qidirish va tanlash, tushunish).
- Baholash va mulohazalar yuritish (sifat va ishonchni baholash, shakl va mazmun haqida mulohaza yuritish, tafovutlarni aniqlash va ular bilan ishlash).

9-slayd

O‘qish malakasi – bu matnni tushunish, tahlil qilish va undan kerakli ma’lumotlarni olish qobiliyatidir. Bu ko‘nikma o‘quv jarayonida muhim ahamiyatga ega bo‘lib, bilim olish, yangi g‘oyalarni o‘zlashtirish va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi.

O‘qish malakasi 2 xil ko‘rinishga ega:

1. **Matnga tayanish** (muhim axborotlarni ajratib topa olish hamda matndagi ma’lumotlarni umumlashtirish va sharhlash);
2. **Matndan tashqari bilimga tayanish** (anglash va baholash, mazmunga mos xulosa chiqara olish)

O‘qish malakasiga quyidagilar kiradi:

1. **Matnni tushunish** – o‘qilgan so‘zlar va jumalarning mazmunini anglash.
2. **Diqqatni jamlash** – matnni diqqat bilan o‘qish va tafsilotlarni sezish.
3. **Tahlil qilish** – muallifning fikrini, asosiy g‘oyani va asosiy dalillarni ajrata olish.
4. **Xulosa chiqarish** – o‘qilgan ma’lumot asosida o‘z fikrini shakllantirish.

Bu malakani rivojlantirish uchun ko‘p kitob o‘qish, yangi so‘zlarni o‘rganish va olgan bilimlari haqida bahs qilish foydalidir.

10-slayd

O'tkir Hoshimovning "Urushning so'nggi qurboni" hikoyasi asosida **"PAMX" usuli** orqali guruhlarda ishlash shaklida amaliy topshiriq bajariladi. Bunda hikoyani to'liq shaklda o'qish uchun berilgan havoladan foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi.

P- pozitsiya

A- asoslash (tushuntirish)

M- misol

X- xulosa (yoki hukm)

To'rtta jumlaning har bir jumlasini quyidagi so'zlar bilan boshlanishi kerakligi tushuntiriladi:

1. **Pozitsiya:** "Men shunday hisoblaymanki..."

2. **Asoslash:** "Chunki..."

3. **Misol:** "Men buni misol bilan isbotlashim mumkin..."

Xulosa: "Bundan kelib chiqib, men shunday xulosaga keldim..."

Har bir guruh o'z asoslarini taqdimot qilib, izohlaydi.

11-slayd

O'qituvchilar oldida o'quvchilarni nafaqat, umumiy o'qish bilan tanishtirish, balki ularni o'ylab tahliliy o'qishga o'rgatish vazifasi ham turibdi. Ushbu muammoni **professor N.N.Svetlovskaya tomonidan ishlab chiqilgan samarali o'qish faoliyatini shakllantirish texnologiyasidan** foydalanish orqali hal qilish mumkin. Texnologiyaning maqsadi: o'quvchining o'qish kompetensiyasini shakllantirish. **Ushbu maqsadga erishish quyidagi vazifalarni hal qilishni o'z ichiga oladi:**

1. O'qish texnikasi va matnni tushunish, tahlil qilish usullarini shakllantirish; bir vaqtning o'zida o'qish jarayoni va o'qish zaruratiga qiziqishning rivojlanishi.

2. Bolalarni adabiyot orqali insoniy munosabatlar, odob-axloq qadriyatlari olami bilan tanishtirish; estetik didni shakllantirish.

3. Og'zaki va yozma nutqni rivojlantirish, nutq va kommunikativ madaniyatni egallash; bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish.

4. Adabiyotni so'z san'ati sifatida tanishtirish va nazariy-adabiy tushunchalar bilan amaliy tanishish.

Samarali o'qish texnologiyasi **matn bilan ishlashning 3 bosqichini** o'z ichiga oladi:

I-bosqich. O‘qishdan oldin matn bilan ishlash. Maqsad – o‘qishni bashorat qilish. Bu bosqich, birinchi navbatda, kutishni (oldindan ko‘rish, yaqinlashib kelayotgan o‘qishni kutish) o‘z ichiga oladi. Bosqich o‘quvchilarning o‘qishga umumiy (tarbiyaviy, motivatsion, emotsional, psixologik) tayyorgarligini hisobga olgan holda dars maqsadlarini belgilash bilan yakunlanadi.

II-bosqich. O‘qish jarayonida matn bilan ishlash. Maqsad - matnni mundarijasi darajasida tushunish. 1

. Bosqich matnni dastlabki o.,qishdan boshlanadi. Matnning xususiyati, o‘quvchilarning yoshi va individual qobiliyatiga muvofiq mustaqil o‘qish yoki qo‘shma o‘qish (o‘qituvchining tanlovi bo‘yicha) muhim ahamiyatga ega. O‘quvchilarning dastlabki taxminlarining matn mazmuni bilan mos kelishi, o‘qilgan matnning hissiy jilolarini berilishi aniqlanadi. Bu jarayonda lug‘at ishlari ham olib borilishi mumkin.

3. **Matnni qayta o‘qishga alohida ahamiyat qaratiladi.** Shoshmasdan, "o‘ylab" takror o‘qish (butun matnni yoki uning alohida qismlarini) va uni tahlil qilish quyidagi usullarda bajarilishi mumkin:

- matn orqali muallif bilan suhbat;
- o‘qishni sharhlash;
- o‘qilganlar bo‘yicha suhbat, uning har bir mazmuniy qismi uchun aniqlovchi savollarni qo‘yish, kalit so‘zlarni ajratib ko‘rsatish.

3. Umumiy mazmun bo‘yicha suhbat, o‘qilganlarni umumlashtirish, matnga umumlashtiruvchi savollar berish. Mazkur bosqichda matn orqali **muallif bilan suhbat, izohli o‘qish** kabi usullar yetakchi o‘rinni egallaydi.

4. **Ifodali o‘qish.** Badiiy asar ustida ishlashning eng muhim bosqichi ifodali o.,qishdir. Aynan ekspressivlik bolaning o.,qilgan matnga munosabatini aniq ko.,rsatadi. Bu asarning mohiyatiga kirib borish, qahramonlarning ichki dunyosini tushunish imkoniyatidir (audio eshitish, bir gapni turli intonatsiyalar bilan o‘qish, rolga bo‘linib o‘qish, sahnalashtirish, musiqa sadolari ostida o‘qish va boshqalar).

III bosqich. O‘qishdan keyin matn bilan ishlash. Maqsad - matnni mazmuni darajasida tushunishga erishishdir.

Matn bilan ishlash matn yuzasidan konseptual (semantik) suhbat asosida davom etadi. O‘qilgan narsalarni jamoaviy muhokama qilish o‘quvchilarni muhokamaga jalb qilishi kerak. Shuningdek, asarning o‘quvchi talqini (talqini, bahosi) va muallifning pozitsiyasi o‘rtasida bog‘liqlik bo‘lishi kerak. Matnning asosiy g‘oyasini yoki uning asosiy ma'nolarining umumiyligini aniqlash va shakllantirish. Bu bosqichda ijodiy vazifalar alohida o‘rin tutadi. Ijodkorlik kognitiv jarayonni jonlantiradi, shaxsni faollashtiradi

va uni shakllantiradi. Ijodkorlikda o‘zini namoyon qilish, bolaning shaxsiyatini ochib berish amalga oshiriladi, Jumladan, asar mazmuniga mos grafik illyustratsiyalar ishlash, ijodiy qayta hikoya qilish, o‘qilgan matn bo‘yicha videolar yig‘ish, sahnalashtirish kabi usullardan foydalanish orqali kutilgan natijaga erishish samaradorligi ortadi.

12-slaydlar

Juftliklarda ishlash. Tinglovchilar quyidagi “Haqiqiy baxt” matni tarqatiladi va ular **"Think-Pair-Share"** usulida matn yuzasidan topshiriqlarni bajaradilar.

Haqiqiy baxt

Bir vaqtlar kichik bir qishloqda, oddiy bir dehqon yashar edi. U o'zining maydonida mehnat qilib, kundalik ro'zg'orini ta'minlar, lekin hech qachon boylikni orzu qilmagan. Bir kun, dehqon o'zining bog'ida yurganida yerda porlab turgan bir narsa ko'rdi. U yerga egilib, uni olib ko'rdi — bu oltin tanga edi.

Dehqon bir oz o'ylab turdi, keyin tanga bilan qishloqqa qaytdi. U o'zining boylikni topganidan xursand bo'lsa ham, uni qanday ishlatish kerakligini bilmas edi. U, oxir-oqibat, tangani qishloqning eng kambag'al oilasiga berdi. Ular tanga orqali hayotlarini yaxshiladi va dehqonning bu saxiyligi qishloqda ma'naviy o'zgarishlarni boshladi. Yillar o'tib, dehqon o'zining mehnati va saxiyligi bilan nafaqat moddiy, balki ruhiy boylikni ham topdi. U doimo boshqalar uchun yordam berishning, saxiylilikning haqiqiy baxt ekanligini tushundi.

(Internet manbalaridan)

1. “Haqiqiy baxt” bu-...
2. Dehqonning o‘rnida siz nima qilar edingiz?
3. Matn tarkibidan sifatlarni topib, ma’nodosh va antonimlarini yozing.
4. Matn mazmuniga mos xalq maqollaridan ayting.

13-slayd

3.Ona tili va adabiyot darslari hamda multimodal o‘qish savodxonligi

Multimodal o'qish savodxonligi faqat matnli materiallar bilan cheklamaydi, balki rasm, audio, video va boshqa multimodal (ko'p turdagi) materiallarni tushunish va ulardan samarali foydalanish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Bu model o'quvchilarga turli shakldagi axborotni birgalikda ishlashni va turli manbalardan olingan ma'lumotlarni tahlil qilishni o'rgatadi.

Asosiy tamoyillar:

- turli axborot manbalaridan foydalanish (matn, rasm, video, audio);
- bir nechta ma'lumotlarni birlashtirib, umumiy xulosa chiqarish;
- multimedia resurslaridan foydalanish va ularni tahlil qilish.

Misol: O'quvchilar video va matnli materiallarni birgalikda ishlash orqali matnni tushunish va o'zlashtirishga harakat qilishadi. Masalan, biror mavzu haqida videoni tomosha qilib, so'ngra mavzu bo'yicha matnni o'qish va tahlil qilish.

14-slayd

4. Amaliy topshiriqlar uchun tavsiyalar

O'qib tushunishga oid “Rangli konvertlar”, tinglab tushunishga oid “Xotira maydoni” usullari yordamida hamkorlikda ishlash (guruhlarda va juftliklarda ishlash) orqali amaliy ko'nikmalar shakllanishiga erishiladi.

15-17-slaydlar

Xulosa va refleksiya

Trener: Sizningcha, o'qish savodxonligini yuksaltirish nega muhim?

Bugungi zamonaviy o'quvchida o'qish savodxonlikni rivojlantirish uchun siz qanday tavsiyalar bera olasiz?

Bu mashg'ulot siz uchun foydali bo'ldimi? Nega?

Javoblar tinglanadi va fikrlar xulosalanadi.

Xulosa sifatida, trenerlar o'z kasbining ustasi bo'lib, o'quv jarayonining turli nazariyalar nuqtayi nazaridan tushuntirib bera olishlari, zahirida yotgan psixologik-pedagogik tamoyillarni, qarashlarni hisobga olgan holda, o'z amaliyotlarida mashg'ulot turlarini ongli ravishda tanlay olishlari zarurligi ta'kidlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. A'zam. Xoliqov "Pedagogik mahorat" Toshkent, "Iqtisod-moliya", 2011 y.
2. Dilbar Bazarovna Urinbayeva "Funksional savodxonlikning asosi o'qish savodxonligidir" maqolasi, "**Fan, ta'lim va amaliyot integratsiyasi**" ilmiy-metodik jurnali, Toshkent, 2022-yil aprel soni.
3. Zulxumor Mirzayeva, Komil Jalilov "Adabiyot" 6-sinf uchun darslik, Toshkent-2022.
4. Zulxumor Mirzayeva, Komil Jalilov "Adabiyot" 7-sinf uchun darslik, Toshkent-2022.
5. Международная программа PISA. Примеры заданий по чтению, математике и естествознанию. Составители: Ковалева Г.С., к.п.н., Красновский Е.А., к.п.н., Краснокуцкая Л.П., к.ф.-м.н., Краснянская К.А., к.п.н. Центр оценки качества образования ИОСО РАО, 2003 г., Национальный Фонд подготовки кадров, 2003 Генерал Ред 2019.
6. Вебинар: «Оценка читательской грамотности в рамках международного исследования. PISA-2018» Москва, 16 марта 2018 г.

Mashg'ulotning texnologik xaritasi

O'quv bloki	III. Fanni o'qitishga zamonaviy yondashuvlar				
O'quv modul	2.1 Ona tili va adabiyot darslari samaradorligini xalqaro baholash dasturi (PISA) asosida oshirish				
Mavzu	Ona tili va adabiyot darslarida o'quvchilarning funksional savodxonligini rivojlantirish				
Davomiyligi	80 daqiqa				
Mashg'ulotning maqsadi	<ul style="list-style-type: none"> • O'qituvchilarning fanini o'qitishdagi zamonaviy yondashuvlar haqida nazariy va amaliy bilimlarini boyitish. • O'qituvchilarning o'quvchilar funksional savodxonligini rivojlantirishda samarali usullardan o'rinli foydalana olish ko'nikmalarini rivojlantirish. 				
Mashg'ulot bosqichlari	Faoliyat tavsifi	Vaqt, daqiqa	Metodlar	Zarur jihozlar	Natija

1. Tashkiliy qism	<ul style="list-style-type: none"> - Salomlashish - Mavzu va reja bilan tanishtirish - Mashg'ulotning dolzarbligini asoslab berish 	5	Suhbat, tushuntirish	1-2-slaydlar	O'qituvchilar mashg'ulotga tayyor bo'lishadi.
2. Motivatsiya	<ul style="list-style-type: none"> - Qiziqarli jumboq yoki muammoli savol - "Mavzuning dolzarbligi" haqida qisqa muhokama 	5	Muammoli vaziyat yaratish, muhokama	3-slayd 1-ilova	O'qituvchilar mavzuga qiziqadi va ishtirok etishga rag'batlanadi.
3. Nazariy qism	<ul style="list-style-type: none"> - Xalqaro baholash daturlari va funksional savodxonlik; - Funksional savodxonlik turlari va ularni rivojlantirish usullari - O'qish malakasi tushu chasi va ahamiyatini amaliy topshiriq orqali tushuntirish; -Matn turlari bilan ishlashda multimodal o'qish savodxonligini oshirish; - Slaydlar bilan tushuntirish 	15	Taqdimot, ko'rgazmali tushuntirish	4-13- slaydlar 2,3-tarqatma material	O'qituvchilar ona tili va adabiyot darslarida o'quvchilarning funksional savodxonligini oshirish, matn bilan ishlash ko'nikmasini rivojlantirishning samarali usullarini o'rganadi.
4. Amaliy mashg'ulot	<ul style="list-style-type: none"> - Juftliklarda va guruhlarda ishlash: amaliy topshiriqlar bajarish; 	35	Juftliklarda va guruhlarda ishlash	14-slayd 4,5-tarqatmalar	O'qituvchilar interfaol vositalar yordamida amaliy ko'nikmalar hosil qiladi.
5. Tahlil va muhokama	<ul style="list-style-type: none"> - Guruhlar ishlari bo'yicha taqdimotlar; - Qiyinchiliklarni muhokama qilish; 	10	Suhbat, muhokama, tahlil	15-slayd; 3-ilova	O'qituvchilar o'z tajribalarini o'rtoqlashadi va yangi g'oyalarni o'zlashtiradi.

	- Mashg‘ulot jarayoni bo‘yicha fikr-mulohazalar olish;				
6. Refleksiya	- "Men nimani o‘rgandim?" usuli orqali xulosa qilish - “Siz nima deysiz?” refleksiyasi	5	Refleksiya usullari	16-17-slaydlar	O‘qituvchilar o‘z faoliyatini baholaydi va o‘rganilgan ma’lumotlarni qayta ko‘rib chiqadi.
7. Yakunlash va baholash	- Mashg‘ulot natijalarini umumlashtirish - Kelgusi mashg‘ulotlar uchun tavsiyalar berish	5	Suhbat	17-slayd	O‘qituvchilar mashg‘ulotdan qoniqish bilan chiqadi va yangi maqsadlar bilan yo‘naltiriladi.

Ilovalar

1-ilova

Tinglovchilarga quyidagi ko‘rinishdagi savollar bilan murojat qilinadi (namuna):

- Bugungi kunda o‘quv jarayonida qanday qiyinchiliklarga duch kelinmoqda?
- O‘rganish yoki o‘rganishni o‘rgatish? Qay biri muhim?
- Savodxonlik va bilim o‘rtasida qanday bog‘liqlik bor?
- O‘quvchilarda matn bilan ishlash ko‘nikmasini rivojlantirishning ahamiyati nimada?

2-tarqatma material

Tinglovchilar 4 ta guruhga bo‘linishadi va har bir guruhga quyidagi amaliy topshiriq jadvali va hikoya matni QR kodi tarqatiladi.

Men shunday hisoblaymanki, ...	
Chunki	

Men buni misol bilan isbotlashim mumkin	
Bundan kelib chiqib, men shunday xulosaga keldim	
	O‘tkir Hoshimovning “Urushning so‘nggi qurboni” hikoyasini to‘liq shaklda o‘qish uchun havola

Berilgan jadval asosida “PAMX” usulida asar tahlili yuzasidan fikrlaringizni bayon eting va taqdimot qiling.

1-guruh

Umri xola va uning tutgan yo‘liga munosabatingizni asoslang

2-guruh

Shoikrom o‘z onasining o‘limiga sababchimi?

3-guruh uchun topshiriq

Xadichaning xatti-harakatlarini baholang.

4-guruh uchun topshiriq

Shone‘matning kasalligi va davr muhitining Umri xolaning “qurbon” bo‘lishidagi ahamiyatini izohlang.

3-tarqatma material

Juftliklarda ishlash. Tinglovchilar quyidagi “Haqiqiy baxt” matni tarqatiladi va ular "**Think-Pair-Share**" usulida matn yuzasidan topshiriqlarni bajaradilar.

Haqiqiy baxt

Bir vaqtlar kichik bir qishloqda, oddiy bir dehqon yashar edi. U o'zining maydonida mehnat qilib, kundalik ro'zg'orini ta'minlar, lekin hech qachon boylikni orzu qilmagan. Bir kun, dehqon o'zining bog'ida yurganida yerda porlab turgan bir narsa ko'rdi. U yerga egilib, uni olib ko'rdi — bu oltin tanga edi.

Dehqon bir oz o'ylab turdi, keyin tanga bilan qishloqqa qaytdi. U o'zining boylikni topganidan xursand bo'lsa ham, uni qanday ishlatish kerakligini bilmas edi. U, oxir-oqibat, tangani qishloqning eng kambag'al oilasiga berdi. Ular tanga orqali hayotlarini yaxshiladi va dehqonning bu saxiyligi qishloqda ma'naviy o'zgarishlarni boshladi. Yillar o'tib, dehqon o'zining mehnati va saxiyligi bilan nafaqat moddiy, balki ruhiy boylikni ham topdi. U doimo boshqalar uchun yordam berishning, saxiylikning haqiqiy baxt ekanligini tushundi.

(Internet manbalaridan)

5. “Haqiqiy baxt” bu-...
6. Dehqonning o'rnida siz nima qilar edingiz?
7. Matn tarkibidan sifatlarni topib, ma'nodosh va antonimlarini yozing.
8. Matn mazmuniga mos xalq maqollaridan ayting.

4-tarqatma

Tinglovchilar 4 ta guruhga bo'linishadi va har bir guruhga quyidagi ilmiy matn tarqatiladi hamda guruhlar rangli kovertlardagi sirli topshiriqlardan bittasini tanlab olib bajarib, taqdimot qiladilar.

Vitaminlar – tirik organizmlar uchun zarur bo'lgan organik moddalar bo'lib, ular organizmda biologik jarayonlarni tartibga solish, moddalar almashinuvini ta'minlash va salomatlikni saqlashda muhim rol o'ynaydi. Vitaminlar ko'p miqdorda faqat oziq-ovqat mahsulotlarida mavjud bo'lib, ularni organizm o'zida ishlab chiqara olmaydi, shuning uchun ularni muntazam ravishda qabul qilish zarur. Vitaminlar ikkita asosiy guruhga bo'linadi: yog'da eriydigan (A, D, E, K) va suvda eriydigan (C va B guruhi vitaminlari).

1. Vitamin A (Retinol). Vitamin A ko'zni himoya qilish, teri, immun tizimini mustahkamlash va rivojlanish jarayonlari uchun zarur. U asosan o'simlik va hayvon mahsulotlarida uchraydi.

Manbalari: Hayvon mahsulotlari: jigar, tuxum sarig'i, sut, pishloq.

O'simlik mahsulotlari: sabzi, qizil qalampir, yashil bargli sabzavotlar (ispanoh, brokkoli), balki, tarvuz va qovoq.

2. Vitamin D (Kalsiferol). Vitamin D kalsiy va fosforni so'rish va suyaklar bilan bo'g'imlar sog'ligini saqlash uchun zarurdir. Vitamin D quyosh nurlaridan ishlab chiqiladi, ammo ba'zi oziq-ovqat mahsulotlarida ham mavjud.

Hayvon mahsulotlari: jigar, baliq (laks, sardina, somon), tuxum sarig'i.

O'simlik mahsulotlari: ba'zi qo'shimchalar, masalan, qo'shimcha vitamin D bilan boyitilgan sut, o'simlik yog'lari va muzqaymoqlar.

3. Vitamin E (Tokoferol). Vitamin E kuchli antioksidant bo'lib, hujayra membranalarini himoya qilishda, yurak va qon tomir salomatligini qo'llab-quvvatlashda muhim rol o'ynaydi. U hujayralarning oksidlanishiga qarshi kurashadi va organizmning immun tizimini ham kuchaytiradi.

Yong'oq va urug'lar: bodom, qovoq urug'i, kungaboqar urug'i.

O'simlik moylari: zaytun moyi, kungaboqar moyi, zararsiz moylar.

Boshqa mahsulotlar: yashil bargli sabzavotlar (ispanoh), brokkoli, avokado.

4. Vitamin K. Vitamin K qonning ivish tizimi uchun zarur, chunki u trombositlarni ishlab chiqarishda ishtirok etadi. Bundan tashqari, suyaklarning mustahkamligini ta'minlashda ham yordam beradi.

Yashil bargli sabzavotlar: brokkoli, ismaloq, kale, karam.

Ba'zi o'simlik moylari: soya yog'i, zaytun moyi.

5. Vitamin C (Askorbin kislota). Vitamin C organizmda antioksidant sifatida faoliyat yuritadi hamda immun tizimini qo'llab-quvvatlaydi. Shuningdek, u temirni so'rish va kollagen ishlab chiqarishda ishtirok etadi, bu esa teri, suyaklar va bog'lamlarning mustahkamligini ta'minlaydi.

Mevalar: apelsin, limon, kivi, qulupnay, greypfrut.

Sabzavotlar: bulg'or qalampiri, pomidor, karam, brokkoli, yashil no'xat.

6. Vitamin B guruhidagi vitaminlar. B guruhiga kiruvchi vitaminlar (B1, B2, B3, B5, B6, B7, B9, B12) organizmda energiya ishlab chiqarish, nerv tizimining faoliyatini yaxshilash, qizil qon hujayralarining ishlab chiqilishi va metabolism jarayonlarini qo'llab-quvvatlashda ishtirok etadi.

Vitamin B1 (Tiamin): butun don mahsulotlari, loviya, yorma, guruch, go'sht.

- **Vitamin B2 (Riboflavin):** sut, pishloq, tuxum, yashil bargli sabzavotlar.
- **Vitamin B3 (Niatsin):** go'sht, baliq, o'simliklar, don mahsulotlari.
- **Vitamin B5 (Pantotenik kislota):** go'sht, tuxum, yong'oqlar, avokado, baklagiller.
- **Vitamin B6 (Piridoksin):** go'sht, baliq, kartoshka, banan, avokado.
- **Vitamin B7 (Biotin):** tuxum, yong'oq, bug'doy, sabzavotlar.
- **Vitamin B9 (Folat):** yashil bargli sabzavotlar, no'xat, loviya, sitrus mevalari.
- **Vitamin B12 (Kobolamin):** hayvon mahsulotlari (go'sht, baliq, sut, pishloq).

Xulosa

Vitaminlar organizmda turli muhim biologik jarayonlarni boshqarishda, umumiy sog'liqni saqlashda, normal o'sish va rivojlanishda zarur bo'lgan moddalar hisoblanadi.

(Internet manbalaridan)

“Rangli konvertlar” uchun topshiriqlar

1. Matn yog‘da eriydigan vitaminlar haqidagi ma’lumotlarni infografik shaklda qisqa va tushunarli tarzda izohlang hamda yordamchi so‘zlarni toping.
2. Matndagi suvda eriydigan vitaminlar haqidagi ma’lumotlarni diagramma shaklida ifodalang va yasama so‘zlarni izohlang.
3. Mevalarda mavjud vitaminlarni infografik shaklda qisqa va tushunarli izohlang hamda o‘zlashma so‘zlarni toping.
4. Tarkibida bir nechta vitaminlar uchraydigan meva va sabzavotlarni kreativ shaklda tasvirlang hamda sifat so‘z turkumiga oid yasama so‘zlarni izohlang.

5-tarqatma

Tinglovchilarga “Xotira maydoni” usuli uchun taqdim etilgan Abdulla Oripovning “Xotirot” she’ri audiosi eshittiriladi va quyidagi topshiriq tarqatiladi.

She’r matnidagi ko‘chma ma’noda qo‘llangan so‘zlar	
Shoirning dunyoni “quvg‘indi ohu”ga o‘xshatishdan maqsadi nima?	
Nimaning qayta tiklanmasligi aytiladi?	
Shoir nimalarni xotirladi?	

3-ilova

Har bir guruh quyidagi savollarga javob berishadi va jadvalni to‘ldirishadi.

- f) Topshiriqlarni bajarish jarayonida qanday qiyinchiliklarga duch keldingiz?
- g) Guruhda ishlashning afzalliklari nimada?

h) Topshiriqni bajarish jarayonida nimalarni o‘rgandingiz?

Kamchiliklar	Afzalliklari

Mavzu: Ona tili va adabiyot darslarida “Moddiy-Rasml-Timsolli” yondashuv orqali hayotiy ko‘nikmalarini rivojlantirish

Reja:

12.Ona tili va adabiyot darslarida hayotiy ko‘nikmalarni rivojlantirish

13.“MODDIY-RASMLI-TIMSOLLI” yondashuvidan ona tili va adabiyot darslarida samarali foydalanish

14.Amaliy topshiriqlar

15.Tahlil va xulosa

1-2-slaydlar

Texnika va texnologiyaning shiddatli taraqqiyoti ta’lim tizimiga ham ijobiy ta’sir ko’rsatmoqda. Zamonaviy jamiyatning asosiy talablari – XXI asr ko‘nikmalariga ega bo’lgan mutaxassislarni tayyorlash, o‘quvchilarning kreativ va amaliy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishdir. Ona tili va adabiyot fanini o‘qitishda innovatsion yondashuvlar ushbu maqsadlarga erishishda muhim vosita hisoblanadi.

Mazkur ma’ruzada ona tili va adabiyot ta’limida “Moddiy-Rasml-Timsolli” yondashuvidan samarali foydalanishning afzalliklari va o‘quv jarayoniga ta’siri muhokama qilinadi.

4-slayd

XXI asr ko‘nikmalari va ularning turlari

XXI asr ko'nikmalari insonlarning zamonaviy dunyoda muvaffaqiyat qozonishi uchun zarur bo'lgan bilim, mahorat va xulq-atvorlarni o'z ichiga oladi. Ushbu ko'nikmalar zamonaviy texnologiyalar, ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarning o'zgarishi va global muammolarni hal qilish zarurati natijasida shakllangan. Quyida XXI asr ko'nikmalarining asosiy turlari va ularning ahamiyati keltirilgan:

1.O'rganish ko'nikmalari - yangi bilimlarni o'zlashtirish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalar (4K) bo'lib, ular shaxsning yangi bilim, mahorat va tajribalarni o'zlashtirish, ulardan samarali foydalanish va doimiy o'z-o'zini rivojlantirish qobiliyatidir. XXI asrda o'rganish ko'nikmalari insonning shaxsiy va professional hayotida muvaffaqiyatli bo'lishi uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

2.Hayotiy ko'nikmalar - hayotimizni muvaffaqiyatli boshqarish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalar (Moslashuvchanlik, tashabbuskorlik, mas'uliyatlilik, o'z-o'zini boshqarish, yetakchilik) bo'lib, bu shaxsning kundalik hayotidagi muammolarini samarali hal qilish, boshqalar bilan o'zaro muloqotda bo'lish, mustaqil hayot kechirish va o'zini rivojlantirish uchun zarur bo'lgan bilim, mahorat va qobiliyatlar majmuasidir. XXI asrda hayotiy ko'nikmalar, ayniqsa, o'zgaruvchan dunyo sharoitida insonning barqarorligi va muvaffaqiyatiga xizmat qiladi.

3. Ilmiy savodxonlik ko'nikmalari- media va raqamli resurslar orqali yangi bilimlarni egallash va qo'llashda yordam beradigan ko'nikmalar (axborot, media va texnologiya savodxonligi)dir.

5-6-slaydlar

“MODDIY-RASMLI-TIMSOLLI” yondashuv -murakkab tushunchalarni ko'rgazmali vositalar, rasm, diagrammalar, timsollar va boshqa tasviriy materiallar orqali taqdim etish bo'lib, bu ona tili va adabiyot darslarida o'quvchilarning dunyoqarashini shakllantirish, tasavvurlarini kengaytirish va matnni chuqurroq anglash uchun ishlatiladigan pedagogik metodlardan biridir. Ushbu yondashuvda materiallarning tasviriy, simvolik va amaliy jihatlari asosiy ahamiyatga ega bo'ladi.

1. Moddiy yondashuv: Bu yondashuvda materialning narsalarga oid (moddiy) jihatlari e'tiborga olinadi. Ya'ni, o'quvchilarga matnni, hikoya yoki she'rni tasavvur qilishda yordam berish uchun tasvirlar, jismoniy predmetlar, vizual vositalar yoki amaliy tajribalar qo'llaniladi.

Misol: O'quvchilarga she'r yoki hikoya haqida gapirganda, muallim ularga mavzuga oid tasvirlar, rasmlar yoki videolarni ko'rsatishi mumkin. Masalan, "Tinchlik" yoki "Tabiat" mavzulari bo'yicha tasviriy materiallar yordamida o'quvchilar o'z tasavvurlarini shakllantiradilar.

Moddiy yondashuv asosidagi amaliy topshiriqlar:

a) Hikoyani maket orqali ifodalash. Topshiriq: Guruh bo'lib ishlash orqali asardagi voqealarni moddiy maket yoki diorama ko'rinishida ifodalash. **Masalan:**

- o "Qutadg'u bilig" dostonining saroy yoki shahar tasvirini yaratish.
- o "O'tkan kunlar" romani bo'yicha Toshkentning eski mahallasini maket ko'rinishida ifodalash.

b) Qahramonlarning atributlari. Topshiriq: **Qahramonlar bilan bog'liq bo'lgan moddiy narsalarni yaratish. Masalan:**

- o Alpomishning qilichi yoki qalqoni (qog'ozdan tayyorlash yoki rasm chizish orqali).
- o Layli va Majnun sevgisini ramzlovchi moddiy buyumlar.

c) Hodisalarning xaritasini tuzish. Topshiriq: **Asardagi voqealar joylashuvini moddiy xaritada belgilash. Masalan:**

- o Qahramonning harakat yo'nalishlarini ko'rsatuvchi xarita chizish.

2. Rasmi yondashuvda, tasviriy materiallar (rasmlar, diagrammalar, kartalar, grafikalar) yordamida adabiy asarlarning mazmunini o'rganish va tushunish osonlashtiriladi. Bu yondashuvda o'quvchilarga ko'rish orqali tushunish va tasavvurlarini kengaytirish imkoniyati beriladi.

Misol: Agar o'quvchilar "O'rmon" mavzusidagi asarni o'rganayotgan bo'lsa, o'qituvchi o'quvchilarga o'rmonning turli rasmlarini, o'simliklar va hayvonlarning tasvirlarini ko'rsatishi mumkin. Bu, o'quvchilarga asarda tasvirlanayotgan muhit va kayfiyatini tushunishga yordam beradi.

3. Timsolli yondashuv:

Bu yondashuvda simvollar, timsollar va ramzlar orqali adabiy asarlarni tahlil qilishga e'tibor qaratiladi. Timsolli yondashuv o'quvchilarga matndagi chuqur ma'nolarni anglashda yordam beradi, ya'ni biror obraz yoki so'zning ramziy yoki timsolli ma'nosini tushunishga yordam beradi.

Misol: She'rda yoki hikoyada biror predmet yoki obraz (masalan, qush) ramziy ma'noga ega bo'lishi mumkin — qush ozodlikni, tabiiylikni yoki ba'zi holatlarda o'zgarishlarni bildirishi mumkin. O'quvchilar bu ramzlar orqali asarlarni chuqurroq tahlil qilishni o'rganadilar.

Moddiy-rasmi-timsolli yondashuvning afzalliklari:

Tasavvurlarni rivojlantiradi: O'quvchilarga matnni tushunish uchun vizual materiallar yordamida tasavvurlarini kengaytiradi.

Yodda saqlashni yaxshilaydi: Rasm va simvollar orqali tushunilgan ma'lumotlar o'quvchilarning yodida uzoq vaqt qoladi.

Kreativ fikrlashni rivojlantiradi: Timsollar va simvollarni tahlil qilish orqali o'quvchilar kreativ va chuqur fikrlashni rivojlantiradilar.

Ta'limda amaliyotni qo'llash: Moddiy va rasmi yondashuv orqali adabiyot va tilni real hayotga yaqinlashtirish mumkin.

Moddiy-rasmi-timsolli yondashuv ona tili va adabiyot darslarida o'quvchilarning matnni tushunishi va uning chuqur ma'nolarini anglashda muhim rol o'ynaydi. Bu yondashuv o'quvchilarni ijodiy fikrlashga, tasavvur qilishga va adabiy asarlarni chuqurroq o'rganishga undaydi.

7-slayd

Rasmi yondashuv asosida “Fikrla, izohla, taqqosla “ usuli yordamida rasmlarga mos soʻz birikmasi, qoʻshma soʻz, maqol, ibora va tasviriy ifodalar topish, ularning izohi va muqobilini izlash orqali oʻquvchilar bu birliklarni farqlaydi va eslab qoladi. **Masalan:** xursand-rasmning izohi; ogʻzi qulogʻida-ibora; sinonimi-boshi koʻkka yetgan, boshi osmonda; antonimi- qovogʻidan qor yogʻadigan (1-rasm).

8-slayd

Adabiyot darslarida rasmi yondashuvdan foydalanish oʻquvchilarning qiziqishini oshirish, tushunchalarni yaxshiroq anglash va oʻz fikrlarini ifoda etish imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi. Quyida rasmi yondashuvni darslarda samarali qoʻllash boʻyicha baʼzi tavsiyalarni keltirib oʻtamiz:

1. Matnni vizuallashtirish

- **Illyustratsiyalar yaratish:** Oʻquvchilar adabiy matn asosida rasm chizishlari yoki internetdagi rasmlardan foydalanib, voqealar, qahramonlar va muhitni tasvirlashlari mumkin. Bu ularning matnni chuqur tushunishiga yordam beradi.
- **Qahramonlar xarakteristikasi:** Har bir qahramonni tasvirlash uchun portretlar chizish yoki grafiklar tuzish.

2. Komikslardan foydalanish

- Matn mazmunini qisqa dialoglar va tasvirlar orqali tushuntirish uchun komikslar yaratish. Masalan, hikoya yoki dostonning asosiy qismlarini qahramonlar orqali komik tarzda ifodalash.
- Bu usul, ayniqsa, yosh oʻquvchilar uchun tushunishni osonlashtiradi.

3. Vaqt chizigʻi va xaritalar

- Hikoyaning voqealar ketma-ketligini yoki qahramonlarning harakat yoʻnalishlarini tasvirlash uchun vaqt chizigʻi yoki xaritalar chizish.
- Masalan, "Alpomish" dostoni boʻyicha Alpomishning safar xaritasini tuzish.

4. Rasmi prezentatsiyalar

- Darslarda taqdimot uchun rasm va grafiklardan foydalanish. Masalan, sheʼr yoki hikoya mazmunini rasmlar bilan uygʻunlashtirish orqali tushuntirish.
- Oʻquvchilar guruhlariga boʻlinib, oʻzlari tayyorlagan rasmi taqdimotlarni namoyish qilishlari mumkin.

5. Rasm asosida muhokama

- Hikoya yoki she'rga mos rasmlar tanlab, o'quvchilarga savollar berish. Masalan, rasmni ko'rsatib: "Bu tasvir qaysi voqeani aks ettiradi?" yoki "Bu qahramonning his-tuyg'ulari qanday?" kabi savollar bilan muhokama tashkil etish.

6. Vizual hikoya yaratish

- O'quvchilarga o'z hikoyalarini faqat rasmlar yordamida yaratish vazifasini berish. Keyin esa bu hikoyani so'zlab berishlari so'raladi.
- Bu ijodiy fikrlashni va adabiy tahlilni rivojlantiradi.

7. Adabiy asarlarni jonlantirish

- O'quvchilarga rasmlar asosida qisqa animatsiyalar yoki sahna ko'rinishlari tayyorlash imkoniyatini berish. Masalan, ertakni vizual animatsiya shaklida ifodalash.

Foydasi:

- **Tushunishni chuqurlashtirish:** O'quvchilar matn mazmunini yaxshiroq idrok etadilar.
- **Ijodiy fikrlash:** Tasavvur qilish qobiliyatlarini rivojlantiradi.
- **Faollikni oshirish:** Darslarni qiziqarli va interaktiv qiladi.
- **Hamkorlikni rag'batlantirish:** Guruh ishlari orqali o'quvchilar birgalikda ishlashni o'rganadilar.

Bu yondashuvni qo'llashda "**Men yozuvchiman**", "**Qahramonlar mening tasavvurimda**" usullaridan foydalanish o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasida faol muloqotni ta'minlab, dars samaradorligini oshiradi.

9-slayd

Adabiyot darslarida **timsolli yondashuv** o'quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirish, asarlardagi yashirin ma'nolarni ochib berish va ularga tanqidiy yondashuvni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Bu metod yordamida asarlarning chuqur mazmuni va ma'naviy g'oyalari o'quvchilarga yaqinroq va tushunarliroq bo'ladi.

1. Timsollarni aniqlash va tahlil qilish

- **Asardagi asosiy timsollarni aniqlash:** Dars davomida qahramonlar, voqealar, yoki muhitga xos timsollarni topish va ularni muhokama qilish. Masalan:
 - "Alpomish" dostoni: Alpomishning o'zi botirlik va vatanparvarlik timsoli.
 - Cho'lponning she'rlari: Quyosh — umid va yangilanish timsoli.
 - "Chinor" romanida chinor daraxti- manguilik ramzi, xalq ramzi.
- O'quvchilardan: "Bu timsol nimani anglatadi?" yoki "Bu timsol hozirgi davrda qanday ahamiyatga ega?" kabi savollarni muhokama qilishni talab qilish.

2. Timsollarni vizualizatsiya qilish

- Timsollarni rasmlar, diagrammalar yoki jadvallar orqali tasvirlash. Masalan:
 - Quyosh — hayot va yangilanish.
 - To'liqin — o'zgaruvchanlik va kuch.
- O'quvchilarga asar mazmunidan ilhomlangan holda o'z timsollarini chizish vazifasini berish.

3. Timsollarning zamonaviy talqini

- O'quvchilardan timsollarni zamonaviy hayot bilan bog'lashni so'rash. Masalan:
 - An'anaviy asardagi "tog'" timsoli (ulug'lik va bardosh)ni hozirgi shaxsiy fazilatlar yoki ijtimoiy hodisalar bilan solishtirish.
 - Zamonaviy adabiy asarlardagi yangi timsollarni tahlil qilish.

4. Qahramonlar va timsollar o'rtasidagi bog'lanishni tushuntirish

- Har bir qahramon qanday timsollarni ifoda etishini o'rganish. Masalan:
 - Otabek (Abdulla Qodiriy): Qurbonlik va muhabbat timsoli.
 - Ot (dostonlarda): Erkinlik va sadoqat timsoli.
 - It ("Qorako'z majnun"): Vafodorlik timsoli
- Bu qahramonlar va timsollar o'quvchilarga qanday ta'sir ko'rsatishini tahlil qilish.

5. She'riy va badiiy timsollar bilan ishlash

- She'rlardagi metaforik va timsoliy iboralarni tahlil qilish. Masalan:
 - "Oy" timsolining turli adabiyotlarda turlicha talqin etilishini o'rganish.
 - Bu iboralarning poetik tuyg'uni qanday oshirishini muhokama qilish.

6. Timsollarni hayotiy tajribalar bilan bog'lash

- O'quvchilardan o'z hayotlarida uchragan hodisalar yoki holatlarni timsollar yordamida tushuntirishni so'rash. Masalan:
 - Daraxt — sabr va bardosh timsoli sifatida.
 - Daryo — vaqt yoki hayot oqimi sifatida.

7. Timsollar asosida ijodiy vazifalar

- **Insho yoki esse yozish:** "Sevimli timsolim va uning hayotdagi ahamiyati" mavzusida yozish.
- **Spektakl yoki rolli o'yinlar tashkil etish:** Qahramonlarni timsoliy xususiyatlari orqali jonlantirish.

Timsolli yondashuvning foydalari:

- **Mazmunni chuqur tushunish:** Asarlarning sirli va yashirin tomonlarini o'quvchilar o'zlari kashf etadilar.
- **Ijodiy fikrlashni rivojlantirish:** O'quvchilar yangi ma'nolarni izlashga va talqin qilishga undaydi.
- **Hayotiy dars olish:** Timsollarning ma'nolarini hayot bilan bog'lash orqali ularning ma'naviy o'sishi ta'minlanadi.

- **Estetik zavq:** Timsollarning poetik va badiiy go‘zalligi darsni boyitadi.

Adabiyot darslarida timsolli yondashuvni qo‘llash orqali o‘quvchilar nafaqat asarni, balki uning falsafiy va ma’naviy jihatlarini ham chuqurroq anglab olishadi.

10-13-slaydlar

Amaliy topshiriqlar: “Qisqa sharh”, “O‘yin donachalari”, “Muhim kadrlar” usullari orqali guruh va juftliklarda ishlash bilan amaliy ko‘nikmalar rivojlantiriladi. Bunday yondashuvdan foydalanishning amali ahamiyati:

1. **Qiziqishni oshiradi:** Interaktiv topshiriqlar o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini kuchaytiradi.
2. **Ijodkorlikni rivojlantiradi:** Rasm chizish, modellar yaratish va timsollarni talqin qilish ijodiy qobiliyatlarni rivojlantiradi.
3. **Tahliliy fikrlashni shakllantiradi:** Timsollarni izohlash va ularga bog‘liq topshiriqlar orqali tanqidiy fikrlash rivojlanadi.
4. **Guruhda ishlashni o‘rgatadi:** Ko‘plab topshiriqlar guruh bo‘lib ishlashni talab qiladi, bu esa hamkorlikni mustahkamlaydi.

Bu yondashuvni tizimli ravishda qo‘llash o‘quvchilarning nafaqat adabiyot va ona tili fanlariga, balki umuman ijodiy va ilmiy faoliyatga bo‘lgan e‘tiborini oshiradi.

14-slayd

“Tahlil va muhokama” bosqichida quyidagi savollar orqali dars jarayonida foydalanilgan zamonaviy usullarning amaliy ahamiyati haqidagi xulosalar, yutuq va kamchiliklar muhokama qilinadi:

Bugun nimani olib ketmoqchisiz?

Tanlovingiz sababi...

Qanday qiyinchiliklarga duch keldingiz?

15-slayd

Darsning refleksiya bosqichida **"Men nimani o'rgandim?"** savoli o‘quvchilarning dars davomida olgan bilimlarini tahlil qilishlari va anglashlari uchun juda muhim. Ushbu savol orqali ular o‘z bilimlarini mustahkamlash, tushunmagan jihatlarini aniqlash va shaxsiy fikrlarini shakllantirish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

Refleksiya bosqichida "Men nimani o'rgandim?" savolidan foydalanishda “Yozma javoblar” usulidan foydalaniladi:

- O‘quvchilarga maxsus qog‘oz yoki daftarlariga savolga qisqacha javob yozishni so‘rash. Masalan:
 - Darsdan olgan uchta asosiy fikrni yozish.
 - Qaysi qism sizga eng qiziq bo‘ldi va nima uchun?
 - "Men dars davomida o‘rgandim, lekin hali quyidagilarni bilishni istayman..." kabi jumlaning yakunlash.
 - "Bugungi mavzu hayotda qanday foydali bo‘lishi mumkin?"

Bu yondashuv darsni samarali yakunlashga va o‘quvchilarning o‘z-o‘zini rivojlantirishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

7. Zulxumor Mirzayeva, Komil Jalilov “Adabiyot” 6-sinf uchun darslik, Toshkent-2022.
8. Zulxumor Mirzayeva, Komil Jalilov “Adabiyot” 7-sinf uchun darslik, Toshkent-2022.
9. S. Olimov, S. Ahmedov, R. Qo‘chqorov “Adabiyot” 8-sinf uchun darslik – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nahriyot-matbaa ijodiy uyi, 2019.
10. Q. Yo‘ldoshev, V. Qodirov, J. Yo‘ldoshbekov. “Adabiyot” 9-sinf uchun darslik. Qayta ishlangan 4-nashri. – T.:”O‘zbekiston” NMIU, 2019.
11. Adabiyot [Matn]: 10-sinf uchun darslik / Z. I. Mirzayeva, K. Q. Djalilov. – Toshkent: Respublika ta’lim markazi, 2022.
12. Sh. A. Yuldoshova “Badiiy asarda motiv, mavzu va timsol o‘rtasidagi farq va o‘xshashliklar” Journal of Innovation, Creativity and Art, Vol. 3, No. 10, 2024
13. N.F.Saydalixodjaeva “Pedagogik texnologiyalar” moduli bo‘yicha o‘quv-uslubiy majmua. Toshkent-2021
14. Yo'ldoshev Q., Yusupov J. Badiiy tahlil asoslari. - Urganch: UrDU noshirlik bo'limi, 2008.
15. Nizomiy nomidagi TDPU professor v.b. f.f.d. .I.Yakubov. O‘zbek tili va adabiyoti kafedrası o‘qituvchisi M.A.Omanova. “Badiiy tahlil asoslari” fanidan o‘quv-uslubiy majmua. Toshkent-2020

Internet saytlari:

1. <http://www.kutubxona .uz>
2. <http://www.literature .uz>
3. <http://www.ziyonet .uz>
4. <http://www.alishernavoiiy.uz>

Mashg'ulotning texnologik xaritasi

O'quv bloki	III. Fanni o'qitishda zamonaviy yondashuvlar				
O'quv modul	2. Ona tili va adabiyot darslari samaradorligini xalqaro baholash dasturi (PISA) asosida oshirish				
Mavzu	Ona tili va adabiyot darslarida "Moddiy-Rasml-Timsolli" yondashuv orqali hayotiy ko'nikmalarini rivojlantirish				
Davomiyligi	80 daqiqa				
Mashg'ulotning maqsadi	<ul style="list-style-type: none"> O'qituvchilarning fanini o'qitishdagi zamonaviy yondashuvlar haqida nazariy va amaliy bilimlarini boyitish. O'qituvchilarning o'quvchilarga murakkab tushunchalarni ko'rgazmali vositalar, rasm, diagrammalar, timsollar va boshqa tasviriy materiallar orqali taqdim etish malakalarini rivojlantirish 				
Mashg'ulot bosqichlari	Faoliyat tavsifi	Vaqt, daqiqa	Metodlar	Zarur jihozlar	Natija
1. Tashkiliy qism	<ul style="list-style-type: none"> Salomlashish Mavzu va reja bilan tanishtirish Mashg'ulotning dolzarbligini asoslab berish 	5	Suhbat, tushuntirish	1-2-slaydlar	O'qituvchilar mashg'ulotga tayyor bo'lishadi.
2. Motivatsiya	<ul style="list-style-type: none"> Qiziqarli jumboq yoki muammoli savol "Mavzuning dolzarbligi" haqida qisqa muhokama 	5	Muammoli vaziyat yaratish, muhokama	3-slayd 1-ilova	O'qituvchilar mavzuga qiziqadi va ishtirok etishga rag'batlanadi.
3. Nazariy qism	<ul style="list-style-type: none"> Ona tili va adabiyot darslari va hayotiy ko'nikmalar; 	15	Taqdimot, ko'rgazmali tushuntirish	4-9- slaydlar	O'qituvchilar ona tili va adabiyot darslarida o'quvchilarning hayotiy

	<ul style="list-style-type: none"> - “MODDIY-RASMLI-TIMSOLLI” yondashuv va uning amaliy ahamiyati - Darslarda turli ko‘rgazmali qurollar, rasmlari va timsolli vositalardan amaliy foydalanish uchun tavsiyalar; - Slaydlar bilan tushuntirish 				ko‘nikmalarini rivojlantirishda murakkab ma’lumotlarni oson usulda tushuntirish jarayonida ko‘rgazmali qurollar, diagrammalar, rasmlari va timsolli tasviriy vositalardan foydalanishning samarali usullarini o‘rganadi.
4. Amaliy mashg‘ulot	<ul style="list-style-type: none"> - Juftliklarda va guruhlarda ishlash: amaliy topshiriqlar bajarish; 	35	Juftliklarda va guruhlarda ishlash	10-12-slaydlar 2,3,4-tarqatmalar	O‘qituvchilar interfaol vositalar yordamida amaliy ko‘nikmalar hosil qiladi.
5. Tahlil va muhokama	<ul style="list-style-type: none"> - Guruhlar ishlari bo‘yicha taqdimotlar; - Qiyinchiliklarni muhokama qilish; - Mashg‘ulot jarayoni bo‘yicha fikr-mulohazalar olish; 	10	Suhbat, muhokama, tahlil	13-slayd; 4-ilova	O‘qituvchilar o‘z tajribalarini o‘rtoqlashadi va yangi g‘oyalarni o‘zlashtiradi.
6. Refleksiya	<ul style="list-style-type: none"> - "Men nimani o‘rgandim?" usuli orqali xulosa qilish - “Siz nima deysiz?” refleksiyasi 	5	Refleksiya usullari	14-slaydlar	O‘qituvchilar o‘z faoliyatini baholaydi va o‘rganilgan ma’lumotlarni qayta ko‘rib chiqadi.
7. Yakunlash va baholash	<ul style="list-style-type: none"> - Mashg‘ulot natijalarini umumlashtirish - Kelgusi mashg‘ulotlar uchun tavsiyalar berish 	5	Suhbat	15-slayd	O‘qituvchilar mashg‘ulotdan qoniqish bilan chiqadi va yangi maqsadlar bilan yo‘naltiriladi.

Ilovalar

1-ilova

Tinglovchilarga quyidagi ko‘rinishdagi savollar bilan murojat qilinadi (namuna):

- XXI asr o‘quvchilarida qanday ko‘nikmalarni rivojlantirish kerak?
- Hayotiy ko‘nikmalarga nimalar kiradi ?
- Ularni qanday rivojlantirish mumkin deb o‘ylaysiz?
- O‘quvchilarda funksional ko‘nikmalarni rivojlantirishdan maqsad nima?

2-tarqatma material

Tinglovchilar 4 ta guruhga bo‘linishadi va har bir guruhga “**Qisqa sharh**” usuli uchun quyidagi amaliy topshiriq jadvali va hikoya matni QR kodi tarqatiladi.

Tasvir (Asarning boshlanishi)	
Muammo (Asosiy voqealar)	
Yechim (Nima bilan yakun topdi?)	
Xulosa (Asarning tarbiyaviy ahamiyati)	

O'tkir Hoshimovning “Eng og'ir gunoh” audiohikoyasi havolasi

3-tarqatma material

Tinglovchilarga juftlikda ishlash uchun quyidagi “O‘yin donachalari” shaklidagi tarqatmalar tarqatiladi va adabiyot darsliklaridan ixtiyoriy asar tanlab, tahlil qilish topshiriladi:

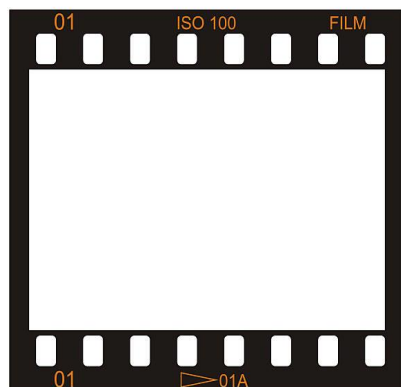
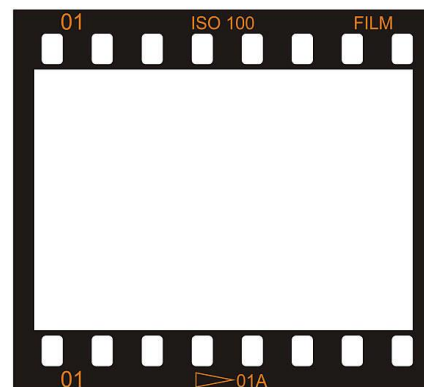
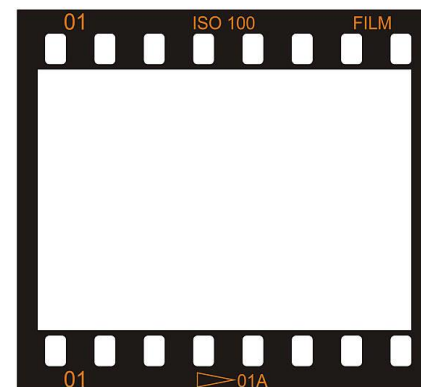
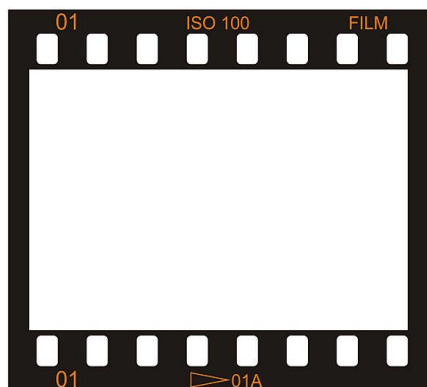
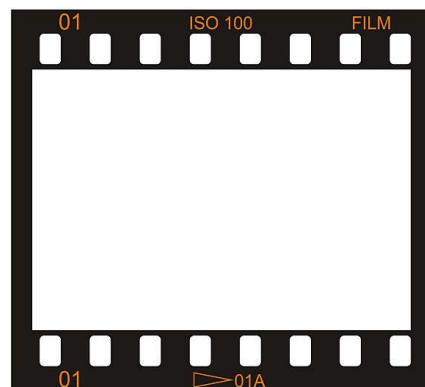
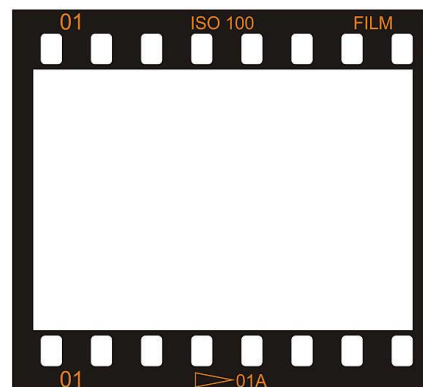
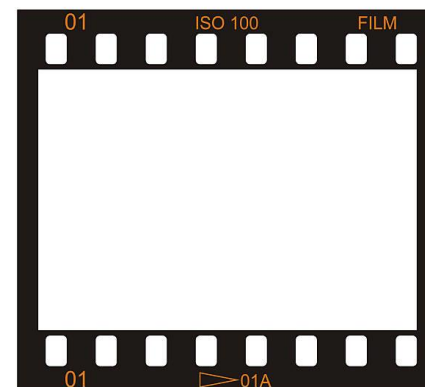
“O‘YIN DONACHALARI” USULI

TUSHUNILISHI QIYIN SO‘ZLAR IZOHI	ASAR QAHRAMONLARIGA QISQA TA‘RIF	ASARDAGI IBORA VA TASVIRIY IFODALAR MUQOBILI

4-tarqatma material

Juftliklarda yoki yakka tartibda ishlash. Juftliklar o‘zaro kelishgan holda adabiyot darsligidagi hikoyalardan yoki ona tili darsligida berilgan matnlardan tanlab oladilar va “**Muhim kadrlar**” usulida kadrlarda muhim voqealar ketma-ketma-ketligini aks ettirib, yaxlit mazmunni aks ettirishlari uchun quyidagi shaklda tarqatmalar tarqatiladi.

5-ilova

Har bir guruh quyidagi savollarga javob berishadi va jadvalni to'ldirishadi.

- i) Topshiriqlarni bajarish jarayonida qanday qiyinchiliklarga duch keldingiz?
- j) Guruhda va juftliklarda ishlashning afzalliklari nimada?

k) Topshiriqni bajarish jarayonida nimalarni o‘rgandingiz?

Nimalarni olib ketmoqchisiz?	Nimalarni tashlab ketmoqchisiz?

2-mavzu. Ona tili va adabiyot darslarida “Moddiy-Rasmi-Timsolli” yondashuv orqali hayotiy ko‘nikmalarini rivojlantirish

Glossariy

Animatsiya–harakatni tasvirlash san'ati bo'lib, rasm, grafika, yoki boshqa tasvirlar bir-birining ortidan tez-tez ko'rsatilishi orqali harakatni yaratadi. Animatsiya, odatda, tasvirlarni yoki ob'ektlarni vaqtincha o'zgartirish orqali ularni jonlantirishni anglatadi. Bu jarayon klassik rasm chizishdan tortib, raqamli texnologiyalar yordamida yaratilgan 3D animatsiyalargacha bo'lgan turli usullarni o'z ichiga oladi.

Atributlari – predmet yoki hodisaning o‘ziga xos, undan ajratib bo‘lmaydigan eng muhim xarakterli xususiyati, belgisi, biror ob'ekt, hodisa yoki shaxsning xususiyatlarini yoki o'ziga xos belgilarini ifodalovchi tushuncha sifatida ishlatiladi. Bu so'z turli sohalarda turlicha ma'nolarga ega bo'lishi mumkin, lekin umuman olganda atribut — bu ob'ektning yoki hodisaning o'ziga xos bir qismi yoki xususiyati.

Estetik– estetik talablarga mos keladigan, estetikaga oid.

Global – butun Yer sharini qamrab olish; global isish – haroratning butun yer yuzi bo‘ylab ko‘tarilishi.

Illyustratsiya– ko‘rgazmali tasvir, jonli ifoda; matnni, asar mazmunini tushunishga xizmat qiladigan rasm, surat. Namunaviy misol, dalil.

Innovatsion yondashuv–yangi, samarali va ilg'or g'oyalarni joriy etish, muammolarni hal qilishda yoki biror jarayonni takomillashtirishda yangicha va o'zgacha usullarni qo'llash tushuniladi. Innovatsion yondashuvlar o'zgarishlarni yaratish, yangiliklarni amalga oshirish va mavjud tizimlarga yangi qarashlar olib kelish uchun qo'llaniladi.

Interaktiv– interfaol; ikki yoki undan ortiq tomonlar o'rtasidagi o'zaro ta'sirni anglatadi. O'quvchilarning yoki ishtirokchilarning faol ishtirokini ta'minlashga qaratilgan.

Kreativ –inglizcha "creative" so'zidan olingan bo'lib, ijodiy yoki yangi fikrlar, g'oyalar va yechimlar yaratish qobiliyatini ifodalaydi. Bu atama odamning o'z fikrlarini yangi va original tarzda ifodalash, muammolarni innovatsion yondashuvlar bilan hal qilish qobiliyatini tasvirlaydi.

Komiks– komediyaga oid, kulgili.

Maket –loyihalanayotgan biror ob'ektning, odatda, kichraytirib, ba'zan kattalashtirib, shartli materiallar yordamida ishlangan nusxasi, modeli

Rolli o'yinlar – ma'lum bir shaxsning vazifa va majburiyatlarini bajarishdagi ruhiy holatlari xatti-harakati ishlanadi.

Simvol– belgi, ramz; alomat, timsol. Biron-bir g'oyani o'zida mujassamlashtiruvchi badiiy obraz.

Vizual–ko'rish mumkin bo'lgan, ko'rinadigan. Vizual kuzatish

3-mavzu: 3.2. O'quvchilarda fanga oid kompetensiyalarni shakllantirishda zamonaviy o'quv jarayonini tashkil etish yo'llari (7E modeli)

Reja:

16.7E modeli: Nazariy asoslar va ahamiyati .

17.O'quv dasturini tuzishda model bosqichlarini integratsiya qilish.

18.Amaliy mashg'ulotlar va darslarda 7E modelini tatbiq etish.

19. 7E modeli asosida o'quv natijalarini baholash va tahlil qilish

1-4 slaydlar

Sizning fikringiz

7E modeli o'quvchilarning fanga oid kompetensiyalarini shakllantirishda qanday afzalliklarga ega?

7E modeli bosqichlarini zamonaviy o'quv jarayoniga qanday moslashtirish mumkin?

Amaliy mashg'ulotlarda 7E modelini qo'llash natijasida o'quvchilarning faoliyatida qanday o'zgarishlar kuzatiladi?

7E modeli asosida o'quv natijalarini baholashning samarali usullari qanday?

O'quvchilarda fanga oid kompetensiyalarni shakllantirishda zamonaviy o'quv jarayonini tashkil etish 7E modeli orqali amalga oshiriladi. 7E modeli — bu o'qitish va o'rganish jarayonini ilg'or pedagogik texnologiyalar yordamida tashkil etishning samarali usulidir. Ushbu model o'quvchilarning kompetensiyalarini shakllantirishda izchil va tizimli yondashuvni taqdim etadi.

5-slayd

Ta'lim standartlarining maqsadi

7E modeli asosida o'quv jarayonini tashkil etish orqali o'quvchilarda fanga oid kompetensiyalarni shakllantirish va bilimlarni chuqurlashtirishga xizmat qiluvchi samarali metodlarni aniqlash.

7-14 slaydlar

7E Modelining asosiy bosqichlari

O'quvchini faollashtirish, mavzuga qiziqish uyg'otish;

Tushuntirish (Explain);

Baholash;

Aloqa o'rnatish;

Tadqiq;

Elaboratsiya;

Bilimlarni kengaytirish.

1. Engage (Jalb etish):

- O'quvchi e'tiborini jalb qilish, uning qiziqishini uyg'otish.
- O'quvchi faol ishtirok etishi uchun muammolar, savollar yoki real hayotdagi holatlar orqali motivatsiya yaratish.
- Bu bosqichda o'quvchilar oldingi bilimlari, tajribalari va kutilgan natijalar bilan tanishtiriladi.

Amaliyot: O'quvchilarga ona tili mavzusiga oid qisqa hikoya yoki she'riy misolni taqdim eting va "Bu qissada nimalar sodir bo'ladi?" yoki "She'rning qanday tuzilishi bor?" kabi savollar berib, ularni javob berishga undang.

- **Misol:** O'quvchilarga tanlangan she'rdan yoki qisqa hikoyadan bir qismni o'qing, so'ng ulardan bu parchadagi asosiy g'oya yoki muammolarni aniqlashlarini so'rang.

2. Explore (Kashf etish):

- O'quvchilarga mustaqil ishlash, tajribalar o'tkazish, ilmiy faoliyatda qatnashish imkoniyatini yaratish.
- O'quvchilarni amaliyotga yo'naltirish va nazariy bilimlarni to'g'ri tushunish uchun tajriba o'tkazish, masalalarni yechishga undash.
- Bu bosqichda o'quvchilar o'zlari yangi bilimlarni kashf etadilar.

Amaliyot: O'quvchilarga kichik guruhlariga bo'lingan holda, o'rganilayotgan grammatika qoidalari yoki nutqning o'ziga xos jihatlarini topish uchun mashq yoki topshiriqlar bering.

- **Misol:** O'quvchilarga gap tuzilishi yoki so'z turkumlari haqida topshiriq bering, ularni birgalikda tahlil qilishga undang.

3. Explain (Tushuntirish):

- O'quvchilarning kashfiyotlari va faoliyatlarini umumlashtirish, tushuntirish.
- O'qituvchi tomonidan nazariy bilimlarni va amaliyotdagi tushunchalarni aniq va ravshan tushuntirish.
- O'quvchilarni o'z tushunchalarini shakllantirishga yordam berish va mustahkamlash.

Amaliyot: O'qituvchi mavzuni to'liq tushuntirib, o'quvchilarga grammatika qoidalari, so'z turkumlari yoki gap tuzilishi haqida nazariy ma'lumotlarni taqdim etadi.

- **Misol:** O'qituvchi o'rganilayotgan grammatika qoidalarini (masalan, so'z turkumlarini) batafsil tushuntiradi va misollar orqali aniq ko'rsatmalar beradi.

4. Elaborate (Chuqurlashtirish):

- O'quvchilarga yangi bilimlarni kengaytirish va qo'llash imkoniyatini berish.
- O'quvchilarni turli vaziyatlarda o'rganilgan bilimlarni ishlatishga, boshqacha sharoitlarda qo'llashga undash.
- Bu bosqichda o'quvchilar o'rganilgan konseptlarni chuqurlashtirib, kengroq kontekstda qo'llashadi.

Amaliyot: O'quvchilarga o'rganilgan grammatika qoidalari yoki she'r tahlilini kengroq mavzularda qo'llashni so'rashi mumkin.

- **Misol:** O'quvchilarga turli adabiy asarlardan misollar berib, ularni o'rganilgan grammatika qoidalari bilan tahlil qilishni taklif qiling. Yoki she'rning tuzilishini aniqlab, boshqa she'rlarda ham o'sha tuzilishlarni izlash.

5. Evaluate (Baholash):

- O'quvchilarning o'rganish jarayonini baholash, ularga o'z bilim va ko'nikmalarini qanday rivojlantirganini aniqlash.
- O'quvchilarning bilimini turli usullar orqali baholash (testlar, loyiha ishlar, guruh ishlar, o'z-o'zini baholash).
- Bu bosqichda o'quvchilarning muvaffaqiyatlari va kamchiliklari ko'rsatiladi va ularga o'z o'rganish jarayonlarini tahlil qilish imkoniyati beriladi.

Amaliyot: O'quvchilarni o'rganilgan bilimlarni baholashga undash, ular o'z bilimlarini to'g'ri qo'llashini tekshirish.

- **Misol:** O'quvchilarga test yoki so'rovnomalar berib, o'z bilimlarini qanday shakllantirishlarini baholash. Yoki guruh ishlarida o'zaro baholash va fikr-mulohaza qilish.

6. Extend (Kengaytirish):

- O'quvchilarga o'rganilgan bilimlarni yangi sharoitlarda qo'llashni o'rgatish.
- O'quvchilarga o'rganilgan materialni turli mavzularda kengaytirish va ularga yangi vazifalar berish.
- O'quvchilarga o'rganilgan bilimlarni yangi va kengroq kontekstda tatbiq etishga imkon beriladi.

Amaliyot: O'quvchilarga yangi adabiy asarlardan misollar keltirib, bu asarlarda o'rganilgan grammatika qoidalarini qo'llashni so'rashi mumkin.

- **Misol:** O'quvchilarga yangi bir mavzu haqida hikoya yozishni so'rashingiz mumkin, bunda ular o'rganilgan grammatika qoidalarini ishlatishlari kerak.

7. **Examine (Tahlil qilish):**

- O'quvchilarga o'rganilgan material va jarayonni tahlil qilish, ko'rib chiqish.
- O'quvchilarga o'z o'rganishlarini va natijalarini tahlil qilish, fikr-mulohaza bildirish va o'z-o'zini baholash imkonini berish.
- Bu bosqichda o'quvchilar o'z bilimlarini va ko'nikmalarini baholab, ularni yanada rivojlantirish yo'llarini belgilashadi.

Amaliyot: O'quvchilarga o'z ishlanmalari yoki o'zlari yozgan matnlarni tahlil qilish va o'zlarining xatolarini topishga yordam bering.

- **Misol:** O'quvchilarga o'z yozgan qisqa hikoyalarini yoki mashqlarini qayta ko'rib chiqish va o'z xatolarini aniqlashni so'rashingiz mumkin. Shuningdek, ular o'z ishlanmalarini baholab, yaxshilash uchun qanday takliflar kiritishlarini so'rash.

15-slayd

7E TALABLARI

Tahlil va baholash:

O'quv jarayonida o'quvchilarning muvaffaqiyatini baholash uchun natijaga yo'naltirilgan usullarni qo'llash.

7E modelining mohiyatini, bosqichlarini va ularning o'zaro bog'liqligini tushunish.

Fanga oid kompetensiyalarni rivojlantirish uchun zamonaviy pedagogik usullarni bilish.

Amaliyot:

Fanga oid kompetensiyalarni rivojlantirishga qaratilgan o'quv materiallarini ishlab chiqish.

Ko'nikmalar:

Dars jarayonini 7E modeli asosida loyihalash va tashkil etish.

Har bir bosqichda o'quvchilarni faol ishtirok etishga jalb qilish usullaridan samarali foydalanish.

16-slayd

Farqi

7E modeli: O'quvchilarni faol ishtirokga jalb qilish, bilimlarni izlanish va amaliy faoliyat orqali o'zlashtirishga qaratilgan interfaol yondashuv.

Oddiy metod: O'qituvchi markazida, bilim yodlatiladi.

7E modeli: O'quvchi markazida, izlanish va amaliyot orqali o'rgatiladi.

18-slayd

7E modeli afzalliklari: O'quvchilarda chuqur bilim va ko'nikmalarni shakllantiradi, faol ishtirokni rag'batlantiradi, kreativ fikrlashni rivojlantiradi.

Faoliyatdagi o'zgarishlar: O'quvchilar ko'proq o'zini anglash, tahlil qilish, muammolarni hal qilishda faoliyat ko'rsatadi, mustaqil o'rganishga intiladi.

Bosqichlarni moslashtirish: Har bir bosqich uchun interfaol metodlar va texnologiyalarni qo'llash, o'quvchilarni tadqiqotga jalb qilish, o'qituvchining yo'naltiruvchi roli.

Baholash usullari: Formativ baholash, o'quv jarayonida o'quvchilarning ishtirokini kuzatish, natijalarga qarab individual yondashuvlar.

Mashg'ulotning texnologik xaritasi

O'quv bloki	I. O'qitishda zamonaviy yondashuvlar
-------------	--------------------------------------

O'quv modul	3.2. Ona tili va adabiyot darslari samaradorligini xalqaro baholash dasturi (PISA) asosida oshirish				
Mavzu	O'quvchilarda fanga oid kompetensiyalarni shakllantirishda zamonaviy o'quv jarayonini tashkil etish yo'llari (7E modeli)				
Davomiyligi	80 daqiqa				
Mashg'ulotning maqsadi	<ul style="list-style-type: none"> 7E modeli: <i>aniqlang, jalb qilish, o'rganish, tushuntirish, ishlab chiqish, baholash va kengaytirish</i>. 7E modelida o'qituvchi o'quvchilar tomonidan bilimlarni qurish jarayonini osonlashtirish uchun o'qitish strategiyasini moslashtirish, o'zgartirish, qayta qurish va qayta rejalashtiruvchi fasilitator. O'quvchilar esa savollar berish, o'z fikr va qarashlarini yetkazish orqali o'rganish jarayonida faol ishtirokchi. Darslarni 7E modeliga asoslangan ko'rsatmalardan foydalanish o'quvchilargatushunchalarni yaxshiroq tushunishga yordam beradi, o'quvchilarning yutuqlarini oshiradi, olingan bilimlarni eslab qolishga yordam beradi, ilm-fan jarayoni ko'nikmalari, tanqidiy fikrlash qobiliyatlari, analitik fikrlash qobiliyatlari va fannio'rganishga munosabat yaxshilanadi. 				
Mashg'ulot bosqichlari	Faoliyat tavsifi	Vaqt, daqiqa	Metodlar	Zarur jihozlar	Natija
1. Tashkiliy qism	- Salomlashish - Mavzu va reja bilan tanishtirish - Mashg'ulotning dolzarbligini asoslab berish	5	Suhbat, tushuntirish	1-2-slaydlar	O'qituvchilar mashg'ulotga tayyor bo'lishadi.
2. Motivatsiya	- 7E modeli asosida darslarni tashkil qilishning afzalliklari haqida	5	Muammoli vaziyat yaratish, muhokama	3-slayd	O'qituvchilar mavzuga qiziqadi va ishtirok etishga rag'batlanadi.

	tinglovchilardan fikr soʻrash				
3. Nazariy qism	<p>7E modeli: Engage – qiziqtirish - ushbu bosqichning maqsadi oʻquvchilarga bilimlarni egallashning ahamiyatini anglashiga yordam berishdan.</p> <p>Exploration – tadqiqot, amaliy faoliyat, farazlarni ishlab chiqish va oʻzgaruvchilarni sinab koʻrish.</p> <p>Elaboration – ishlab chiqish yoki mustahkamlash.</p> <p>Evaluation – baholash. Norasmiy va rasmiy baholash koʻrsatishlari slaydlar bilan tushuntirish</p>	15	Taqdimot, koʻrgazmal i tushuntirish	4-14 slaydlar	Oʻqituvchilar fanni oʻqitishda innovatsion yondashuvlarni nazariy jihatdan oʻrganadi.
4. Tahlil va muhokama	<ul style="list-style-type: none"> - 7 E modelini qoʻllashda oʻqituvchining roli; - 7 E modelini qoʻllashda oʻqituvchining roli; - 7 E modelining afzalliklari va qiyinchiliklari; 	15	Suhbat, muhokama, tahlil	15-19 slaydlar	Oʻqituvchilar oʻz tajribalarini oʻrtoqlashadi va yangi gʻoyalarni oʻzlashtiradi.

5. Amaliy mashg'ulot	- 7 E modeli asosida dars ishlanmasi tuzish; - loyiha ishi tayyorlash;	30	Guruhlarda ishlash, yangi darsliklarda n foydalanish	1-ilova	O'qituvchilar interfaol vositalar yordamida amaliy ko'nikmalar hosil qiladi.
6. Refleksiya	- "Men nimani o'rgandim?" usuli orqali xulosa qilish - o'z- o'zini baholash (tabiat yaratqilari vositasida)	5	Refleksiya usullari	2-ilova	O'qituvchilar o'z faoliyatini baholaydi va o'rganilgan ma'lumotlarni qayta ko'rib chiqadi.
7. Yakunlash va baholash	- Mashg'ulot natijalarini umumlashtirish - Kelgusi mashg'ulotlar uchun tavsiyalar berish	5	Suhbat	20-slayd	O'qituvchilar mashg'ulotdan qoniqish bilan chiqadi va yangi maqsadlar bilan yo'naltiriladi.

Ilovalar

1-ilova

1-topshiriq

Sizning fikringiz

7E modeli o'quvchilarning fanga oid kompetensiyalarini shakllantirishda qanday afzalliklarga ega?

7E modeli bosqichlarini zamonaviy o'quv jarayoniga qanday moslashtirish mumkin?

Amaliy mashg'ulotlarda 7E modelini qo'llash natijasida o'quvchilarning faoliyatida qanday o'zgarishlar kuzatiladi?

7E modeli asosida o‘quv natijalarini baholashning samarali usullari qanday?

2- topshiriq. Loyiha ishini amalga oshirish. Guruhlarga bo‘lish va tanlangan mavzu asosida loyiha ishi tayyorlab, taqdimot qilish. 20 minut vaqt.

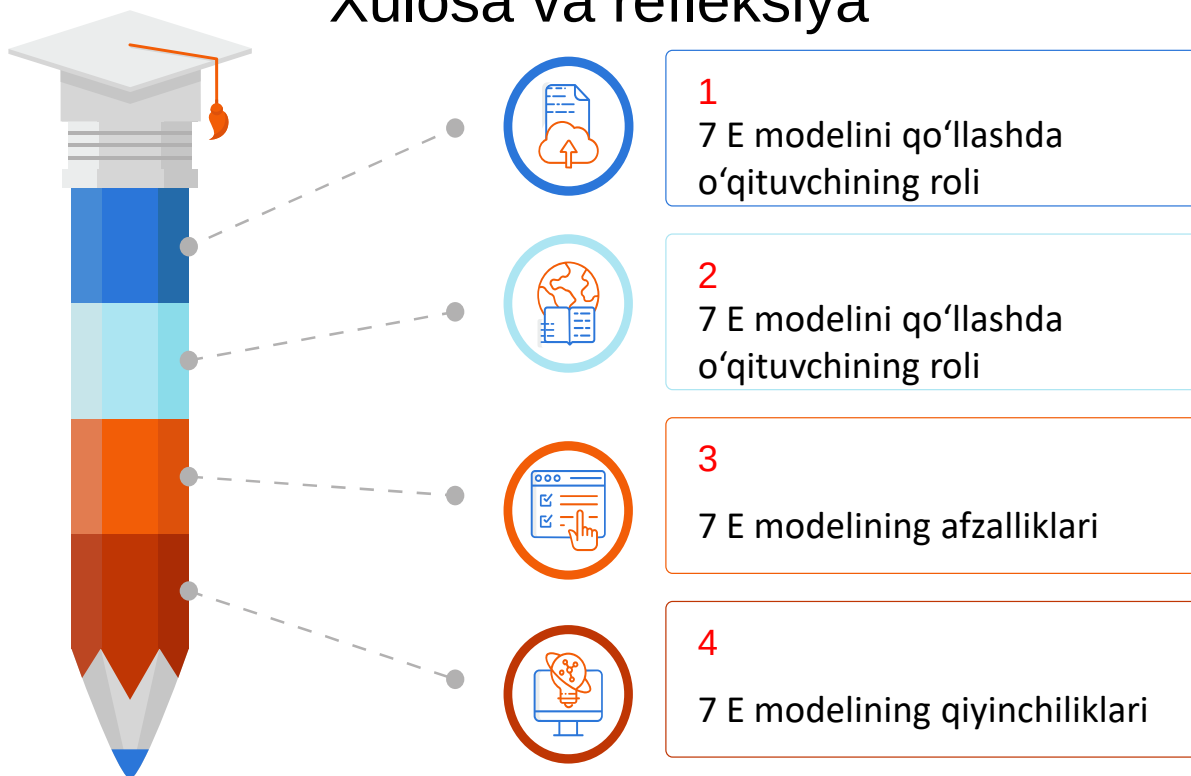
2-ilova

Dars jarayonida amalga oshirgan topshiriqlari yuzasidan har bir guruh quyidagi savollarga javob berishadi va jadvalni to‘ldirishadi.

- l) Topshiriqni bajarish jarayonida qanday qiyinchiliklarga duch keldingiz?
- m) Guruhda ishlashning afzalliklari nimada?
- n) Topshiriqni bajarish jarayonida nimalarni o‘rgandingiz?

Kamchiliklar	Afzalliklari

Xulosa va refleksiya

**3-mavzu. O'quvchilarda fanga oid kompetensiyalarni shakllantirishda zamonaviy o'quv jarayonini tashkil etish yo'llari
(7E modeli)
Glossariy**

1. **Engage (Qiziqtirish):** Bu bosqichda o'quvchilarda yangi mavzu bo'yicha qiziqish uyg'otish, ularni mavzuga jalb qilish kerak. Bu bosqichda ko'pincha savollar berish, mavzu bilan bog'liq qisqacha video yoki hikoya ko'rsatish kabi faoliyatlar amalga oshiriladi.
2. **Explore (O'rganish):** O'quvchilarni mustaqil yoki guruhda ishlashga undash. Bu bosqichda o'quvchilar mavzu bo'yicha tadqiqotlar olib boradi, turli eksperimentlar o'tkazadi yoki muammolarni yechishadi. O'quvchilarga yangi bilimlarni o'zlashtirish uchun imkoniyat yaratish kerak.
3. **Explain (Tushuntirish):** Bu bosqichda o'qituvchi o'quvchilarga o'rganilgan materialni tushuntiradi. O'quvchilar o'zlarining fikrlarini ifodalashadi va o'qituvchi mavzuga oid tushunchalarni to'liqroq izohlaydi.
4. **Elaborate (Kengaytirish):** O'quvchilarga yangi bilimlarini yanada chuqurroq o'rganish imkoniyatini berish. Bu bosqichda o'quvchilar o'z bilimlarini turli vaziyatlarda qo'llashadi, masalan, yangi vaziyatlarga moslashtirish, boshqa mavzular bilan bog'lash yoki murakkabroq masalalar yechishni boshlash.
5. **Evaluate (Baholash):** O'quvchilarning o'zlashtirish darajasini baholash. Bu bosqichda o'quvchilar o'z bilimlarini sinovdan o'tkazadilar, o'qituvchi esa o'quvchilarning tushunishini baholash uchun turli baholash metodlarini, masalan, testlar, savollar, yoki muhokamalarni ishlatadi.
6. **Extend (Kengaytirish):** o'quvchilarga o'rganilgan bilimlarni yangi sharoitlarda qo'llashni o'rgatish. O'quvchilarga o'rganilgan materialni turli mavzularda kengaytirish va ularga yangi vazifalar berish.
7. **Examine (Tahlil qilish):** o'quvchilarga o'rganilgan material va jarayonni tahlil qilish, ko'rib chiqish. O'quvchilarga o'z o'rganishlarini va natijalarini tahlil qilish, fikr-mulohaza bildirish va o'z-o'zini baholash imkonini berish.

3-mavzu. O'quvchilarda fanga oid kompetensiyalarni shakllantirishda zamonaviy o'quv jarayonini tashkil etish yo'llari (7E modeli)

Topshiriqlar

1-topshiriq

Sizning fikringiz

7E modeli o'quvchilarning fanga oid kompetensiyalarini shakllantirishda qanday afzalliklarga ega?

7E modeli bosqichlarini zamonaviy o'quv jarayoniga qanday moslashtirish mumkin?

Amaliy mashg'ulotlarda 7E modelini qo'llash natijasida o'quvchilarning faoliyatida qanday o'zgarishlar kuzatiladi?

7E modeli asosida o'quv natijalarini baholashning samarali usullari qanday?

2- topshiriq. Loyiha ishini amalga oshirish. Guruhlarga bo'lish va tanlangan mavzu asosida loyiha ishi tayyorlab, taqdimot qilish. 20 minut vaqt.

3-topshiriq

Dars jarayonida amalga oshirgan topshiriqlari yuzasidan har bir guruh quyidagi savollarga javob berishadi va jadvalni to'ldirishadi.

- a) Topshiriqni bajarish jarayonida qanday qiyinchiliklarga duch keldingiz?
- b) Guruhda ishlashning afzalliklari nimada?
- c) Topshiriqni bajarish jarayonida nimalarni o'rgandingiz?

Kamchiliklar	Afzalliklari

3-mavzu. O'quvchilarda fanga oid kompetensiyalarni shakllantirishda zamonaviy o'quv jarayonini tashkil etish yo'llari (7E modeli)

Zaruriy adabiyotlar

1. <https://avloniy.uz/uz/news/sorovga-asoslangan-talim-sat-va-5e-modeli-yondashuvi>.
2. <https://teletype.in/@abdulxamid64/qMGpVSEsKXK>.
3. B.Namdar, M.Kucuk. Preservice Science Teachers' Practices of Critiquing and Revising 5E Lesson Plans. Journal of Science Teacher Education. 2018, May.
4. Fatchul Fauzi, Ali Mustadi. Learner autonomy using 5e learning cycle. Universitas Negeri Yogyakarta, Indonesia, 2019.
5. II -Ustozlar Forumi materiallari, 2023

O‘quv modul: 3.2 Ona tili va adabiyot fanlarini o‘qitishda 5P (muammo, loyiha, shaxs, jarayon, natijaga asoslangan) yondashuvi
1-mavzu. Ona tili va adabiyot darslarida shaxsga, jarayonga asoslangan ta’limni tashkil etish

Shaxs va jarayonga asoslangan ta’limni tashkil etish mavzusining rejasi:

1. Shaxsga asoslangan ta'limni tashkil etish
2. Jarayonga asoslangan ta'limni tashkil etish **(1-2-slayd)**.

Mashg'ulotning maqsadi:

- o'quv fani bo'yicha shaxs va jarayonga yo'naltirilgan ta'lim jarayonida ta'lim-tarbiya jarayoni samaradorligini oshirish uchun zarur bo'ladigan kasbiy bilimlar egallash.
- shaxs va jarayonga yo'naltirilgan ta'lim jarayonida ko'nikma va malakalarga zamonaviy yondashuvlar
- shaxs va jarayonga yo'naltirilgan ta'lim jarayonida malaka talablari asosida muntazam yangilanish,
- shaxs va jarayonga yo'naltirilgan ta'lim jarayonida ularning kasbiy faoliyatga doir mahorati va kompetentligini rivojlantirishdan iborat. **(3-slayd)**.

Keys-study (guruhlardan muammoli vaziyatlarga yechim topish bo'yicha fikrlarini aniqlash):

1-Dars jarayonining yangi mavzu bayoni bosqichida eshik ochilib, o'quvchi kechikib keldi. Bunga sizning harakatingiz?!

2- Maktabga kelgan o'quvchi "Jadidchilar izidan" ko'rik tanlovining shahar bosqichiga yuborildi. Qo'lida aloqa vositasi yo'q, soat 19:00 ota-onaning xabari yo'q. O'quvchi uyga qaytgach vaziyatni qanday izohlaysiz?) **(6-slayd)**.

Ona tili va adabiyot fanlarini o'qitishda 5P (muammo, loyiha, shaxs, jarayon, natijaga asoslangan) yondashuvining shaxs va jarayonga asoslanishi – bu o'quvchilarning shaxsiy ehtiyojlari, qobiliyatlari va qiziqishlariga asoslangan ta'lim jarayonini yaratishga qaratilgan yondashuvdir. Bu yondashuvda, har bir o'quvchi alohida yondashuvni talab qiladi va o'quv jarayoni interaktiv tarzda, o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlashga yo'naltirilgan bo'ladi.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim – o'quvchining shaxsiy imkoniyatlariga moslashtirilgan pedagogik muhitni hamda ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etishni nazarda tutadi. Shaxsga asoslangan ta'limda, o'quvchilarning individual xususiyatlari va qiziqishlari asosida ta'lim-tarbiya jarayoni quriladi. Bu, o'quvchilarning o'ziga xos ehtiyojlari, o'rganish uslublari va qobiliyatlarini inobatga olishni anglatadi.

Jarayonga asoslangan ta'lim (Process-based education) - bu ta'limning metodologik yondashuvidir, bunda ta'lim jarayoni va uning rivojlanishi o'qish, o'rganish, amaliy ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan. O'quvchi faqat ma'lumotni olish emas, balki uni amalda qo'llash, muammolarni hal qilish va natijalarni tahlil qilish orqali o'z bilimlarini mustahkamlashga qaratilgan jarayonni boshdan kechiradi. **(7-slayd)**.

Shaxsga asoslangan yondashuvning xususiyatlari:

Individual yondashuv: O'quvchilarning qobiliyatlari va ehtiyojlariga mos ravishda o'qitish. Har bir o'quvchiga ta'lim uslubi, o'rganish tezligi va qiziqishlariga mos ravishda materiallar taqdim etiladi.

Motivatsiya va qiziqishlarni qo'llab-quvvatlash: O'quvchilarning til va adabiyotga bo'lgan qiziqishlarini hisobga olish. Masalan, ba'zi o'quvchilarni o'zbek xalq ertaklari yoki she'riyatiga qiziqtirish, boshqalari esa ilmiy yoki yozma ijodiyot bilan shug'ullanishi mumkin.

Shaxsiy yondashuv orqali maqsadga erishish: O'quvchilar o'ziga xos maqsadlar qo'yib, ularni erishish uchun alohida yondashuvni qo'llashadi. Buning uchun o'qituvchi har bir o'quvchiga shaxsiy rivojlanish rejasini tuzishi mumkin. **(8-slayd).**

Jarayonga asoslangan yondashuvning xususiyatlari:

Faol ishtirok: O'quvchilar faqat tinglovchi bo'lishmaydi, balki o'qituvchilar bilan birgalikda jarayonni tashkil etadilar. O'quvchilarga tahlil qilish, izlanish va yangi bilimlarni qo'llash imkoniyatlari yaratiladi.

Interaktivlik: O'quvchilar o'zaro muloqotda bo'lishadi, guruhlarda ishlashadi va fikr almashadilar. Bu yondashuv o'quvchilarga o'z fikrlarini erkin ifodalashga, guruh ishlari orqali mas'uliyatni o'z zimmasiga olishga yordam beradi.

Amaliy qo'llanish: O'quvchilarga ona tili va adabiyot fanidagi bilimlarni amaliy ravishda qo'llash imkoniyati beriladi. Masalan, o'quvchilar matn tahlil qilish, yozma ishlarni yaratish, nutqni to'g'ri ifodalash kabi vazifalarni bajaradilar. **(9-slayd).**

Shaxs va jarayonning o'zaro bog'lanishi:

Shaxsga yo'naltirilgan jarayon: Jarayon shaxsiy ehtiyojlar va qobiliyatlar asosida tashkil qilinadi. O'quvchilar o'zlarining qiziqishlari va imkoniyatlariga qarab faol ishtirok etishadi. O'qituvchi o'quvchilarning shaxsiy xususiyatlariga mos ravishda ularni jarayonda qo'llab-quvvatlaydi.

Shaxsiy rivojlanish jarayoni: Ta'lim jarayoni davomida o'quvchilar nafaqat bilimlarni o'zlashtiradi, balki o'z shaxsiy rivojlanishlarini ham kuzatadilar. O'quvchilar o'z-o'zini baholash, natijalarini tahlil qilish, kuchli va zaif tomonlarini aniqlash imkoniyatiga ega bo'ladilar. **(10-slayd).**

Xulosa: 5P yondashuvining shaxs va jarayon asosida tashkil etilishi o'quvchilarning individual ehtiyojlari va imkoniyatlarini inobatga olishni, ularning faolligini oshirishni, interaktiv jarayon orqali amaliy ko'nikmalarni rivojlantirishni ta'minlaydi. Ona tili va adabiyot fanlarini o'qitishda bu yondashuv o'quvchilarning tilni chuqurroq o'rganishlariga, shaxsiy rivojlanishlariga va bilimlarini amalda qo'llashlariga yordam beradi. **(17-slayd).**

Xulosa va refleksiya

Trener:

Sizningcha, nega bu ta'lim nazariyalarini bilishlaringiz kerak?

Javoblar tinglanadi.

Xulosa sifatida, trenerlar o'z kasbining ustasi bo'lib, o'quv jarayonining turli nazariyalar nuqtayi nazaridan tushuntirib bera olishlari, zahirida yotgan psixologik-pedagogik tamoyillarni, qarashlarni hisobga olgan holda, o'z amaliyotlarida mashg'ulot turlarini ongli ravishda tanlay olishlari zarurligi ta'kidlanadi.

Mashg'ulotning texnologik xaritasi

O'quv bloki	3.Umumkasbiy ko'nikmalarni rivojlantirish				
O'quv modul	3.2 Ona tili va adabiyot fanlarini o'qitishda 5P (shaxs, jarayon, loyiha, muammo, natijaga asoslangan) yondashuvi				
Mavzu	1. Ona tili va adabiyot darslarida shaxsga, jarayonga asoslangan ta'limni tashkil etish				
Davomiyligi	80 daqiqa				
Mashg'ulot ning maqsadi	<ul style="list-style-type: none"> - o'quv fani bo'yicha shaxs va jarayonga yo'naltirilgan ta'lim jarayonida ta'lim-tarbiya jarayoni samaradorligini oshirish uchun zarur bo'ladigan kasbiy bilimlar egallash. - shaxs va jarayonga yo'naltirilgan ta'lim jarayonida ko'nikma va malakalarga zamonaviy yondashuvlar - shaxs va jarayonga yo'naltirilgan ta'lim jarayonida malaka talablari asosida muntazam yangilanish, - shaxs va jarayonga yo'naltirilgan ta'lim jarayonida ularning kasbiy faoliyatga doir mahorati va kompetentligini rivojlantirishdan iborat. 				
Mashg'ulot bosqichlari	Faoliyat tavsifi	Vaqt, daqiqa	Metodlar	Zarur jihozlar	Natija
1. Tashkiliy qism	<ul style="list-style-type: none"> - Salomlashish - Davomatni aniqlash - Maqsad va reja bilan tanishtirish - Kundalik yangiliklar 	5	Suhbat, tushuntirish	Jurnal, doska	O'qituvchilar mashg'ulotga tayyor bo'lishadi.
2. Motivatsiya	<ul style="list-style-type: none"> - Shaxs va jarayonga yo'naltirilgan voqea-hodisa tavsilotlari (kundalik voqealardan) 	5	Keys-study, muhokama		O'qituvchilar mavzuga qiziqadi va ishtirok etishga rag'batlanadi.

	<ul style="list-style-type: none"> - "Mavzuning dolzarbligi" haqida qisqa muhokama (Ob-havo enerjayzeri, keys-study berish va guruhlardan muammoli vaziyatlarga yechim topish bo'yicha fikrlarini aniqlash: 1- Dars jarayonining yangi mavzu bayoni bosqichida eshik ochilib, o'quvchi kechikib keldi. Bunga sizning harakatingiz?! 2- Maktabga kelgan o'quvchi "Jadidchilar izidan ko'rik tanlovining shahar bosqichi"ga yuborildi. Qo'lida aloqa vositasi yo'q, soat 19:00 ota-onaning xabari yo'q. O'quvchi uyga qaytgach vaziyatni qanday izohlaysiz?) 				
3. Nazariy qism	<ul style="list-style-type: none"> - Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni tushuntirish - Interfaol metodlarning qo'llanilishi - Slaydlar bilan tushuntirish 	15	Taqdimot, ko'rgazmali tushuntirish	1-17-slaydlar	O'qituvchilar yangi texnologiyalarni nazariy jihatdan o'rganadi.
4. Amaliy mashg'ulot	<ul style="list-style-type: none"> - Kundalik vaziyat tasvirlangan rasmga yozma izoh - "T-chizma" metodiga yozma izoh beriladi - Guruhlarda ishlash: amaliy topshiriqlar bajarish - Mavzu yuzasidan individual yondashuv: test 	30	Guruhlarda ishlash, platformalard an foydalanish	1-2-tarqatmalar, Quizizz,	O'qituvchilar interfaol vositalar yordamida amaliy ko'nikmalar hosil qiladi.
5. Tahlil va muhokama	<ul style="list-style-type: none"> - Guruhlar ishlari bo'yicha taqdimotlar - Mavzu yuzasidan o'rganilgan tayanch tushunchalar ustida ishlash 	15	Suhbat, muhokama, tahlil		O'qituvchilar o'z tajribalarini o'rtoqlashadi va yangi g'oyalarni o'zlashtiradi.

	- Mashg'ulot jarayoni bo'yicha fikr-mulohazalar olish				
6. Refleksiya	- “Buterbrod” metodi orqali xulosa qilish	5	Refleksiya usullari	1- ish varag'i	O'qituvchilar o'z faoliyatini baholaydi va o'rganilgan ma'lumotlarni qayta ko'rib chiqadi.
7. Yakunlash va baholash	- Mashg'ulot natijalarini umumlashtirish - Kelgusi mashg'ulotlar uchun tavsiyalar berish	5	Suhbat		O'qituvchilar mashg'ulotdan qoniqish bilan chiqadi va yangi maqsadlar bilan yo'naltiriladi.

1-mavzu. Ona tili va adabiyot darslarida shaxsga, jarayonga asoslangan ta'limni tashkil etish

Glossariy

5P yondashuvi - O'zbek tili fanlarini o'qitishda 5P (muammo, loyiha, shaxs, jarayon, natijaga asoslangan) yondashuvining shaxs va jarayonga asoslanishi – bu o'quvchilarning shaxsiy ehtiyojlari, qobiliyatlari va qiziqishlariga asoslangan ta'lim jarayonini yaratishga qaratilgan yondashuvdir. Bu yondashuvda, har bir o'quvchi alohida yondashuvni talab qiladi va o'quv jarayoni interaktiv tarzda, o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlashga yo'naltirilgan bo'ladi.

shaxsga yo'naltirilgan ta'lim – o'quvchining shaxsiy imkoniyatlariga moslashtirilgan pedagogik muhitni hamda ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etishni nazarda tutadi.

jarayonga asoslangan ta'lim (Process-based education) - bu ta'limning metodologik yondashuvidir, bunda ta'lim jarayoni va uning rivojlanishi o'qish, o'rganish, amaliy ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan.

Individual yondashuv: O'quvchilarning qobiliyatlari va ehtiyojlariga mos ravishda o'qitish. Har bir o'quvchiga ta'lim uslubi, o'rganish tezligi va qiziqishlariga mos ravishda materiallar taqdim etiladi.

Motivatsiya va qiziqishlarni qo'llab-quvvatlash: O'quvchilarning til va adabiyotga bo'lgan qiziqishlarini hisobga olish. Masalan, ba'zi o'quvchilarni o'zbek xalq ertaklari yoki she'riyatiga qiziqitirish, boshqalari esa ilmiy yoki yozma ijodiyot bilan shug'ullanishi mumkin.

Shaxsiy yondashuv orqali maqsadga erishish: O'quvchilar o'ziga xos maqsadlar qo'yib, ularni erishish uchun alohida yondashuvni qo'llashadi. Buning uchun o'qituvchi har bir o'quvchiga shaxsiy rivojlanish rejasini tuzishi mumkin.

1-mavzu. Ona tili va adabiyot darslarida shaxsga va jarayonga asoslangan ta'limni tashkil etish

Topshiriqlar

1-topshiriq. Keys-study (guruhlardan muammoli vaziyatlarga yechim topish bo'yicha fikrlarini aniqlash):

1-Dars jarayonining yangi mavzu bayoni bosqichida eshik ochilib, o'quvchi kechikib keldi. Bunga sizning harakatingiz?!

2- Maktabga kelgan o'quvchi "Jadidchilar izidan" ko'rik tanlovining shahar bosqichiga yuborildi. Qo'lida aloqa vositasi yo'q, soat 19:00 ota-onaning xabari yo'q. O'quvchi uyga qaytgach vaziyatni qanday izohlaysiz?

2-topshiriq. Rasmga yozma izoh bering!

1-mavzu. Shaxs va jarayonga asoslangan ta'limni tashkil etish

Zaruriy adabiyotlar

1. Shayxislamov, N. Tilshunoslik nazariyasi va tushunchasi. The 21st Century Skills for Professional Activity, – Тошкент, 2021.

2. Шайхисламов, Н. ЎҚУВЧИЛАРНИНГ НУТҚИЙ КОМПЕТЕНЦИЯЛАРНИ РИВОЖЛАНТИРИШ УСУЛЛАРИ. Keng raqamlashtirish sharoitida til va adabiyotni o'qitish muammolari, – Toshkent, 2021.

3. Shayxislamov, N. Ona tili fanini o'qitishda interfaol usullardan foydalanishning samarasi. The 21st Century Skills for Professional Activity-2021

4. Jo'rayeva L. "Ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalardan foydalanish". XXI asrda innovatsion texnologiyalar, fan va ta'lim taraqqiyotidagi dolzarb muammolar. — M., 23.05.2023. 79 b.

5. Axtamov S. "Ona tili (o'zbek tili)ni o'qitishda zamonaviy ta'lim metodlaridan foydalanish" <https://cyberleninka.ru/article/n/ona-tili-o-zbek-tili-ni-o-qitishda-zamonaviy-ta-lim-metodlaridan-foydalanish-2/viewer>.

6. Tog'ayeva K. "Ta'lim metodlari va vositalari unumli foydalanish yo'llari" Scientific journal impact factor (sjif 2022=5.016) – 838 b.

ONA TILI VA ADABIYOT DARSLARIDA LOYIHAGA ASOSLANGAN TA'LIMNI TASHKIL ETISH

Reja:

1. Loyiha ishlarining o'quvchi BKMsinini rivojlantirishdagi ahamiyati;
2. Loyiha turlari;
3. Loyihani amalga oshirish algoritmi.

Kirish. Umumta'lim muassasasida loyihaga asoslangan ta'limni tashkil etish juda dolzarb. Loyihalarni amalga oshirish jarayonida o'quvchilar bilishning ilmiy usullari bilan tanishish imkoniyatiga ega, shuning uchun o'qitish jarayonida ularning o'quv va tadqiqot faoliyatini shakllantirilishi kerak.

Gap shundaki, loyiha faoliyati o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini, fantaziyalarini, shuningdek, aqliy qobiliyatlarini, mustaqillik va mas'uliyatini rivojlantirishga imkon beradi. Bu ilm olish uchun motivatsiya va ijobiy o'sishni ko'rsatadi, shuningdek, loyihani amalga oshirishda mustaqil tadqiqot faoliyatini faollashtiradi. Ushbu texnologiya muammoli ta'lim usulini shakllantirishning mashhur usullaridan biridir.

Bugungu kun o'quvchilari faqatgina maktab darsligida ishlash bilan qoniqishmaydi. Ular maxsus adabiyotlarni o'qish, turli sohalarda o'zlarini qiziqtirgan savollarga javob izlashga intiladilar. Ilmiy-tadqiqot faoliyati tug'ma ehtiyojdir, uni faqat rivojlantirish kerak. Bunda atrof-muhit, ota-onalar va o'qituvchilarning ahamiyati katta. O'quvchini kashfiyot-qidiruv ko'nikmalariga tayyorlash bugungi ta'lim va zamonaviy o'qituvchining dolzarb vazifasiga aylandi.

Loyiha - bu to'liq ijodkorlik emas, balkim reja asosida ma'lum nazorat chegaralangan nazorat doirasidagi faoliyat. Biroq, loyiha cheksiz harakatlanish imkonini beradi. Loyiha ustida ishlayotganda muayyan harakatlar ketma-ketligiga amal qilinadi. O'quvchilar qanchalik ko'p loyiha ishlarini amalga oshirgan sari, ular uchun qiziqarli bo'lgan noma'lum narsalarni o'rganishda ijodkorlik va mustaqillik qobiliyatlari rivojlanib bordi.

Ta'lim maktabning sifat jihatidan yangi shaxsga yo'naltirilgan rivojlanish modelini belgilaydi, u quyidagi asosiy maqsadlarga erishish uchun mo'ljallangan: o'quvchi shaxsini rivojlantirish, uning ijodiy qobiliyatlari, o'qishga qiziqish, o'rganishga intilish va qobiliyatni shakllantirish; ma'naviy-axloqiy va estetik tarbiya; turli tadbirlarni amalga oshirishda bilim, ko'nikma, tajriba tizimini o'zlashtirish; o'quvchilarning jismoniy va ruhiy salomatligini muhofaza qilish va mustahkamlash; bolaning individualligini saqlash va qo'llab-quvvatlash.

Bugungi kunda maktabning ustuvor vazifalaridan biri har bir bolaning shaxsiy rivojlanishi uchun zarur va to'liq sharoitlarni yaratish, o'quvchilarning ta'lim jarayonida faol ishtirokini shakllantirish dolzarb hisoblanadi.

Ta'lim o'quvchilarda quyidagilarni ta'minlashi kerak:

- o'quvchilarning kognitiv motivatsiyasi va qiziqishlari;
- axloqiy xulq-atvor asoslarini shakllantirish;
- o'qituvchi va sinfdoshlar bilan hamkorlik qilish va hamkorlik qilish istagi va qobiliyati;
- tadqiqot faoliyati asoslarini o'quvchi faoliyatiga singdirib borish.

Bugungi o'quvchi tabiatan tadqiqotchidir. Ular yangi tajribalarga chanqoq, qiziquvchan, tajriba o'tkazish va mustaqil ravishda haqiqatni izlashga qiziqishadi.

Shunday ekan, maqsadlarga erishish uchun ta'lim jarayoniga zamonaviy texnologiya va natijaga yo'naltirilgan ta'lim usullarini joriy etish zarur. O'quvchilarni bilimlarini mustahkamlash va kompetensiyalarni shakllantirish "loyiha usuli" ya'ni tadqiqotchilikka asoslangan kichik loyiha ishlari asosida amalga oshiriladi.

Loyiha usuli o'quvchilarining kognitiv qobiliyatlarini rivojlantirish, bilimlarini mustaqil ravishda shakllantirib boyitib borish, axborotlar bilan to'g'ri ishlash, tanqidiy va ijodiy fikrlashni rivojlantirish, muammoni ko'ra bilish, shakllantirish va yechimini topish qobiliyatiga asoslangan (J.Dyui).

Loyihaning qo'shma ta'lim faoliyatini tashkil etishning boshqa shakllaridan tubdan farqi bu bolaning tashabbuskorligidir. Bunda bola o'zining ichki motivatsiyasiga ko'ra harakat qila boshlaydi va o'quvchining subyektiv harakati uchun mezon bo'ladigan birgalikdagi faoliyatga o'zgarishlar kiritadi (V.V.Serikov).

Lekin asosiy natija shundan iboratki, loyihalashtirish va tadqiqot faoliyati jarayonida o'quvchi tadqiqot olib borishga, o'z fikrini aniq va qisqacha bayon etishga, asosiy jihatlarni ajrata olishga, o'z nuqtayi nazarini himoya qilishga, xulosa chiqarishga o'rganadi; ma'lumotnomalar, lug'atlar bilan ishlash ko'nikmasi shakllanadi. Natijalarni ma'ruza shaklida taqdim etadi. Loyiha usulini loyiha ishi shartlariga rioya qilgan holda amalga oshirish juda muhim (Goryachev A.V.):

- O'quvchi uchun muhim va qiziqarli mavzu, muammoning mavjudligi;
- Boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'zaro, ota-onalari va o'qituvchilari bilan birgalikda taqsimlangan faoliyati;
- erishilgan natijalarni taqdim etish.

Ta'lim jarayonida Loyiha ishlarni muntazam olib borish o'quvchilar uchun qiziqarli va samarali. Sababi:

loyiha usuli o'quvchilarni ta'lim muassasasi devorlaridan tashqi dunyoga, tabiiy va ijtimoiy muhitga olib chiqadi va bolaning tashqi dunyo bilan o'zaro munosabatda o'z hayotiy tajribasini shakllantirish imkoniyatini beradi;

loyiha usuli bolalarning ta'lim faoliyatining tabiatini o'zgartirishga imkon beradi: reproduktivdan izlanish va ijodiy faoliyatga aylantiradi; loyiha usulida o'quvchining o'zi o'zlashtirgan, kashf etgan, anglagan va o'zlashtirgan bilimlarini amalda qo'llash yondashuvi bilan

loyiha usuli bolalarga tajriba o'tkazish, mustaqil harakatlarni amalga oshirish, natijalarni taqdim etish imkonini beradi; Yigitlar ma'lum bir faoliyatda o'zini anglash imkoniyatiga ega bo'ladilar, ular nafaqat tinglaydilar va tomosha qiladilar, balki harakat qiladilar: ular hunarmandchilik qiladilar, chizadilar, loyihalaydilar, muammolar, krossvordlar yaratadilar, hisobotlar, she'rlar, ssenariylar yozadilar;

loyiha usuli pedagogik jarayonda bolaning subyektiv pozitsiyasini aktuallashtiradigan pedagogik texnologiya; bolalarning ehtiyojlari va qiziqishlari, yoshi va individual xususiyatlariga asoslangan usul; loyiha usuli bolaga ta'lim tashabbusi va mustaqilligini ko'rsatishga, nostandart, yangi vaziyatda turli ta'lim sohalaridan bilim va ko'nikmalardan foydalanishga imkon beradi;

loyiha usuli o'qituvchiga maktab o'quvchilarining ta'lim ishlariga shaxsiy munosabat darajasini aniqlash imkonini beradi; ularning jamoada ishlash qobiliyati va faol harakat qilish va bajarilgan ish sifati uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olish qobiliyatini shakllantiradi.

loyiha usuli bir tomondan, ta'limni tashkil etish shakli, ikkinchidan, ijodiy kognitiv fikrlashni

Shunday qilib, darslarda va sinfdan tashqari mashg'ulotlarda loyihalash va tadqiqot texnologiyalaridan faol foydalanish o'quvchilarda asosiy kompetensiyalarning barcha turlarini rivojlantirishga imkon beradi, bu esa o'z navbatida ta'lim faoliyatida ijobiy tizimli ta'sir ko'rsatadi.

Loyiha ishlari maktab o'quvchilarining o'quv va kognitiv faoliyati amaliy yoki nazariy muhim muammoni hal qilishda olingan natijaga qaratilgan degan g'oyaga asoslanadi.

Bunda ikkita natija muhim:

- ***real amaliy faoliyatda ko'rish***, tushunish va qo'llash mumkin bo'lgan tashqi natija;
- ***ichki natija - faoliyat tajribasi***. Ushbu tajriba o'quvchining bebaho boyligiga aylanadi, chunki u bilim va ko'nikmalar, malakalar va qadriyatlarni o'zida mujassam etgan.

Ta'limda qobiliyatlarini rivojlantirish sifatida loyihalash va tadqiqot usullarini o'zlashtirish uchun bolalar bilan ta'lim maqsadlarini belgilash muhim sanaladi. Mavzu ustida ishlash jarayonida ekskursiyalar, kuzatuv sayohatlarini, ijtimoiy tadbirlar, turli xil matnli ma'lumot manbalari bilan ishlash, amaliy ahamiyatga ega mahsulotlarni tayyorlash va keng jamoatchilik taqdimotini tashkil qilish lozim. Shu maqsadda maxsus uchrashuvlar, ma'ruzalar o'tkazilib, ularda ota-onalarga loyihaning mazmun-mohiyati, uning o'quvchining shaxsiy rivojlanishdagi ahamiyati tushuntiriladi.

Ta'lim jarayonida o'quvchilarni loyiha faoliyatiga jalb qilish ularni fikrlash, taxmin, bashorat qilish, oldindan ko'rishga o'rgatadi va o'zini adekvat baholashni shakllantiradi.

Agar sinfdagi vaqt resurslari imkon bersa, bolaning shaxsan motivatsiyalangan holda loyiha va tadqiqot faoliyati dars vaqtida tashkil etilishi mumkin.

Loyiha faoliyati bo'yicha ishlarni bajarishda harakatlarning taxminiy ketma-ketligi: ***mavzuni tanlash; ma'lumotlar yig'ish; loyihalarni tanlash; loyihalarni amalga oshirish; taqdimot qilish*** alohida ahamiyat kasb etadi.

Har bir loyiha muvaffaqiyatli yakunlanishi kerak, natijada bolada g'urur hissi paydo bo'ladi. Ish oxirida bolalarga ularning ishlari, natijalari haqida rag'batlantiruvchi, motivatsion fikrlarni bildirish o'quvchilarning yanada faollik darajasini oshishiga, ta'limga, izlanuvchanlikka bo'lgan qiziqishini rivojlantiradi.

Ta'lim jarayonida loyiha faoliyatini qo'llash ta'lim va tarbiya jarayonida o'quvchilarining quyidagi xususiyatlari shakllanib, rivojlanib boradi:

- har bir o'quvchi o'zini ijodkor shaxs sifatida namoyon qila oladi;
- har bir o'quvchi o'ziga qiziqarli mashg'ulot faoliyatini aniqlay oladi;
- o'quvchilarning bilimlarni o'zlashtirishi muammoli ta'lim tamoyillariga asoslanadi;
- o'quvchilarda aqliy va irodaviy sohalarida mustaqil ishlash ko'nikmalari shakllanadi va rivojlanadi;
- maktab o'quvchilari o'z qobiliyatini ifoda etish, o'z taqdirini o'zi belgilash, o'zini anglashni o'rganadi;
- loyiha ustida ishlash qat'iyat va tashabbusni rivojlantiradi;

Loyiha usuli - bu o'quvchilarning o'zlari uchun muhim va qiziqarli bo'lgan muammoni (nafaqat mavzu, balki muammoni) qo'yishni o'z ichiga olgan o'qitish usuli bo'lib, bunda o'quvchilar muammoni aniq natijaga erishish yo'li bilan hal qilish kerak.

Shunday qilib, boshlang'ich ta'limda loyihaga yo'naltirilgan faoliyat o'quvchi shaxsining rivojlanishini, o'z ustida ishlashni ta'minlaydi.

Loyihaga asoslangan ta'lim faoliyatini qo'llash natijasida o'quvchilarda quyidagi **kompetentsiyalar** rivojlantiriladi:

- **kommunikativ**, bunda o'quvchilar "mahsulotini" ishlab chiqish jarayonida doimiy ravishda loyihaning boshqa ishtirokchilari bilan o'zaro aloqada bo'ladi, o'z nuqtayi nazarini ifodalaydi, o'z fikrini ishonchli isbotlaydi, boshqalarning fikrlarini tinglashni va hurmat qilishni o'rganadi;
- **axborot**, bunda o'quvchilar har xil turdagi ma'lumotlarni mustaqil ravishda topish, tahlil qilish va tanlashni o'rganadilar;
- **ijtimoiy** (guruh shaklidan foydalanganda o'quvchilar jamoada ishlashni o'rganadilar, guruhda ishlash ko'nikmalariga ega bo'ladilar);
- **samarali** - loyihaga asoslangan ta'limning asosiy maqsadi bu o'quvchilarning natija, mahsulot yaratish, qarorlar qabul qilish va ular uchun javobgarlikni o'z zimmasiga olish qobiliyatidir.

Loyiha faoliyati o'quvchilarda loyiha ishini tartibga soluvchi boshqaruv tizimlarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Ya'ni, faoliyat maqsadlarini aniqlashda, ijodiy natijaga erishish uchun harakatlar rejasini tuzishda; olingan natijani dastlabki reja bilan taqqoslagan holda tuzilgan reja bo'yicha ishlashda; yuzaga keladigan qiyinchiliklarning sabablarini tushunishda va vaziyatni bartaraf etish yo'llarini topishda.

Kichik yoshdagi maktab o'quvchilarida kognitiv ta'lim ko'nikmalarini rivojlantirishda loyiha faoliyati quyidagilarga imkon beradi: qanday ma'lumot kerakligini taxmin qilish; kerakli lug'atlar, ensiklopediyalar, ma'lumotnomalar, turli manbalardan (lug'atlar, ensiklopediyalar, ma'lumotnomalar, Internet) olingan ma'lumotlarni solishtirish va tanlash. Guruhda ishlashda o'quvchilarning birgalikdagi loyiha faoliyati kommunikativ ta'lim faoliyatini shakllantirishga yordam beradi.

Ta'lim jarayonida loyiha faoliyati tadqiqot faoliyati bilan muvaffaqiyatli birlashtiriladi, chunki o'quvchilar tabiiy tadqiqotchilar, kuzatuvchan va izlanuvchan. Loyiha faoliyatida zarur bo'lgan maxsus bilim va ko'nikmalarni maqsadli rivojlantirish uchun siz quyidagilarni amalga oshirishingiz lozim:

- **Refleksiv** malakalar: yetarli bilim bo‘lmagan holda muammoni idrok etish qobiliyati; "Muammoni hal qilish uchun nimani o‘rganish kerak? Savoliga javob berishi lozim.
- **Izlanuvchanlik** (tadqiqot) ko‘nikmalari: gipotezalarni ilgari surish, ularni tekshirish usullarini topish, yetishmayotgan ma’lumotlarni mustaqil ravishda topish.
- **Muloqot** ko‘nikmalari: muloqotga kirishish, savol berish, o‘z nuqtayi nazarini bildirish.
- **Tadqiqotchilik** ko‘nikma va malakalarini.
- **Taqdimot** ko‘nikmalari: monologik nutq, nutq(himoya) jarayonida turli ko‘rgazmali qurollardan foydalanish.

Loyihalarning turlari:

- **amaliyotga yo‘naltirilgan loyiha** - amaliy muammolarni hal qilish;
- **o‘quv loyihasi** - biologik obyektlarni tadqiq qilishning har qanday bosqichlarini takrorlash;
- **axborot loyihasi** - turli mualliflarning bayonotlarini umumlashtiruvchi jamoatchilik fikrini o‘rganish natijalari (bir turdagi referat);
- **ijodiy loyihalar** - o‘quvchilarning badiiy, musiqiy, sahna ko‘rinishdagi iste’dodlarini namoyon etish va rivojlantirish, vatanparvarlik, ekologik, sog‘lomlashtirish ishlari;
- **o‘yin loyihalari** - tadbirni tashkil etish (o‘yin, tanlov, viktorina, ekskursiya va boshqalar);
- **ijtimoiy loyihalar** - jamiyatning ijtimoiy himoyaga muhtoj a’zolariga yordam ko‘rsatish (faxriylar uchun konsert, o‘yinchoqlar, rasmlar, mehribonlik uyi uchun plakatlar); tez-tez kasal bo‘lgan sinfdoshlarning homiyligi va boshqalar.

Loyiha faoliyatining tuzilishi:

- maqsadni belgilash;
- rejalashtirish;
- loyiha yaratish;
- natijani nazorat qilish va tuzatish;
- loyiha taqdimoti;
- qayta bog‘lanish.

Ta’lim loyihasi umuman to‘rt bosqichdan iborat:

- loyiha bilan tanishish;
- faoliyatni tashkil etish;
- faoliyatni amalga oshirish;
- natijalar taqdimoti.

Loyiha faoliyatini baholash mezonlari.

- muammoni aniqlash, loyiha mavzusini tanlash, amaliy yo‘naltirish va bajarilayotgan ishning ahamiyatini anglash.

- taklif etilayotgan yechimlar, yondashuvlar va xulosalarni asoslash.
- loyiha ishida belgilangan bosqichlarni bajarish, mustaqillik, tugatilganlik.
- mahsulot sifati, uning o'ziga xosligi.
- ijodkorlik darajasi, materialning o'ziga xosligi va loyiha taqdimoti.
- ma'lumotlarni rasmiylashtirishda sifat va aniqlik.

Loyiha usulini joriy etishning birinchi bosqichida asosiy rol o'qituvchida bo'lib, bunda loyiha ustida ishlash istagi bo'lgan va ishlashga qodir o'quvchilarni aniqlash uchun so'rovnomalar tashkil etish va ota-onalar bilan suhbatlar o'tkazish ishlarini amalga oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinf o'quvchilarining loyiha faoliyatini muntazam, samarali tashkil etib borish ularning bilim va ko'nikmalari, ya'ni nazariyani amaliyotda qo'llay olish, 4K ko'nikmalarni shakllantirib borish, izlanuvchanlik, o'z ustida ishlash ko'nikmalarini elementar tarzda shakllantirishga xizmat qiladi. Majoziy qilib aytganda, atrofimizdagi hayot - bu bilish jarayoni sodir bo'ladigan ijodiy laboratoriya. Shuning uchun bolalarni boshlang'ich sinfdanoq faol kognitiv faoliyatga jalb qilish muhimdir.

Mashg'ulotning texnologik xaritasi

O'quv bloki	III. Ona tili va adabiyot fanini o'qitishga zamonaviy yondashuvlar
O'quv modul	3.2. “Ona tili va adabiyot fanlarini o'qitishda 5P (shaxs, jarayon, loyiha, muammo, natijaga asoslangan) yondashuvi”
Mavzu	Ona tili va adabiyot darslarida loyihaga asoslangan ta'limni tashkil etish
Davomiyligi	80 daqiqa
Mashg'ulotning maqsadi	<ul style="list-style-type: none"> • O'qituvchilarda ona tili va adabiyot fanidan loyiha ishlarini amalga oshirish bo'yicha amaliy ko'nikmalarni shakllantirish va rivojlantirish • O'qituvchilarda ona tili va adabiyot fanidan o'quv loyihalarini tayyorlash va qo'llash ko'nikmalarini rivojlantirish.

Mashgʻulot bosqichlari	Faoliyat tavsifi	Vaqt, daqiqa	Metodlar	Zarur jihozlar	Natija
1. Tashkiliy qism	<ul style="list-style-type: none"> - Salomlashish - Mavzu va reja bilan tanishtirish - Mashgʻulotning dolzarbligini asoslab berish 	5	Suhbat, tushuntirish	1-slayd 1-ilova	Ishtirokchilar eʼtiborini mavzuga jalb etish
2. Motivatsiya	<ul style="list-style-type: none"> - Qiziqarli jumboq yoki muammoli savol - "Mavzuning dolzarbligi" haqida qisqa muhokama 	5	Muammoli vaziyat yaratish, muhokama	2-slayd	Oʻqituvchilar mavzuga qiziqadi va ishtirok etishga ragʻbatlanadi.
3. Nazariy qism	<ul style="list-style-type: none"> - <i>loyihani qanday ishlab chiqish kerak?</i> - <i>Loyiha faoliyatini qanday malakali tashkil qilish kerak?</i> - <i>Loyiha qanday tuzilishga ega?</i> - <i>loyiha ishi jarayonida oʻqituvchi qanday rol oʻynashi mumkin? Kabi savollarga javob olishadi</i> 	15	Taqdimot, koʻrgazmali tushuntirish	3-5- slaydlar 2-ilova	Oʻqituvchilar loyiha ishi namunalarini tayyorlashni, oʻquvchilarni loyiha ishiga yoʻnaltirishni oʻrganishadi.
4. Amaliy mashgʻulot	<p><i>Loyiha qanday tuzilishgaega?</i></p> <p><i>Loyiha muammosining bayoni.</i></p> <p><i>Loyiha mavzusi.</i></p> <p><i>Loyihaning maqsadi.</i></p> <p><i>Loyiha vazifalari.</i></p> <p><i>Gipoteza.</i></p> <p><i>Ish rejasi</i></p> <p><i>Loyiha mahsuloti.</i></p> <p><i>Xulosa</i> (natija).</p> <p>(loyiha namunasi beriladi va bu namuna asosida shaxsiy loyihalarini ishlab chiqishadi)</p>	35	Guruhlarda ishlash, sunʼiy intellektdan foydalanish	tarqatmalar; 6-7-slayd 3-ilova	Oʻqituvchilar loyiha ishini tayyorlash yuzasidan amaliy koʻnikmalar hosil qilishadi.

5. Tahlil va muhokama	<ul style="list-style-type: none"> - Guruhlar ishlari bo'yicha taqdimotlar; - Qiyinchiliklarni muhokama qilish; - Mashg'ulot jarayoni bo'yicha fikr-mulohazalar olish; 	10	Suhbat, muhokama, tahlil	4-ilova	O'qituvchilar o'z tajribalarini o'rtoqlashadi va yangi g'oyalarni o'zlashtiradi.
6. Refleksiya	- "Uchta muhim fikr" refleksiyasi	5	Refleksiya usullari	8-slayd	O'qituvchilar o'z faoliyatini baholaydi va o'rganilgan ma'lumotlarni qayta ko'rib chiqadi.
7. Yakunlash va baholash	<ul style="list-style-type: none"> - Mashg'ulot natijalarini umumlashtirish - Kelgusi mashg'ulotlar uchun tavsiyalar berish 	5	Suhbat	9-slayd	O'qituvchilar mashg'ulotdan qoniqish bilan chiqadi va yangi maqsadlar bilan yo'naltiriladi.

Ilovalar

1-ilova

Tinglovchilarga quyidagi ko‘rinishdagi savollar bilan murojat qilinadi (namuna):

- Bugungi kunda o‘quv jarayonida qanday qiyinchiliklarga duch kelinmoqda?
- Innovatsion yondashuvlardan qaysi biri ta'lim sifatini oshirishda eng muhim rol o‘ynashi mumkin?
- XXI asr ko‘nikmalarini shakllantirishda qaysi usullar samaraliroq?
- O‘quv jarayonida hamkorlik vositalarining samaradorligini qanday baholaysiz?

2-ilova

1-tarqatma material

“Zamonaviy maktab o'quvchisi hayotida kitoblarning o'rni” loyihasi

Fan: Adabiyot

loyiha muallifi: _____

Loyiha rahbari: _____

Maktab: _____

Sinf: 9

9-sinfda “Zamonaviy maktab o‘quvchisi hayotida kitoblarning o‘rni” mavzusidagi adabiyot bo'yicha individual loyiha muallifi maktab o'quvchilari hayotida o'qishning rolini aniqlash va baholash uchun sinf o'quvchilari o'rtasida so'rov o'tkazgan. Loyiha natijasi sifatida tengdoshlariga o'qishning afzalliklari va adabiyotlarni tanlash haqida maslahatlar ishlab chiqqan.

Zamonaviy maktab o'quvchisi hayotida kitobning o'rni haqidagi loyiha Ishida yakuniy xulosasida o'quvchilarning adabiyotga murojaat qilishlari asosan biznesga qaratilgan degan xulosaga keladi (maktab o'quv dasturiga ko'ra), maktab o'quvchilari esa ko'ngilochar xarakterdagi kitoblarni (detektivlar, fantaziyalar, sarguzashtlar) afzal ko'rishlari aniqlangan.

Mundarija

Kirish

1. Yangi ming yillik boshlarida bolalar va o‘smirlar uchun kitobxonlik

2. Zamonaviy maktab o'quvchilarining o'qishga munosabati

3. Kitobxonlikning foydalari haqida

4. O'qishni joriy etish bo'yicha tavsiyalar

Xulosa

Foydalanilgan manbalar ro'yxati

Kirish. Zamonaviy maktab o'quvchilarining intellektual va axloqiy rivojlanishi ular oladigan ma'lumotlar bilan bevosita bog'liq, shuning uchun ham asosiy axborot manbalari - ommaviy axborot vositalari va kitoblar shaxsni shakllantirishda katta rol o'ynaydi.

Hozirgi vaqtda o'qishning maqomi, uning roli, unga bo'lgan munosabat keskin o'zgarib bormoqda, chunki bugungi kunda biz zamonaviy jamiyatning "ekran madaniyati" (ommaviy axborot vositalari, elektron ommaviy axborot vositalari, audio va boshqalar) paydo bo'lganligini aytishimiz mumkin. va multimedia loyihalari, Internet, insonning axborot, estetik, madaniy va ko'ngilochar afzalliklarini shakllantirish).

Televizor, Internet va kompyuter o'yinlariga (gadgetga qaramlik deb ataladigan) qaram bo'lib qolgan maktab o'quvchilari ko'pincha badiiy adabiyot o'qishga vaqt ham, ishtiyoq ham topa olmaydilar, bu esa savodxonlik, nutqni rivojlantirish va ta'limga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Zamonaviy avlod kam kitob o'qiydi, kitobxonlikka bo'lgan qiziqishning pasayishi barcha mamlakatlar va turli darajadagi butun ilg'or jamiyatni xavotirga solmoqda. Bundan tashqari, umum ta'limning DTSining ustuvor maqsadi o'qish faoliyatiga asoslangan o'qish kompetensiyasini shakllantirishdir.

Shu munosabat bilan bugungi kunda bolalar va o'smirlarning kitobga, kitobxonlik jarayonining o'ziga bo'lgan qiziqishini saqlab qolish, ularning dunyoqarashini kengaytirish va rivojlantirish hisoblanadi.

Tadqiqot obyekti – Maktabning 9-sinf o'quvchilari.

Tadqiqot mavzusi – O'quvchilarning o'qish faolligi darajasi.

Tadqiqotning maqsadi - kitob zamonaviy maktab o'quvchisi (o'rta daraja) hayotida qanday o'rin egallashini aniqlashdir.

Vazifalar:

- Mavzu bo'yicha adabiyotlarni o'rganish;
- Sinf o'quvchilari o'rtasida so'rov o'tkazish;
- Zamonaviy maktab o'quvchilari hayotida kitobxonlikning o'rni, ularning adabiy qiziqish doirasini aniqlash va baholash;
- Maktab o'quvchilarining kutubxonalarga tashrif buyurishi qanchalik muhimligini aniqlang;
- Kitobxonlikning foydalari haqida tavsiyalar, maslahatlar berish, qiziqarli adabiyotlarni tanlash;

Ish jarayonida men quyidagi usullardan foydalandim:

- Nazariy (mavzu bo'yicha adabiyotlarni tahlil qilish).
- Amaliy (so'rovlar, suhbatlar).

Gipoteza: bolalar va o'smirlarning o'qish faolligini kamaytiradigan omillarni o'rganish tengdoshlar va ularning ota-onalari e'tiborini o'qishga qiziqishni rivojlantirishga jalb qilishga yordam beradi.

Kutilayotgan natijalar: Taqdim etilgan materiallar, jumladan, fakt va tavsiyalar maktab o'quvchilariga faol va tizimli o'qish, ayniqsa, badiiy kitoblar madaniyatli inson hayotining ajralmas qismi ekanligini, uning nutqi, xotirasi, savodxonligi, xayoliy tafakkuri va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Har qanday sohadagi faoliyatda imkoniyatlar eshigi ekanligi.

Yangi ming yillikning boshida bolalar va o'smirlarda kitobga munosabat

Yaqin yaqinlargacha mamlakatimizda kitobxonlik va kitobxonlikning qadr-qimmatini shubhasiz edi. O'tgan asrning 70-80-yillarida MDH "dunyodagi eng ko'p kitob o'qiydigan mamlakat" sifatida joy oldi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 80-yillarda mamlakatlarning katta yoshli aholisining atigi 16 foizi umuman kitob o'qimagan, 60 foizga yaqini gazeta obunachilari va umumiy aholining yarmi kutubxonalarga tashrif buyurgan.

Eski o'qish modeli o'qishning yuqori maqomi, "o'qiydigan odam" jamiyatidagi obro'-e'tibor, muntazam o'qish va kutubxonalarga tashrif buyurish majburiyati, kitob bozorining kamligi (kitob nashriyotining pasayishi tufayli) bilan ajralib turardi. Bugun kito magazinlari. Barcha sharoitlar bo'lsada kitob o'qishga ishtiyoq past.

Ko'pgina mutaxassislar, sotsiologlar va psixologlar nuqtayi nazaridan, so'nggi yigirma yil ichida, 1990-yillardan to hozirgi kungacha, biz MDHda, ayniqsa bolalar va o'smirlar orasida o'qishda keskin o'zgarish yuz bermoqda. O'qishning "yangi modeli" deb ataladigan narsa biznes o'qishning erkin o'qishdan ustunligi bilan tavsiflanadi.

Bu, mening fikrimcha, zamonaviy kompyuter texnologiyalari jamiyati, ommaviy axborot vositalari, "ekran" madaniyati deb ataladigan har bir yigitning hayotida faol foydalaniladigan Internet tarmog'ining rivojlanishiga kuchli ta'sir ko'rsatishi bilan bog'liq.

Hozirgi kunda mavzu, mavzu haqida yangi narsalarni o'rganishni istagan o'quvchi turli manbalardan o'qishi, foydali videolarni ko'rishi va keng ma'lumot olishi mumkin. Bu Internetning ijobiy xususiyati.

Internetdan o'xshash manfaatlarga ega bo'lgan cheksiz odamlar bilan cheksiz aloqa manbai. Ammo shuni tan olish kerakki, ba'zida "ijtimoiy tarmoqlar", kompyuter o'yinlari maktab o'quvchilarini haqiqiy hayotlari bilan almashtiradi va muhim umumiy ta'lim munosabatlarini hal qilishdan, uy vazifalarini tayyorlashdan, shu jumladan kitob o'qishdan uzoqlashadi.

Bugungi kunda davlatimizda asosiy vazifalardan biri yosh avlodni o'qishga jalb qilishdir. Buning uchun mamlakatda adabiyotning sifati va xilma-xilligini oshirish uchun sharoit yaratish zarur. Milliy dasturni ishlab chiqishdan maqsad millatning intellektual salohiyatini oshirishdir.

O'zbekiston asrlar davomida to'plangan madaniyatni, barcha adabiy va badiiy boyliklarni saqlab qolishi kerak.

Maktabimizda adabiyot o'qish bilan bog'liq vaziyat yaxshi tomonga o'zgardimi? Shunday qilib, keling, 8-sinf o'quvchilari o'rtasida o'tkazilgan so'rov natijalari bilan yaqindan tanishaylik va tengdoshlarim hayotida kitobning o'rni qanday ekanligini bilib olaylik.

Zamonaviy o'quvchining o'qishga munosabati

Shunday qilib, o'qishga qiziqish va o'quvchilarning xohish-istaklarini o'rganish uchun men tengdoshlarimga (___ kishi) 11 ta savolga javob berishni taklif qildim va natijalar quyidagicha:

1-savol. "Ma'lumot topishning qaysi usulini afzal ko'rasiz?

* So'rovda qatnashganlarning

- 74 foizi Internet resurslarini ma'qul ko'rishlariuni bildirishgan.

26% - ma'lumotnoma va o'quv adabiyotlari (ensiklopediyalar, ma'lumotnomalar, darsliklar, qo'llanmalar).

Boshqa ma'lumot manbalari ya'ni kutubxonaning ma'lumotnoma va bibliografik apparati, gazetalar, jurnallar, CD-disklar va boshqalar ko'rinishidagi davriy nashr maktab o'quvchilarida qiziqish uyg'otmaydi.

2-savol. Sizning oilangizda uy kutubxonasi bormi?

- Respondentlarning 77 foizi " ha " deb javob berishdi,
- 23% salbiy.

Albatta, bunday natijani ijobiy va istiqbolli deb hisoblash mumkin, garchi kimdir javondagi mavjud 10-15 ta kitobni uy kutubxonasi deb hisoblashi mumkinligini taxmin qilishim mumkin.

Bu yerda, meningcha, Sitseronning aforizmini keltirish o'rinli: ***“Kitoblari bo'lmagan uy ruhsiz tanaga o'xshaydi”.***

3-savol. Siz kutubxona xizmatlaridan foydalanasizmi?

- Tengdoshlarimning 26 foizi kutubxona xizmatlaridan foydalanmaydi,
- 74% foydalanadi, shundan 60% qishloq bolalar kutubxonasiga tashrif buyuradi va 14% uy kutubxonasidan kitob o'qiydi..

4-savol. Kutubxona aktivida bo'lishni xohlaysizmi?

- 96% (26 kishi) "yo'q" deb javob berishdi va atigi 4% (1 o'quvchi) "ha" deb javob berdi.

5-savol. O'qishni yoqtirasizmi?

Bolalarning 85 foizi “ha” deb javob berishdi, qolgan 15 foizi o'qishga befarq.

Shuni ta'kidlashni istardimki, so'rovda qatnashgan barcha qizlar bu savolga ijobiy javob berishdi va salbiy javob segmentini faqat o'g'il bolalar tashkil etdi. Turli adabiy janrlarga tegishli kitoblar orasida quyidagilar mashhur:

- ✓ 70% - fantastika, sarguzasht
- ✓ 22% - detektivlar
- ✓ 8% - tarixiy kitoblar

6-savol. **Qaysi fikr sizga yaqinroq?**

- 52 foizi "kitob hayot muammolaridan uzoqlashadi, o'quvchi tasavvurida yaratilgan boshqa olamlarga olib boradi",
- 44 foizi "o'qish so'z boyligini oshiradi, xotira va analitik fikrlashni rivojlantiradi", deb hisoblashadi."

Ehtimol, bundan xulosa qilishimiz mumkinki, o'qiyotgan maktab o'quvchilarining aksariyati hech qachon yoki juda kamdan-kam hollarda kitoblarni qayta o'qiydilar, foiz nuqtai nazaridan bu shunday ko'rinadi:

93% - hech qachon yoki kamdan-kam hollarda, 7% ko'pincha o'zlari yoqtirgan adabiy asarlarni qayta o'qiydilar.

Yuqoridagi savollarga javoblarni tahlil qilib, men L.N.Tolstoyning so'zlarini keltirmoqchiman: "siz hamma narsani o'qishingiz shart emas, faqat qalbingizda paydo bo'lgan savollarga javob beradigan narsalarni o'qishingiz kerak".

7-savol. **Agar sizga u yoki bu kitobni o'qish tavsiya etilsa, kimning fikrini tinglaysiz?"**

- O'quvchilarning 48% - odatda o'zlari qaror qilishadi;
- 37% do'stlar, tengdoshlarning fikrlarini tinglashadi;
- 15% o'qituvchilar va ota-onalarning fikri bilan qiziqadi.

8-savol. **Sizning sevimli muallifingiz?**

- So'rovda qatnashganlarning 63 foizi " ha " deb javob berishdi,
- 37% salbiy.

9-savol. **Sizda adabiy asarlar yaratishda shaxsiy tajribangiz bormi?**

Maktab o'quvchilarining atigi 33 foizi she'rlar, hikoyalar, ertaklar yaratishga harakat qilganliklarini tushuntirib, unga ijobiy javob berishdi.

Yozma so'rovnomadan tashqari, men kitobga murojaat qilishning asosiy sababi nima ekanligini aniqlashga qaror qildim va olingan og'zaki javoblardan ular o'quv jarayonida olingan uy vazifasi bo'lib qolishini angladim. O'quvchilarning aksariyati maktab o'quv dasturi doirasida o'rganilgan badiiy asarlarni to'liq o'qimaydilar.

Va bu tashvishlanish uchun sababdir, chunki yoshlikda nafaqat kitobga bo'lgan muhabbat, balki janr afzalliklari ham shakllanadi. Men tengdoshlarimga shunday savol berdim: "Siz o'qimagan asarga insho yozishingiz kerak, nima qilasiz?", va intervyu natijasida qanday javoblar oldim:

- "Men nima qilishimni bilmayman. Ehtimol, men internetdan foydalanaman va ushbu mavzu bo'yicha inshoni o'zgarishsiz qayta yozaman" - javob bergan tengdoshlarning 60 foizi.
- "Men shunga o'xshash inshoni topaman va uni o'z yo'lim bilan qayta tiklayman" - 8%.
- "Men xulosani o'qiyman, internetda ish tahlilini topaman" -20%.
- Va talabalarning atigi 12 foizi (3 kishi): "men bu asarni o'qishga harakat qilaman va inshoni o'zim yozishga harakat qilaman", dedi.

Bundan tashqari, men faqat maktab o'quv dasturi bo'yicha adabiyotlarni kim o'qishini so'radim (respondentlarning 60 foizi ushbu tanlovni tasdiqlagan) va bo'sh vaqtlarida kim boshqa badiiy asarlarga, ya'ni qiziqishlar bo'yicha o'qishga e'tibor beradi (respondentlarning 40 foizi).

Olingan javoblardan xulosa qilish mumkinki, zamonaviy talaba bo'sh vaqtlardan ko'ra ishbilarmonlik o'qishining ustunligi bilan ajralib turadi va kitobning o'ziga murojaat qilishdan ko'ra Internet manbalaridan foydalanish osonroq.

Buning sababi texnologik taraqqiyot, ma'lumotlarning oson toppish imkoniyatlatining mavjudligi. Talaba asarni o'qish uchun vaqt sarflashni xohlamaydi, chunki bir daqiqada kerakli ma'lumotlarni topadigan kompyuter mavjud. Shu bilan birga, u o'zini nafaqat kitob bilan birga yoqimli dam olishdan, balki nostandart fikrlashni rivojlantirishdan ham mahrum qiladi. Buyuk A.S.Pushkinning so'zlarini qanday eslamaslik kerak: “O'qish – bu eng yaxshi ta'limot. Buyuk insonning fikrlariga ergashish-bu eng qiziqarli fan”.

O'qishning foydalari haqida

Olimlar uzoq vaqt davomida aqliy ravshanlikni qanday saqlashni aniqladilar: siz doimo tafakkuringizni rivojlantirishingiz kerak. Buni qilishning eng yaxshi usullaridan biri bu muntazam va puxta o'qishdir. Bugungi kunda odamlar, shu jumladan zamonaviy maktab o'quvchilari juda band va o'qish uchun kamroq vaqt ajratmoqdalar.

Axir, televizorni masofadan boshqarish pultini olish yoki noutbukni ochish, kompyuter o'yinlarining virtual haqiqatiga sho'ng'ish orqali dam olish ancha oson. Biroq, o'qiyotgan odamlar muvaffaqiyatli bo'lish, oilaviy munosabatlarni yaxshilash, yoshroq ko'rinish va uzoq umr ko'rish imkoniyatiga ega.

Biz tez-tez “*o'qishga vaqtim yo'q*” degan iborani eshitishingiz mumkin. Ammo bu bahonalar, chunki muvaffaqiyatli odamlar kuniga bir necha soat doimiy ravishda o'qiydilar, ular boshqalarga qaraganda ko'proq vaqtga egami? Ehtimol, ba'zida televizor o'rniga kitob tanlashga arziydimi? Albatta, har bir kishi mustaqil ravishda qaror qabul qiladi va men motivatsiya sifatida kitoblarni o'qish foydali bo'lgan asosiy sabablarni keltiraman.

Kitoblarni o'qishning 10 sababi:

- ✓ **Tasavvurni rivojlantirish.** Kitobni o'qiganimizda, sodir bo'layotgan voqealar, odamlar, tabiat, muhit, hidlar, ta'mlar bizning tasavvurimizda o'z ifodasini topadi. Bizning tafakkurimizda yangi reallik tasvirlanadi. O'qish bizning tasavvurimiz va ijodiy fikrlashimizni mashq qildiradi.
- ✓ Kitoblarni o'qiyotganda paydo bo'ladigan syujetlar va tasvirlar orqali miya g'oyalarni ishlab chiqara boshlaydi, assotsiativ aloqalarni o'rnatadi, bu bizga hayotimizni chuqurroq tushunishga va uni yaxshi tomonga o'zgartirishga yordam beradi. Ehtimol, boshqa mualliflarning kitoblarini o'qib, vaqt o'tishi bilan siz yozuvchining sovg'asini kashf etasiz va odamlar hayotiga ham ta'sir qila olasiz.

- ✓ **Sog'lom psixika.** Biz o'qiyotganimizda miyamiz faol ishlaydi. Miya uchun o'qish mushaklar uchun sport zalida mashq qilishga o'xshaydi. Tadqiqotlarga ko'ra, doimiy o'qish yoshga bog'liq aqliy qobiliyat va xotiraning yomonlashishini oldini oladi. Bundan tashqari, kitob o'qish ongni tinchlantiradi va stress darajasini pasaytiradi.
- ✓ **O'ziga ishonch.** Kitob o'qish odamni o'ziga ishonchini orttiradi. Kitoblar sabab odam ko'proq bilimga ega bo'lib, ko'plab mavzularda suhbatni davom ettirishga qodir, bu ishonchni oshiradi va o'z-o'zini hurmat qilishning oshishiga olib keladi.
- ✓ **Savodxonlik darajasini oshirish.** Biror kishi o'qiyotganda, u doimo so'z boyligini kengaytiradi va o'zi sezmagan holda savodxonlik darajasini oshiradi. Biror kishi bilmagan holda notanish so'zlarni, iboralarni va konstruksiyalarni eslab qoladi va keyinchalik ularni nutqi va yozuvida ishlatadi.
- ✓ **Yaxshi uyqu.** Tadqiqotlarga ko'ra, yotishdan oldin o'qish ongni tinchlantiradi va uyquni yaxshilaydi. Agar televizor ongni hayajonlantirsa, aksincha o'qish tinchlantiruvchi ta'sirga ega. Natijada, siz qattiqroq uxlaysiz va ertalab osongina uyg'onasiz.
- ✓ **Diqqatni jamlash qobiliyatini oshirish.** Biz ko'pincha bir vaqtning o'zida bir nechta ishlarni bajarishga harakat qilamiz, bu esa ishning sifatini pasaytiradi. Sifatli natijaga erishish uchun bir narsaga diqqatni jamlay olish juda muhimdir. O'qish bizni boshqa narsaga chalg'itmasdan bir jarayonga diqqatni jamlashga o'rgatadi.
- ✓ **Xotira va aqlni yaxshilash.** Olimlarning fikriga ko'ra, kitob o'qish xotirani charxlaydi va analitik fikrlashni rivojlantiradi. Kitobni o'qiganimizda, qahramonlarning ismlarini, ularning hikoyalarini va syujetning boshqa tafsilotlarini eslab qolishimiz kerak. Buning yordamida biz xotirani mashq qilamiz. Shuningdek, o'qish bizning ongimizni yanada o'tkir qiladi, biz bog'liqlik va munosabatlarni yaxshiroq anglashni boshlaymiz.
- ✓ **Chiroyli nutq va xushmuomalalik darajasini oshirish.** O'qish tufayli biz yaxshiroq, aniqroq va chiroyli gapira boshlaymiz, odamlarga hamdard bo'lishni o'rganamiz. Bularning barchasi bizni ajoyib suhbatdoshga aylantiradi va odamlarni hayratda qoldirishga yordam beradi. Kitobsevar har doim so'z boyligi oz, o'z fikrlarini yaxshi ifoda etaolmaydigan va ko'pincha o'z nutqida "bu", "go'yo", "la'nat", "qisqasi" va boshqalar kabi parazit so'zlarni ishlatadiganlarning oldida "boshi baland bo'ladi".
- ✓ **Ufqni kengaytirish.** Kitoblar bilim omboridir. Kitoblar insonning hayotidagi ko'p narsalarga ko'zlarini ochishi mumkin. Hatto bitta kitob ham hayotni o'zgartirishi mumkin. O'qish sizga qahramonlarning hayotini o'tkazish va ularning xatolaridan saboq olish, saboq olish, ko'plab yangi narsalarni o'rganish, g'oyalar va Ilhom olish imkonini beradi. O'qish tufayli siz uydan chiqmasdan dunyoning boshqa xalqlarining madaniyati va qadriyatlarini o'rganishingiz mumkin.
- ✓ **O'z-o'zini rivojlantirish.** O'qish o'zingizni bilishga, muammolarga echim topishga, hayotingizga tashqi tomondan qarashga yordam beradi. Kitob o'qish bizning dunyoqarashimiz, qarashlarimiz, e'tiqodlarimiz va tamoyillarimizni shakllantiradi. Kitoblar bizni o'zimizni takomillashtirishga, o'zimizni anglashga ilhomlantirishi mumkin.

- ✓ Ushbu 10 sabab kitob o'qishning barcha ijobiy jihatlaridan uzoqdir. Kitoblarni o'qishni yaxshi ko'rish uchun o'zingizning sabablaringizni topish juda muhimdir. Muvaffaqiyatli odamlarning aksariyati har kuni kamida bir soat o'qishni tavsiya qiladi.

O'qishni boshlash bo'yicha tavsiyalar

Pedagogika fanlari nomzodi I.I.Tixomirovaning "A dan Z gacha bolalarni o'qish psixologiyasi" kitobida majburiy o'qish uning sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi haqida juda muhim fikr berilgan. Agar o'qish, ma'lumot olish motivi o'quvchining shaxsiyatidan kelib chiqmasa, unda o'qish natijasi unga taalluqli emas.

O'quvchi ko'pincha xohlagani uchun emas, balki "kerakligi" yoki "iltimos qilingani" uchun o'qiydi. Darsda takrorlash uchun olingan bilimlar, yaxshi jihati uzoq muddatli xotiraga joylashtirilishi, eng yomoni, ular darhol unutiladi. Kitobga bo'lgan qiziqishni rivojlantirish o'qishga bo'lgan ehtiyojni rag'batlantirish uchun muallif o'qituvchilar va kutubxonachilar viktorinalar, tanlovlar, o'yinlardan, ya'ni bolalarning tanlovga, o'yin-kulgiga bo'lgan ehtiyojini qondiradigan tadbirlarni tashkil qilishga undaydi.

Irina Ivanovna o'qishdan zavqlanishi uchun bolaning qo'lga yaxshi kitob tushishi va unga topshiriq berish kutubxonachining vazifasi ekanligini ta'kidlaydi.

Albatta, bu borada ota-onalarning farzandlarini "oilaviy" o'qishni rivojlantirish orqali kitob bilan tanishtirish masalasidagi o'rni haqida gapirmaslik mumkin emas. Adabiy asarlarni oila bilan birgalikda kechqurun o'qishni an'anaga aylanishi bu juda foydali.

Bolani kitobga kech ko'niktirish muhim xato deb hisoblanadi, chunki psixologlarning fikriga ko'ra, ko'pchilik onalar va dadalar faqat maktabda o'qishni boshlash haqida o'ylashadi. Holbuki, kitoblarga bo'lgan muhabbat erta bolalikdan, deyarli beshikdan boshlanishi kerak.

Men o'qishga bo'lgan muhabbatni uyg'otish va doimiy o'qish faoliyatini shakllantirish bo'yicha ba'zi maslahatlar, tavsiyalar bermoqchiman:

1. *Barcha kitoblarni bir maromda o'qimang.* O'qish usuli o'qish maqsadiga mos kelishi kerak. Kitoblarni yoshga qarab tanlang.
2. O'qish zarur, jiddiy ishlardan biri ekanligini unutmang. Siz o'qigan kitoblardan kamida bittasini o'qish qayd qilishga harakat qiling (chekka belgilar, xatcho'plar, ko'chirmalar).
3. Kamida 30-60 daqiqa o'qishga harakat qiling.
4. Chiqarilgan kitob yangiliklarini ko'rib chiqing. "Bibliogid" saytdagi sharhlarni qidiring
6. Qiziqarli kitoblarni topish uchun buktreylerlardan foydalaning (2-3 daqiqa davomida kitoblar haqida qisqa video hikoyalar, adabiy asarlar uchun reklama turi):

Yuqorida aytib o'tilgan ma'lumot manbalariga tez-tez tashrif buyuring va ehtimol siz adabiy asarlarning ulkan dunyosida yaxshiroq harakat qilasiz va u erda siz uchun qiziqarli bo'lgan kitobni topishingizga ishonchingiz komil.

Xulosa

Adabiyot bo'yicha yakuniy individual loyiha davomida "kitobning zamonaviy talaba hayotidagi o'rni" va "ekran" madaniyati o'smirlarining o'qish salohiyatiga jiddiy ta'sir ko'rsatishi va shu munosabat bilan zamonaviy dunyoda o'qishning yangi modelini shakllantirish, shuningdek 8-sinf o'quvchilarining so'rovlarini tahlil qilish to'g'risida yuqoridagi faktlar asosida quyidagi xulosalar chiqarish mumkin:

1. Hozirgi vaqtda o'qishni ikki toifaga ajratish aniq: biznes va bo'sh vaqt. Bundan tashqari, o'quvchilarning kitobga bo'lgan muhabbat va kutubxonalarga tashrif buyurish haqidagi savollarga javoblarini hisobga olgan holda, aksariyat hollarda adabiyotga murojaat qilish biznes (maktab o'quv dasturiga muvofiq) deb aytishimiz mumkin.

2. O'qishga bo'lgan qiziqishning pasayishining umumiy tendensiyasiga qaramay, shuni ta'kidlash mumkinki, maktab o'quvchilarining o'qish repertuarlari keng adabiyot bilan ifodalanadi.

3. Ishonch bilan aytish mumkinki, zamonaviy maktab o'quvchilari hissiy-emotsional xususiyatlarini tarbiyalovchi klassik adabiyot namunalarini emas balkim o'quvchilarni zo'riqitiradigan, balki ko'ngilochar kitoblarni (detektivlar, fantaziya, sarguzashtlar) afzal ko'rishadi.

4. Afsuski, bugungi kunda kutubxona xizmatlaridan foydalanish o'quvchilarning qiziqishi juda past.

5. Internet manbalaridan, ommaviy axborot vositalaridan ma'lumot olish qulayligini hisobga olgan holda, kitoblarni o'qishga qiziqishni rivojlantirish uchun (bosma shaklda ham, elektron shaklda ham) ommabop saytlardan, shuningdek televizion ta'lim dasturlaridan faol foydalanish kerak.

Agar barchamiz ongli jamiyatida yashashni istasak, quyidagi haqiqatni anglashimiz kerak:

- o'qish zamonaviy o'quvchining ta'limi, tarbiyasi va rivojlanishida katta rol o'ynaydi. Kitob o'qish – bu bolalar dunyoni va o'zlarini anglaydigan va o'rganadigan oynadir;
- bugungi kunda kitob, uning taqdimot shaklidan qat'i nazar (bosma yoki elektron), madaniyat va savodxonlikning asosi bo'lib qolmoqda;
- kitob o'qishning dolzarbligi, ahamiyati shubhasizdir ekanligi g'oyasi jahon hamjamiyati tomonidan qo'llab-quvvatlanadi.

Gap qanday kitob tanlanishida emas u elektron shakldami, bosma shakldami, qog'ozdami? Ekrandami? Gap boshqa narsada. Ya'ni, gap o'qiganlari bugungi kun yoshlarining qalbiga aqliga qanday ta'sir qilishida. O'ylaymanki, mening tengdoshlarim to'g'ri tanlov qabul qilishadi.

Список использованных источников

1. Чудинова В.П. Чтение детей и подростков в России на рубеже веков: смена «модели чтения»
2. Тихомирова И.И. Психология детского чтения от А до Я.
3. Москва, «Школьная библиотека», 2004

4. Чирва А. Книга в твоих руках.
5. Москва, «Просвещение», 1985
6. Воронцов В. Чаша мудрости.
7. Москва, «Детская литература», 1978

3-ilova

2-tarqatma material

Tinglovchilar 4 ta guruhga bo‘linishadi va har bir guruhga quyidagi amaliy topshiriq tarqatiladi.

I guruh

O‘quv loyihasini bajaring

Mavzu: “Konfetlarning nomlanishi: nomlarning to‘g‘ri yozilishi”

Mundarija.

Kirish.

1. O‘rama qog‘oz tarixi.

1.1. Birinchi konfet o‘rama qog‘ozlari.

2. Konfet o‘rama qog‘ozlarida til.

2.2. Konfet o‘rama qog‘ozlarida orfogrammalar klassifikatsiyasi.

Xulosa.

Adabiyotlar.

Ilovalar.

Mavzuning dolzarbligi. Tadqiqot maqsadi. Tadqiqot obyekti. Tadqiqot predmeti. Tadqiqot vazifalari. Gipoteza.

Kutilayotgan natija.

II guruh

Mavzu: “Elektron muloqot madaniyati”

Mundarija.

Kirish.

1. Maktub adabiyotning qiziqarli janrlaridan biri sifatida.

1.1. Epistolyar janr tarixi.

1.2. Maktub til madaniyatini ko'rsatuvchi vosita.

1.3. Maktub qanday yoziladi?

1.4. 7-sinflarning maktubi.

2. Onlayn og'zaki nutq.

3. Elektron va e-mail muloqot

4. Elektron pochta orqali maktub yozish qoidalari.

4.1. Manzillar kitobi.

4.2. Qabul qilingan maktubga javob berish.

4.3. Iqtibos keltirish.

4.4. Kiruvchi xabarlarini ajratish.

4.5. Smayliklar.

4.6. Elektron imzo.

4.7. Muloyimlik.

Xulosa. Adabiyotlar.

Ilovalar.

Mavzuning dolzarbligi. Tadqiqot maqsadi. Tadqiqot obyekti. Tadqiqot predmeti. Tadqiqot vazifalari. Gipoteza.

Kutilayotgan natija.

III guruh

Amaliyotga yo'naltirilgan loyihani bajaring.

Mavzu: "O'zbek tili frazeologizmlari"

Mundarija.

Kirish.

1. Frazeologizmlar nima?

1.1. Frazeologizm turlari.

2. Frazeologizmlarning kelib chiqishi nuqtayi nazaridan guruhlanishi.

2.2. Zoomorfemalar.

5. Zoomorfemalar bo'yicha ishtirokchilar bilimini tekshirish uchun so'rovnoma o'tkazish.

Xulosa.

Adabiyotlar.

Ilovalar.

Mavzuning dolzarbligi. Tadqiqot maqsadi. Tadqiqot obyekti. Tadqiqot predmeti. Tadqiqot vazifalari. Gipoteza.

Kutilayotgan natija.

IV guruh

O'quv loyihasini bajaring

Mavzu: "Atlas va adras: O'zbekistonning qadimiy ipak matolari va ularning madaniy ahamiyati"

Mundarija.

Kirish.

1. Atlas va adras tarixi.

1.1. “Boburnoma”da atlasga berilgan ta’rif va tavsiflar.

1.2. Ipak tolasining tayyorlanishi.

2. Matoni to’qish.

2.2. Naqsh va dizayn, matoning nomlanishi.

2.3. Atlas va adrasning ishlatilish sohalari.

2.4. Atlas va adrasning ma’naviy ahamiyati.

Xulosa.

Adabiyotlar.

Ilovalar.

Mavzuning dolzarbligi. Tadqiqot maqsadi. Tadqiqot obyekti. Tadqiqot predmeti. Tadqiqot vazifalari. Gipoteza. Kutilayotgan natija.

4-ilova

Har bir guruh quyidagi savollarga javob berishadi va jadvalni to’ldirishadi.

- a) Loyiha ishini shakllantirishda qanday qiyinchiliklarga duch keldingiz?
- b) Loyiha ishlarini amalga oshirishning qanday afzalliklari bor?
- c) Topshiriqni bajarish jarayonida nimalarni o’rgandingiz?

Kamchiliklar

Afzalliklari

3.2. Ona tili va adabiyot darslarida loyihaga asoslangan ta'limni tashkil etish

1-topshiriq. Marhamat, hurmatli hamkasb, quyidagi savollarga javob bering.

1. O'quv loyihaviy faoliyat deganda nimani tushunasiz? Dars jarayonida qanday loyihalar qo'llaniladi?

2. O'quv loyihaviy faoliyat darsda qanday maqsadni amalga oshiradi?

2-topshiriq. O'ylab ko'ring! STEM loyihalari qanday qilib alohida xususiyatli ta'lim oluvchilarga yordam berishi mumkin?

1-vaziyat. Murod o'rta maktab ta'lim oluvchisi. U muloqotga kirishuvchan va texnologiyalarga qiziqadi. Bo'sh vaqtini asosan, Internet tarmoqlarida o'tkazadi. Kompyuter o'yinlarining onlayn tarmog'i lideri. Lekin maktab o'quv mashg'ulotlari uning uchun zerikarli, qiziq emas. Darsda faol emas, uy vazifalarini bajarmaydi, test topshiriqlarini bajarishda qiynaladi.

Sizningcha, u bilan qanday ishlash kerak? Quyidagi uch fikrdan qaysi birini tanlaysiz?

1. U hamkorlikdagi loyihada texnik mutaxassis rolini bajarib, guruhda qo'llanayotgan texnik ehtiyojlar uchun javob bera olgan bo'lar edi. Jamoa har kuni uning bilimi va malakasiga tayanadi.

2. Uzluksiz baholashga asoslangan loyiha, masalan, refleksiya - o'qituvchi tomonidan o'tkazilayotgan konferensiya, sinfdoshlarining qo'llab turishi Murodga test topshiriqlaridan yaxshi o'tishga yordam beradi.

3. Tadqiqotga asoslangan loyihalar Murodni uyga vazifalarni yaxshiroq, o'z vaqtida bajarishga yo'naltiradi. Bunday loyihalar ta'lim oluvchilarga mavzuni mustaqil va erkin tanlab, tadqiqot o'tkazish imkonini beradi.

Javobingizni tekshiring.

Agar siz 1-fikrni tanlagan bo'lsangiz... Texnik mutaxassis roli Murodning qiziqishlariga mos keladi. Buning natijasida uning maktab o'quv mashg'ulotlariga qiziqishi ortib boradi.

Agar siz 2-fikrni tanlagan bo'lsangiz... Loyiha ishi davomiy baholashni taqozo etadi, lekin faqat ish yakunida emas. Shuningdek, test loyihaning muhim qismi emas. Shuning uchun bu yo'l Murodning test topshiriqlari ustida ishlashini yaxshilaydi deb aytish qiyin.

Agar siz 3-fikrni tanlagan bo'lsangiz... Loyiha ishi har doim ham uyga topshiriqlarni bajarish ko'nikmasini shakllantirmasligi mumkin. Loyihalar ta'lim oluvchi faolligiga yo'nalgan bo'lsa-da, u faqat individual, mustaqil tadqiqot ishini ko'zda tutmaydi. Ishning muvaffaqiyati uchun Murodga o'qituvchining doimiy ko'rsatmasi kerak.

2-vaziyat. Sevara mehnatkash qiz, lekin u topshiriqlarni o'z vaqtida bajarishga ulgurmaydi. Ba'zida ular haqida umuman unutadi. U vazifalarni eslatib turuvchi o'qituvchiga muhtoj. Sevaraga loyihalash metodining qaysi turi ko'proq mos keladi?

1. O'quvchilar «Global isish» mavzusidagi loyiha mazmuni va rejasi haqida ma'lumot olishadi. Loyiha davomida ular global isish muammolarini kuzatishadi, o'rganishadi va taqdimot tayyorlashadi.

2. «Global isish» loyihasi davomida vazifa va uning bajarish muddatini inobatga olgan holda ta'lim oluvchilar reja, nazorat varaqalari, taqvimdan doimiy foydalanishadi. O'qituvchi esa, guruh a'zolari bilan muntazam muloqotda bo'lib, o'z sharhini, tavsiyalarini berib boradi.

3. «Global isish» mavzusidagi loyiha ishi ustida ishlayotgan ta'lim oluvchilar «Komissiya» uchun individual tarzda taqdimot tayyorlashadi. Ularga loyiha ssenariysi taqdim etiladi va Internet orqali tadqiqot olib borib, o'z taqdimotlarida qo'lga kiritgan natijalarini aks ettiradilar.

Javobingizni tekshiring.

Agar siz 1-loyihani tanlagan bo'lsangiz... «Global isish» mavzusidagi loyiha ishi muammolarini kuzatish, o'rganish va taqdimot tayyorlash jarayonida yakka tartibda ishlashadi va individual dunyoqarashi o'sadi.

Agar siz 2-loyihani tanlagan bo'lsangiz... Loyiha asosida ishlash o'qituvchiga ta'lim oluvchilar bilan konferensiya o'tkazish, ularni doimiy ravishda qo'llab turish va ularning ishiga rag'bat ko'rsatish imkonini beradi. Loyihani boshqarish asboblari loyihani ko'rgazmali namoyish etish va Sevaraning o'z-o'zini boshqara olishiga yordam beradi.

Agar siz 3-loyihani tanlagan bo'lsangiz... Loyiha ishi ustida ishlayotgan ta'lim oluvchilar «Komissiya» uchun individual tarzda taqdimot tayyorlashadi, ssenariysini taqdim etadi va Internet orqali tadqiqot olib boradi.

3-topshiriq. Ushbu fikrlardan kelib chiqib ta'lim oluvchilarning faoliyati qanday bo'ladi deb o'ylaysiz?

Faoliyat turi	Doimiy	Ba'zida
Mening ta'lim oluvchilarimda qaror qabul qilish va masalalar yechish ko'nikmalari shakllangan.		
Mening ta'lim oluvchilarim hamkorlikda ishlashadi.		
Mening ta'lim oluvchilarim amaliy mashg'ulotni mustaqil bajarishadi.		
Mening ta'lim oluvchilarim STEM loyiha mavzusini har tomonlama tushunishadi.		

Mening ta'lim oluvchilarim o'zining va o'z sinfdoshlarining faoliyatini baholaydi.		
--	--	--

4-topshiriq. Sizning o'qitish metodingiz doim ham samaralimi?

Faoliyat turi	Domiy	Ba'zida
Darsni rejalashtirganda men ta'lim oluvchilarning qiziqishi va qobiliyatini inobatga olaman.		
Mening ta'lim oluvchilarim o'quv maqsadlari va natijalarini qo'yishimga yordam beradi.		
Men amaliy mashg'ulotlarni rejalashtiraman.		
Men loyiha jarayonida ta'lim oluvchilarni baholash va ularga munosabat bildirishning turli metodlaridan foydalanaman.		
Men ta'lim oluvchilarimga yordamchi rolda chiqaman.		

RO'YXATI

1. Mavlonova, K. darslarida badiiy xususiyatlarini o'rganish metodikasi.

2. Musayev, U. darajalari. *Xalq ta'limi*

3. O'zbek tilining M.: Русский язык.

4. Холиқова, Н. (2020). Ўзбек мумтоз адабиётида хотин-қизлар образининг бадий тадрижи (Ширин образи мисолида). *Academic research in educational sciences*, (3).

5. Kholikova, N. D. (2020). The genesis and poetic evolution of character Shirin. *Alisher Navoi and the XXI century*.

6. Djokhongirovna, K. N. (2020). The period of national awakening in uzbek poetry echo of the treasure voice of the nation. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, 24(6), 4045-4054.

7. Холиқова, Н. (2020). 9-синф адабиёт дарсида ширин образини генезисига кўра ўрганиш. *Science and Education*,

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR (REFERENCES)

(2016). Ona tili matnning til integratsiyalash asosida Mashhur-press.

(2002). Integratsiya - №6

izohli lug'ati. (1981).

1(Special Issue 2).

8. Kholikova, N. (2020). POETIC FEATURES OF UZBEK POETRY OF THE NATIONAL AWAKENING PERIOD. *Theoretical & Applied Science*, (4), 615-623.

3-MAVZU: Ona tili va adabiyot darslarida muammoga, natijaga asoslangan ta'limni tashkil etish

REJA: *2-slayd*

Aniq maqsadlar- o'quvchilarga aniq va tushunarli maqsadlar qo'yiladi. O'quvchilar o'z maqsadlariga erishish uchun qanday harakatlar qilishlari kerakligini biladilar.

O'quvchilarning faol ishtiroki –O'quvchilar dars jarayonida faol ishtirok etadi, ular o'rganishda faol ishtirok etish imkoniyatiga ega bo'lishadi.

O'quvchilarni baholash-O'quvchilarning yutuqlari va kamchiliklarini aniqlash uchun muntazam baholash o'tkaziladi. Baholash o'quvchilarning rivojlanishini kuzatish va ularga qo'llab-quvvatlash taqdim etishga yordam beradi.

Bilimlarni amalda qo'llash- o'quvchilar o'rganilgan bilimlarni hayotiy vaziyatlarda amalda qo'llashga imkon beriladi. O'quvchilar o'z bilimlarining ahamiyatini tushunishadi

Ona tili va adabiyot darslarida muammoga, natijaga asoslangan ta'limni tashkil etish, o'quvchilarning faol o'rganishini, mustaqil fikrlashini va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan zamonaviy yondashuvdir.

Muammoga asoslangan ta'limning mohiyati 3-slayd

Muammo bilan boshlash- darslar o'quvchilarning o'zlarini qiziqtirgan muammo yoki savol bilan boshlanadi. O'qituvchi muammoni o'zi taqdim etadi yoki o'quvchilar bilan birgalikda aniqlaydi.

O'quvchilarni faol jalb qilish- o'qituvchi o'quvchilarni muammoni hal qilish uchun o'z fikrlari, g'oyalari va tajribalarini baham ko'rishga undaydi. O'quvchilar bir-biri bilan hamkorlikda ishlashadi va fikr almashishadi

Mustaqil izlanishlarni rag'batlantirish- o'quvchilar muammoni hal qilish uchun o'zlarini mustaqil ravishda izlanishga, ma'lumotlar to'plashga, tahlil qilishga va xulosalar chiqarishga rag'batlantiriladi.

Ona tili darslarida muammoga, natijaga asoslangan ta'lim 4-slayd

Matn tahlili-O'quvchilarga ma'lum bir matnni tahlil qilish va uning muammolarini aniqlash vazifasi beriladi. Masalan, o'quvchilar hikoya yoki she'rni tahlil qilib, uning mavzusi, g'oyasi, til xususiyatlari, obrazlar, kompozitsiyasi va boshqa jihatlarini o'rganishadi. O'quvchilar o'z tahlillari asosida xulosalar chiqaradilar va o'z fikrlarini bayon qiladilar.

Hikoya yaratish-O'quvchilarga o'zlarining xayollarini, tajribalarini aks ettiruvchi qiziqarli va mazmunli hikoyalar yaratish vazifasi beriladi. Hikoyalarni yozish jarayonida o'quvchilar o'zlarining yaratilish qobiliyatlarini, o'z fikrlarini ifoda etish ko'nikmalarini, til xususiyatlarini bilish va amalda qo'llash qobiliyatlarini rivojlantiradilar.

Til o'yinlari-O'quvchilarga til o'yinlari orqali o'z bilimlarini mustahkamlash va yangi bilimlar olish imkoniyati beriladi. Til o'yinlari o'quvchilarning fikrlashini, xotirasini, e'tiborini va tezkorlikni rivojlantirishga yordam beradi.

“TAFSIRIY O‘QISH VA TAHLIL” METODI 5-slayd

Asardagi ramzlar, iboralar, maqollar, shevaga oid so‘zlar, metaforalar va simvollarni chuqur tahlil qilish orqali muallifning g‘oyasi anglanadi va muammo hal qilinadi.

NAMUNA: G‘afur G‘ulomning *“Shum bola”* asaridan olingan quyidagi savolga tanqidiy javob bering va xulosalaringizni ayting.

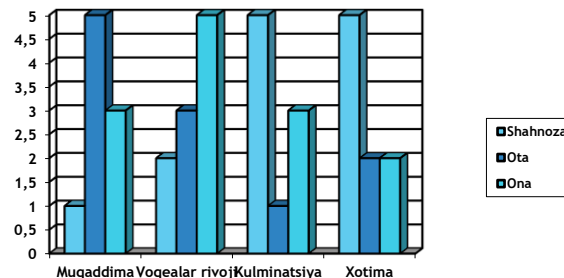
Boyning shum bolaga “xizmat haqi uchun oyiga xom-pishiqlik aralash, ona sutidan halol ikki pud o‘n yetti qadoqdan olma” berishi adolatdan edimi?

TOPSHIRIQ: G‘afur G‘ulomning *“Shum bola”* asarida qanday ramzlar, iboralar, maqollar, shevaga oid so‘zlar, metaforalar va simvollar qo‘llangan?

“Harakatlar xaritasi tahlili” metodi 6-slayd

Asar davomida qahramonlarning harakatlarini kuzating va holatlarini ko‘rsatuvchi darajali xarita tuzing va ularning o‘zgarish sababini izohlang

TOPSHIRIQ: *“Birinchi sinov”* hikoyasini diqqat bilan o‘qing va shu asosida qahramonlarning ishtiroki qay darajada ekanligini bildiruvchi diagramma tayyorlang. Bu metodni barcha mavzularda qo‘llash mumkin.

Muammoga, natijaga asoslangan ta’limning afzalliklari 7-slayd

Mustaqil fikrlash-Muammoga, natijaga asoslangan ta’lim, o‘quvchilarni o‘z bilimlarini amalda qo‘llashga undaydi, bu esa ularning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi.

Muammolarni hal qilish ko‘nikmalari-O‘quvchilar moga yondashuvlarni o‘rganish, tushunish va qabul qilishni o‘rganadilar, bu ularning muammolarni hal qilish qobiliyatini oshiradi.

Bilishga bo‘lgan qiziqish-O‘quvchilar o‘zlarini qiziqitirgan mavzularni o‘rganish imkoniyatiga ega bo‘lishadi, bu esa ularning bilishga bo‘lgan qiziqishini oshirishga yordam beradi.

Muammoga, natijaga asoslangan ta’limni amalga oshirish uchun tavsiyalar 8-slayd

1. Aniq ta'lim maqsadlari qo'yish, darsning mazmuni, o'quvchilarning bilim darajasi va shaxsiy ehtiyojlarini hisobga olish kerak.
2. O'quvchilarning qiziqishini uyg'otish va o'rganish jarayoniga faol jalb qilish uchun hayotdan olingan, muhim muammolarni taqdim etish kerak.
3. O'quvchilarga muammoni hal qilishda yordam berish, zarur resurslarni taqdim etish, ularning harakatlarini nazorat qilish va rag'batlantirish kerak.
4. O'quvchilarning o'rganish natijalarini baholash uchun turli xil usullarni qo'llash kerak. Baholash o'quvchilarning progressini kuzatishga, o'rganish jarayonini tashkil etish va takomillashtirishga yordam beradi.

“Kreativ tahlil” metodi 9-slayd

O'tilgan mavzuda o'qilgan asar asosida qisqa hikoya yoki esse yozish topshiriladi va o'quvchilarga muhokamaga beriladi.

TOPSHRIQ: Ushbu surat asosida fantastik hikoya tuzing. Tasavvur qiling, Siz va do'stlaringiz shu yerga tushib qoldingiz, yuk xaltangizda bitta ruchka, yarimta non, bitta gilamcha, 4 metr arqon va bir jom ichimlik suvi bor. 5 kun ichida oroldan chiqib ketishingiz lozim. Sizga ushbu buyumlarning yordami kerak bo'ladi.

Adabiyot darslarida muammoga, natijaga asoslangan ta'lim 10-slayd

Asarni tahlil qilish-O'quvchilarga adabiy asarni tahlil qilish, uning g'oyasi, mavzusi, obrazlari, til xususiyatlari, kompozitsiyasi va boshqa jihatlarini o'rganish vazifasi beriladi. O'quvchilar o'z tahlillari asosida xulosalar chiqaradilar va o'z fikrlarini bayon qiladilar.

Adabiy qahramonlarni o'rganish – O'quvchilarga adabiy asarning qahramonlarini o'rganish, ularning xarakterlarini tahlil qilish, harakatlarini tushunish, ularning o'zaro munosabatlarini tahlil qilish vazifasi beriladi. O'quvchilar qahramonlarning hayoti va xatti-harakatlarini tushunishga harakat qiladilar.

Munozaralar – O'quvchilar adabiy asarlarning mavzusi, g'oyasi, qahramonlar, voqealar, til xususiyatlari va boshqa jihatlar haqida munozaralar o'tkazadilar. Munozaralar o'quvchilarning fikrlashini, tanqidiy tahlil qilishini, o'z fikrlarini ifoda etishini rivojlantiradi.

“Tinglab-tushunish tahlili”metodi 11-slayd

Asar asosida tayyorlangan video va audiolar orqali asarlar tushuniladi, muhokama qilinadi, yozma matnda qo'llanadi.

TOPSHIRIQ: Tinglab tushunamiz. QR kod orqali **“Mening o‘g‘rigina bolam”** asari audio matnini diqqat bilan tinglang va tushirib qoldirilgan jummalarni to‘ldiring.

Sentyabr oylarining oxiri, ilk kuz oqshomlaridan biri edi. Havo anchagina salqin. Biz _____ bir-birimizning pinjimizga tiqilib, bir-birimizni isitib uyquga ketganmiz. Qatorda eng so‘nggi bo‘lib, ona chumchuqday _____ yotardilar, u kishi _____ oshib ketgan, noskash kampir edilar. Bu oqshom uch xo‘roz qichqirig‘i o‘tgandan keyin, _____ yulduzi tik kelganda g‘o‘ng‘ir-g‘o‘ng‘ir ovozdan uyg‘onib ketdim. _____ kim bilandir anchagina baland _____ suhbatlashmoqda edilar...

Men gap shu yerlarga kelganda _____ ketgan bo‘lsam kerak. Qolgan gaplarni eshitganimcha qilib yozaman. - Hoy, aylanay, _____, boshimda shunday musibat turganda ko‘zimga uyqu keladimi? Mana: olti oy bo‘ldi, biror soat mijja qoqib uxlaganim yo‘q. Kunduz kunlar _____ dovdirab yuraman. Biror yerga o‘tib mizg‘iganday qush uyqusi qilaman. Kechalari xayol olib qochib ketadi.

- Nimalarni xayol surasiz, buvijon? - bu gapdan keyin ustidagi to‘nini _____ bo‘g‘otning ustiga yostiq qilib qo‘yib, o‘g‘ri ham yonboshlab oldi.

“Grafikli hikoya tahlili” metodi 12-slayd

Asar asosida gavdalangan qahramon surati yaratiladi, bu orqali kreativlik aniqlandi

TOPSHIRIQ: Suratdagi buvi obrazi orqali xayolingizda kim gavdalandi? Shu tasavvur asosida portret yarating. Dastlab portret yozish tartibi haqida ma’lumotga ega bo‘ling va quyidagilarga diqqat qiling. Portretni so‘zlar orqali yoki rasm asosida ifodalash mumkin.

DIQQAT! Topshiriqni baholashda quyidagilar inobatga olinadi.

So‘z asosida ifodalanganda

-mazmunga;

-imlo savodxonligiga;
-uslubiy savodxonlikka e'tibor berish lozim.
Ranglar orqali ifodalanganda
-rasm grafiklari to'g'ri chizilganligi;
-ranglar to'g'ri tanlanganligi va grafiklar to'g'ri chizilganligiga e'tibor berish lozim.

Xulosa 14-slayd

Ona tili va adabiyot darslarida muammoga, natijaga asoslangan ta'limni tashkil etish, o'quvchilarning faol o'rganishini, mustaqil fikrlashini va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Bu yondashuv o'quvchilarga bilim olish va o'z bilimlarini amalda qo'llashga yangicha qarashni shakllantiradi.

3-mavzu. Mashg'ulotning texnologik xaritasi

O'quv bloki	III. Ona tili va adabiyot fanini o'qitishda zamonaviy yondashuvlar				
O'quv modul	3.6. O'quvchilarda adabiyot nazariyasiga oid ko'nikmalarni rivojlantirish				
Mavzu	1. Ona tili va adabiyot darslarida muammoga, natijaga asoslangan ta'limni tashkil etish				
Davomiyligi	80 daqiqa				
Mashg'ulotning maqsadi	<ul style="list-style-type: none"> - Ona tili va adabiyot darslarida muammoga, natijaga asoslangan ta'limni tashkil etish. - O'quvchilarning faol o'rganishini, mustaqil fikrlashini va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan zamonaviy yondashuvlar asosida darslarni tashkillashtirish 				
Mashg'ulot bosqichlari	Faoliyat tavsifi	Vaqt, daqiqa	Metodlar	Zarur jihozlar	Natija
1. Tashkiliy qism	Salomlashish Maqsad va reja bilan tanishtirish Mashg'ulotning dolzarbligini asoslab berish	5	Suhbat, tushuntirish	1-,2-slaydlar	O'qituvchilar mashg'ulotga tayyor bo'lishadi.

2. Motivatsiya	Qiziqarli jumboq yoki muammoli savol "Mavzuning dolzarbligi" haqida qisqa muhokama	5	Muammoli vaziyat yaratish, muhokama	3-,4-slayd	O'qituvchilar mavzuga qiziqadi va ishtirok etishga rag'batlanadi.
3. Amaliy mashg'ulot	Amalish mashg'ulotlar bajarish orqali nazariyaga yo'naltirish - "TAFSIRIY O'QISH VA TAHLIL" dipgrammasi asosida topshiriqlarni bajarish	20	Guruhlarda ishlash, platformalardan foydalanish	5-,6- slaydlar 1-,2-tarqatma	O'qituvchilar she'riy matnlar tahlili yuzasidan o'z fikrlarini bildirishadi.
4. Nazariy qism	O'quvchilarga ma'lum bir matnni tahlil qilish va uning muammolarini aniqlash vazifasi haqida nazriy ma'lumotlar yuzasidan taqdimotlar Guruhlarda ishlash: "Harakatlar xaritasi tahlili" , "Kreativ tahlil" , "Tinglab-tushunish tahlili" , "Grafikli hikoya tahlili" metodlari asosida amaliy topshiriqlarni bajarish Misollarni muhokama qilish	25	Taqdimot, ko'rgazmali tushuntirish	7-11-slayd, 3-, 4-tarqatma	O'qituvchilar she'r strukturasi, barmoq, erkin, aruz vazni ma'lumotga ega bo'lishadi.
5. Tahlil va muhokama	Dona tili darslarida muammoga, natijaga asoslangan ta'lim yuzasidan taqdimotlar Qiyinchiliklarni muhokama qilish Amaliy topshiriqlar	15	Suhbat, muhokama, tahlil	12-, 13-slaydlar, 5-tarqatma	O'qituvchilar o'z tajribalarini o'rtoqlashadi va yangi g'oyalarni o'zlashtiradi.
6. Refleksiya	"TAFSIRIY O'QISH VA TAHLIL" metodi orqali xulosa qilish, "Traffic Light" orqali o'z-o'zini baholash	5	Refleksiya usullari	Mentimeter, 14-slayd, 1-ish varag'i	O'qituvchilar o'z faoliyatini baholaydi va o'rganilgan ma'lumotlarni qayta ko'rib chiqadi.
7. Yakunlash va baholash	Mashg'ulot natijalarini umumlashtirish	5	Suhbat		O'qituvchilar mashg'ulotdan qoniqish bilan chiqadi va yangi maqsadlar bilan yo'naltiriladi.

	Kelgusi mashg‘ulotlar uchun tavsiyalar berish				
--	--	--	--	--	--

3-mavzu

ONA TILI VA ADABIYOT FANI DARSLARIDA MUAMMOGA, NATIJAGA ASOSLANGAN TA’LIMNI TASHKIL ETISH

Topshiriqlar

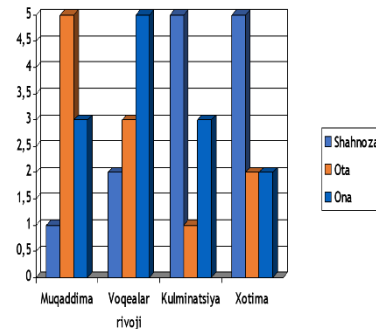
1. **“TAFSIRIY O‘QISH VA TAHLIL” METODI.** Asardagi ramzlar, metaforalar va simvollarni chuqur tahlil qilish orqali muallifning g‘oyasi anglanadi. Asardagi ramzlar, metaforalar va simvollarni chuqur tahlil qilish orqali muallifning g‘oyasi anglanadi.

1-TOPSHIRIQ: G‘afur G‘ulomning **“Shum bola”** asaridan olingan quyidagi savolga tanqidiy javob bering va xulosalaringizni ayting (yozing).

<p>Boyning shum bolaga “xizmat haqi uchun oyiga xom-pishiq aralash, ona sutidan halol ikki pud o‘n yetti qadoqdan olma” berishi adolatdan edimi?</p>	

2. **“Harakatlar xaritasi tahlili”** metodi. Asar davomida qahramonlarning harakatlarini kuzating va holatlarini ko‘rsatuvchi darajali xarita tuzing va ularning o‘zgarish sababini izohlang.

2-TOPSHIRIQ: *“Birinci sinov” hikoyasini diqqat bilan o‘qing va shu asosida qahramonlarning ishtiroki qay darajada*

ekanligini bildiruvchi diagramma tayyorlang.

3. **“Kreativ tahlil” metodi.** O‘tilgan mavzuda o‘qilgan asar asosida qisqa hikoya yoki esse yozish topshiriladi va o‘quvchilarga muhokamaga beriladi.

3-TOPSHIRIQ: Ushbu surat asosida fantastik hikoya tuzing. Tasavvur qiling, Siz va do‘stlaringiz shu erga tushib qoldingiz, yuk xaltangizda bitta ruchka, yarimta non, bitta gilamcha, 4 metr arqon va bir jom ichimlik suvi bor. 5 kun ichida oroldan chiqib ketishingiz lozim. Sizga ushbu buyumlarning yordami kerak bo‘ladi. Fikrlarni yozing.

4. **“Tinglab-tushunish tahlili”metodi** Asar asosida tayyorlangan video va audiolar orqali asarlar tushuniladi, muhokama qilinadi, yozma matnda qo‘llanadi..

4-TOPSHIRIQ: Tinglab tushunamiz.QR kod orqali **“Mening o‘g‘rigina bolam”** asari audio matnini diqqat bilan tinglang

va tushirib qoldirilgan jummlarni to‘ldiring.

Sentyabr oylarining oxiri, ilk kuz oqshomlaridan biri edi. Havo anchagina salqin. Biz _____ bir-birimizning pinjimizga tiqilib, bir-birimizni isitib uyquga ketganmiz. Qatorda eng so‘nggi bo‘lib, ona chumchuqday _____ yotardilar, u kishi _____ oshib ketgan, noskash kampir edilar. Bu oqshom uch xo‘roz qichqirig‘i o‘tgandan keyin, _____ yulduzi tik kelganda g‘o‘ng‘ir-g‘o‘ng‘ir ovozdan uyg‘onib ketdim. _____ kim bilandir anchagina baland _____ suhbatlashmoqda edilar...

Men gap shu yerlarga kelganda _____ ketgan bo‘lsam kerak. Qolgan gaplarni eshitganimcha qilib yozaman.
- Hoy, aylanay, _____, boshimda shunday musibat turganda ko‘zimga uyqu keladimi? Mana: olti oy bo‘ldi, biror soat mijja qoqib uxlaganim yo‘q. Kunduz kunlar _____ dovdirab yuraman. Biror yerga o‘tib mizg‘iganday qush uyqusi qilaman. Kechalari xayol olib qochib ketadi.

- Nimalarni xayol surasiz, buvijon? - bu gapdan keyin ustidagi to‘nini _____ bo‘g‘otning ustiga yostiq qilib qo‘yib, o‘g‘ri ham yonboshlab oldi.

5. **“Grafikli hikoya tahlili” metodi**

Asar asosida gavdalangan qahramon surati yaratiladi, bu orqali kreativlik aniqlandi.

5-TOPSHIRIQ: Suratdagi buvi obrazi orqali xayolingizda kim gavdalandi? Shu tasavvur asosida portret yarating.Dastlab portret yozish tartibi haqida ma‘lumotga ega bo‘ling va quyidagilarga diqqat qiling. Portretni so‘zlar orqali yoki rasm asosida ifodalash mumkin.

DIQQAT! Topshiriqni baholashda quyidagilar inobatga olinadi.

So‘z asosida ifodalanganda

-mazmunga;

-imlo savodxonligiga;

-uslubiy savodxonlikka e‘tibor berish lozim.

Ranglar orqali ifodalanganda

-rasm grafikolari to‘g‘ri chizilganligi;

-ranglar to'g'ri tanlanganligi va grafiklar to'g'ri chizilganligiga e'tibor berish lozim.

Muammoga asoslangan ta'limning mohiyati

Glossariy

Kreativ- so'zi inglizcha "create" so'zidan olingan bo'lib, yaratish degan ma'noni bildiradi. Kreativlik bu odatiy fikr yuritish, yangi g'oyalarni o'ylab topishdir. Kreativlik yangilikni ixtiro qilish, an'anaviylikdan voz kechib, odatiy fikr yuritishdan tashqariga chiqishni bildiradi.

Jom- 1) uy-ro'zg'or buyumi; ichi chuqur va yoyiq (keng) zihi yuqoriga ancha ko'tarilgan to'garak shakldagi mis tog'ora; ba'zan 2 ta qulog'i ham bo'ladi. Xamir qorish, guruch ivitishda, quyuq ovqat solishda, to'y, marosimlar va b.da foydalaniladi. Katta hajmliligi Qo'qon, Namanganda mis tog'ora, nisbatan kichik turi jom deb ataladi; 2) metall qadah (kosa, piyola).

Jom atamasi quyidagilarni bildirishi mumkin:

Jom - idish turi.

Jom - Samarqand viloyatidagi qishloq

Bog'ot- bo'g'ot

1. Qamish solib yopilgan tomning devordan tashqariga chiqib turgan qismi.

Peshindan beri yog'ayotgan ho'l qor tom bo'g'otlarini, ariq bo'ylarini oqartirdi. (H. G'ulom, Mash'al)

Quyoshning issig'i nam tuproqdan, ivigan bo'g'otlardan hovur ko'taradi. S. Zunnunova, Go'dak hidi

2. Suv yo'lining (masalan, ariq yoki ariqchaning) bo'g'ilgan joyi.

Bo'g'ot solmoq. Bo'g'otni ochib yubormoq. Suvdan burun, bo'g'ot sol.

Grafik- Grafik (lotincha "graphikos" so'zidan olingan bo'lib — chizilgan) 1) biror kattalik (mas, tezlik)ning boshqa kattalik (mas, vaqt) ga bog'liqligini yaqqol ko'rsatish uchun qo'llaniladigan chizma. Masalan, *barograf havo bosimining vaqtga bog'liqlik grafigini chizadi*; 2) i.ch. grafigi — *biror korxonada mahsulot ishlab chikarishning chizma yoki jadval tarzida ifodalangan rejasi*;

3) t.i. grafigi — *poyezdlar harakatini vaqt bilan bog‘lab tuziladigan jadvali*; 4) matematikada — *funksiyaning o‘zgarish tarzi haqida yaqqol tasavvur beradigan egri chiziq* [mas, $u = f(x)$]

Portret- (fr. portrait, eski fransuzchadan portraire – „chiziq yoki chegarani aks ettirmoq“, parsuna – lot. persona – „shaxs; kishi“) – inson obrazining tasviriyl san’atdagi eng murakkab janri hisoblanadi.

1) tasviriyl san’at janri; real hayotda mavjud bo‘lgan yakka, ikki yoki bir guruh kishilar, rassom tasavvurida paydo bo‘lgan xayoliyl qiyofalarning tasviri. Rang-tasvir, Haykaltaroshlik, Grafika, shuningdek, Fotografiya san’atining muhim janrlaridan biri. Portret asosida aniq shaxsning qiyofasini abadiylashtirish mumkin. Uning muhim tomoni tasvirning tasvirlanuvchi (model, asli)ga aynan o‘xshashligidir. Ijodkor portret orqali tasvirlanuvchi shaxsning ma’naviyl dunyosini, ijtimoiyl hayotdagi o‘rnini, kasbi, jamiyatdagi mavqeini aks ettiradi va uning shu jihatlari orqali davr xususiyati, siyosiy iqtisodiy ahvol haqida ma’lumot bera oladi. Rassomning kasbiyl mahorati, portret ishlash uchun tanlagan materiallari esa uning yaratgan asarlariga takrorlanmas o‘ziga xoslik baxsh etadi. Tarixan portretning xilma-xil tur va ko‘rinishlari shakllangan: ishlanish usuli, bajaradigan vazifasi, shakli, mazmuniga ko‘ra, dastgoh (kartina, byust, grafika varag‘i) va monumental (xaykal, freska, mozaika), tantanavor parad va intim, xajviyl, satirik portret tarzida tasvirlanuvchining faqat bosh qismi, beligacha, butun bo‘ybasti bilan old va yon tomonidan ishlanishi mumkin. Shuningdek, turli tarixiy davrlarda nishon, tanga, medallar yuzasiga (medal yasash san’ati) ishlangan, gemma (gliptika), medalionlarda miniatura portret keng tarqalgan. Bu janrdagi bir asarda ko‘pincha bir necha janrlar qo‘shilishi mumkin. Unda tasvirlanuvchi sof holda (zaminsiz, ya’ni atrof muhitni aks ettirmasdan), tinch holatda yoki biror faoliyati bilan ma’lum muhitda ishlanishi mumkin. Shu tufayli shartli ravishda uni portret va prtret-kartina (janrli)ga ajratiladi. Uning keng tarqalgan turlaridan biri – avtoportret. Tasvirlanayotgan kishilar soniga ko‘ra, yakka, qo‘shaloq va guruh portretlarga bo‘linadi.

ONA TILI VA ADABIYOT FANI DARSLARIDA MUAMMOGA, NATIJAGA ASOSLANGAN TA’LIMNI TASHKIL ETISH

Adabiyotlar:

- 1.Q.Husanboyeva.,R.Niyozmetova. Adabiyor o‘qitish metodikasi.Toshkent, 2020. “Shafolat nur fayz” nashriyoti.
2. N.Sattarova. Ona tili va adabiyot faniga ixtisoslashgan maktablarda o‘quvchilarni tahlil qilishga o‘rgatish usullari. Buxoro. 2006 y.
3. Ro‘ziyev D., Usmonboyeva M., Xoliqova Z. “Interfaol metodlar: mohiyati va qo‘llanilishi. – Toshkent, 2013. .

4. Sayfullayeva R. va boshqalar. Hozirgi o'zbek adabiy tili. Darslik. – Toshkent, “O'ME” 2009.
5. Tadjibayeva D.Sh. Ona tili o'qitishda zamonaviy ta'lim metodlari // The journal of academic research in educational sciences. 2021. maxsus son.
6. G'afforov Ya. Maxsus fanlarni o'qitishda yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanish usullari. – Toshkent, 2021.
7. Internet ma'lumotlari

Ilmiy va badiiy matn bilan ishlash jarayonida ilmiy va kreativ fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish

Matn nutqiy hodisa bo'lib, u ikki va undan ortiq gapning mazmuniy birikishidir. O'z tuzilishiga ko'ra matn gap, xatboshi, bo'lim, qism, boblardan tashkil topadi. O'quvchilar tomonidan yaratilgan matnlar asosan gap, xatboshi va qismdan iborat bo'ladi. *Bahor. Dalalarda ish qizg'in* shaklidagi to'rtgina so'zning mazmun birikishidan tortib, butun boshli hikoyalar, ertaklar, badiiy asarlar – hammasi matn hisoblanadi. Matn narsa va hodisalarni tasvirlaydi, so'zlovchining munosabatini aniqlaydi.

Matnlar ustida ishlash orqali o'quvchilarni ijodiy fikrlashga yo'naltirish, ular ongi va tafukkurini rivojlanishiga asos bo'ladi. Matnlar orqali o'quvchilarni ijodiy tafukkurini shakllantirish mumkin. O'quvchilar qanchalik ko'p matn o'qisa, shunchalik nutqi rivojlanadi, matnning ma'nosini tushunish orqali dunyoqarashi va fikrlashi o'zgaradi. O'quvchilarni ijodiy fikrlashga yo'naltirish asosiy vazifalardan biri hisoblanadi. O'quvchilarda ijodiy tafakkur, ijodiy izlanish, tushunarli va ta'sirchan, chiroyli so'zlash, mavjud imkoniyatlardan eng maqbulini tanlash, tilimizning boy imkoniyatlaridan nutq sharoitiga qarab to'g'ri, o'rinli va samarali foydalanish, malaka va ko'nikmalarini singdirish, ularni milliy qadriyatlar, udum va an'analar ruhida tarbiyalashda ona tilining tutgan o'rni va imkoniyatlari benihoya kattadir. Darhaqiqat, ona tili orqali o'quvchilarda ijodiylik, mustaqil fikrlash, fikrni og'zaki va yozma shakllarda to'g'ri, ravon ifodalash ko'nikmalarini shakllantirish lozim. Mashg'ulotlarda asosiy e'tibor o'quvchilarga tilning grammatik qurilishini emas, balki ularning so'z boyligini oshirish, so'zdan to'g'ri va o'rinli foydalanish, fikrini sharoitiga mos ravishda ifodalay olish ko'nikmalarini kengaytirishga qaratish zarur. Ona tili ta'limiga kognitiv pragmatik usul elementlarini kiritish o'quvchilar tafakkuri va mustaqil fikrlash layoqatlarini o'stirish, ta'lim jarayoni samaradorligi o'zlashtirishning sifatini yaxshilashga olib keladi.

Umuman olganda, ona tili darsliklari so'zga ehtiyoj hosil qiladigan, so'z boyligini oshiradigan o'quv-topshiriqlarga, matnlarga boy bo'lishi, leksikologiya har bir til sathining tarkibiy qismiga aylantirilishi lozim va zarurdir, har bir dars matn tahlili bilan boshlanib, matn yaratish bilan tugallansagina, ona tili ta'limining bosh maqsadga erishgan, o'quvchilarning nutqiy

taraqqiyotini ta'minlagan, ularni nutq sharoitiga mos ravishda go'zal ixcham va ravon so'zlashga o'rgatgan, so'z san'ati ilmi bilan tanishtirgan bo'lamiz. **O'quvchilarda ijodiy fikrlash va ijodiy matn yaratish ko'nikmalarini shakllantirishga oid tashkiliy-metodik ishlarni asosan o'tilgan darsni mustahkamlash jarayonida, shuningdek, uy vazifalari bajarishga yo'llanma berish davrida amalga oshirish maqsadga muvofiq bo'ladi.**

Matn yaratishga o'rgatish orqali o'quvchilarning nutqiy ko'nikma va malakalarini oshirish ona tili mashg'ulotlarida ko'zlanadigan bosh maqsad bo'lib, u so'z ustida ishlash, gap ustida ishlash va matn ustida ishlash orqali amalga oshiriladi. Ona tilidan istalgan bir mavzuni o'tishda o'qituvchi o'z o'quvchilarini ijodiy fikrlashga o'rgatib, fikrni og'zaki va yozma shakllarda bayon qilish ustida ishlashni tashkil eta olishi lozim. O'quvchilarini ijodiy fikrlashga o'rgatishda matnlar ham o'ziga xos o'ringa ega.

Insoniyatning ijtimoiy, siyosiy taraqqiyoti uchun zarur bo'lgan ilmiy manbalarni avlodlarga meros qilib qoldirish uchun birdan bir imkoniyat – matn va yaratish ilmi bilan shug'ullanishdir. Demak til imkoniyat, matn esa natijadir; matn egallagan bilim, ko'nikma va malakalar hosilasi. Zero, mustaqil yaratilgan matn – o'quvchi tafakkuri qobiliyatining voqealanishi, tugal bir mazmunning o'quvchi tomonidan kashf etilishi, uni yuzaga chiqishidir. Ona tili ta'limida matn yaratish va matn ustida ishlash usullari bag'oyat xilma – xil.

1. Berilgan matndan o'rganiladigan mavzuga oid so'zlarni ajratish, ularni so'z turkumlari bo'yicha guruhlash, so'z yasovchi, shakl yasovchi qo'shimchalarni guruhlash.
2. Matndagi sodda gaplardan qo'shma gaplar hosil qilish, qo'shma gaplarni soddalashtirish.
3. Ajratilgan sodda gaplarni sintaktik tahlil qilish.
4. She'riy yo'l bilan yozilgan asarlarni nasriy yo'l bilan gapirib berish.
5. Matndagi qo'shma gaplarni ajratish, turlarini aniqlash.

O'quvchilarda matn ustida mustaqil ishlash ko'nikmalarini shakllantirish uchun o'qituvchi tomonidan tavsiya qilinadigan tayyor matnlar 5 – 11-sinflar uchun ona tili o'quv dasturi talabi asosida tanlanadi. Matnning turini, qaysi uslubga xosligini aniqlash, matndagi tinish belgilarini to'g'ri va o'rinli qo'llash ko'nikmalari shakllantiriladi.

Matnni kengaytirish – bu matnga epigraf tanlash, maqol, hikmatli so'zlar, iboralar tasviriyl ifoda bilan boyitish, ilmiy matnni badiiy matnga aylantirish aniqlovchi, to'ldiruvchi, hol, ega kesimlardan samarali foydalanish kerak.

Matnni ixchamlash – bunda matn mazmunini o'zgartirmagan holda, matnni takrordan tozalash, xatolarni bartaraf etish, matn mazmuniga mos kelmaydigan kiritmalardan voz kechish, ularni kamaytirish, xatboshilarni birlashtirish kerak.

Matnni davom ettirish – kirish qismi berilgan matnni davom ettiriladi.

Umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'quvchilar matn ustida ishlash va matn yaratish jarayonining o'zaro aloqadorlikka erishish, gazeta, jurnal, badiiy va ilmiy adabiyot manbalari, kompyuter, internet tizimi, saqlanayotgan axborotlar mavzuga oid ma'lumotlardan foydalanishga odatlantirish kerak. Matnni imloviy, uslubiy nuqsonlarini topish, ularni mustaqil bartaraf etishni

o'rganish kerak. O'quvchilarning nutq madaniyatini shakllantirish va rivojlantirish umumta'lim maktablari ona tili darslarining asosiy maqsadlaridan biri hisoblanadi. Ushbu maqsad sari eltadigan usullar sirasiga badiiy asarlardan olingan ayrim gaplar, kichik parchalar ustida olib boriladigan ishlar ham kiradi. Bunday misollar bilan ishlash metodikasi esa qator o'ziga xosliklarga ega. Bu o'ziga xoslik bir jihatdan ularni idrok etish bilan bog'liq.

Ona tili darslarida o'quvchilarning badiiy asarni badiiy idrok etish, shu orqali olam haqida, voqea-hodisalar to'g'risida obrazli fikr yuritish ko'nikmalari badiiy asarlardan keltirilgan ilustrativ materiallar asosida muvaffaqiyatliroq shakllantirilishi mumkin.

Mustaqil yaratilgan matn – o'quvchining imlo savodxonligi, ijodiy tafakkuri, so'z boyligini, nutqiy salohiyatini, qolaversa, o'quvchi mahoratini namoyish etuvchi – ko'zgudir.

Ilmiy matnlar ma'lum bir o'ziga xos yondashuvni talab qiladigan mavzular va vaziyatlarni ko'rib chiqqani uchun boshqa turdagi matnlardan masalan, adabiy yoki publitsistik matnlardan ajralib turadigan bir qator o'ziga xos xususiyatlarga ega. Ya'ni har bir aniq yo'nalishga (matematika, fizika, biologiya va kimyo va boshqalar) xos bo'lgan maxsus terminologiyaga ega bo'ladi yoki sohaning so'z boyligidan foydalaniladi. Ilmiy matnlar turli fanlarga oid ma'ruzalar, tezislari, maqolalar, monografiyalar, darsliklar yoki didaktik qo'llanmalar, targ'ibot ishlari, umuman, har xil shakldagi nashrlar ko'rinishida namoyon bo'ladi.

Ilmiy matn bilan ishlash kompetensiyasi - ilmiylikka asoslangan matnlarni o'qib tushunish, ilmiy dalillarni aniqlash, bir ko'rinishda berilgan ma'lumotni boshqa turdagi ma'lumotga aylantirish, xulosalar chiqarish va matn asosida tegishli g'oyalarni ilgari surish qobiliyatidir. Ilmiy matn bilan ishlash kompetensiyasi tayanch kompetensiyalar tarkibida rivojlanadi va fanga oid kompetensiyalar asosida takomillashib boradi. Ilmiy matn bilan ishlash kompetensiyasini rivojlantirishda quyidagilarga e'tibor qaratish lozim:

- O'quvchilarni fan yo'nalishi bo'yicha ilmiy adabiyot, darsliklarni mustaqil o'rganishlariga erishish;
- Turli axborot manbalaridan zarurlarini ajratib olish ko'nikmalarini shakllantirish;
- Ilmiy ma'lumotlarda berilgan turli atama, hodisa va tushunchalarni qanday ma'no anglatishi haqida ilmiy dunyoqarashga ega bo'lishi;
- Hodisalarni ilmiy jihatdan tushuntirish va ilmiy farazlarni taklif etish;
- Ma'lum ko'rinishda berilgan ma'lumotlarni boshqa ko'rinishda ifodalay olish, bu orqali ma'lumotlar tahlil qilinadi va tegishli xulosa chiqariladi;
- Ilmiy dalil va nazariyalarga asoslangan mulohazalar orqali fikr yuritish;
- Egallangan bilim, ko'nikma va malakalarni ilmiy ko'rinishda tushunarli tarzda bayon etishga e'tibor qaratish.

O'quvchilarda yuqorida qayd etilgan jihatlarni shakllantirishda asosan ilmiy matnlar o'quvchiga taqdim etiladi va ularga topshiriq yuzasidan quyi, o'rta, yuqori kognitiv darajadagi savollar taqdim etiladi. Misol uchun —Suyuqliklarning qaynash harorati haqidagi topshiriqqa quyi, o'rta, yuqori darajada javob berish mumkin:

Quyi darajada: *Suyuqlikning butun hajmi bo'ylab bug' hosil bo'lish jarayoni qaynash deb ataladi. Suv 100 C⁰ haroratda qaynaydi.* (Javob oddiy, qaynash jarayoniga ta'rif bera oladi, faqatgina suvning qaynash harorati misolida javob berilayapti);

O'rta darajada: *Suyuqlikning butun hajmi bo'ylab bug' hosil bo'lish jarayoni qaynash deb ataladi. Turli tarkibli suyuqliklarning qaynash harorati har xil bo'ladi. Bunda suyuqlik turgan muhitning bosimi ham ahamiyatga ega. Normal sharoitda spirt 78⁰ da, suv esa 100⁰ da qaynaydi. Bosim qaynash haroratiga to'g'ri proporsional bo'ladi.* (hodisani tavsiflaydi, tushuntirishda tegishli bilimdan foydalana oladi);

Yuqori darajada: *Suyuqliklarning qaynash haroratlari suyuqliklar tarkibi, tashqi bosimga bog'liq bo'ladi. Misol tariqasida suv normal sharoitda 1000 C da qaynaydi. Spirt esa 78 0 C. Tashqi bosim kata bo'lsa qaynash harorati ham kata, kichik bo'lsa qaynash harorati kichik bo'ladi. Tog'ning 5 km balandligida atmosfera bosimi kamayganligi sababli suv 84 0 C da qaynaydi, biroq ichiga go'sht solinsa pishmaydi, go'shtni pishirish uchun idishni germetik ravishda berkitish kerak bo'ladi. Tibbiyot muassasalarida jarrohlik asboblari yuqimli bakteriyalardan zararsizlantirish uchun yuqori bosimda qaynatiladi.* (murakkabroq ma'lumotlar beradi, dalillarni umumlashtiradi va asoslaydi, muammoni hal qilish rejasini taklif eta oladi).

Badiiy matn badiiy asar mazmunini ifodalagan, mantiqiy jihatdan tugallangan, tilning tasvir imkoniyatlari asosida shakllangan, o'zida turli uslub ko'rinishlarini muallif ixtiyoriga ko'ra erkin jamlay oladigan, kishilarga estetik zavq berish xususiyatiga ega bo'lgan g'oyat murakkab butunlik hisoblanadi. Badiiy matnda boshqa uslub matnlarida bo'lganidek qat'iy mantiq, soddalik, tushunarlilik, me'yoriylik kabi qonuniyatlarga to'la-to'kis amal qilinavermaydi. Unda badiiy tasvir vositalaridan unumli foydalaniladi. Ta'sirchanlik birinchi o'ringa ko'tariladi. Ohangdor, jozibador so'zlar ko'p qo'llaniladi. Tasvirlanayotgan voqelikda uyg'un bir musiqa, ichki bir garmoniya sezilib turadi. Insonni ruhan to'lqinlantirish, yig'latish, kuldirish, xayolot olamiga yetaklash, o'yga cho'mdirish, estetik tafakkurni shakllantirish, voqea-hodisalarga teran, boshqacha nazar bilan boqishga o'rgatish kabi ko'plab imkoniyatlarni o'zida mujassam qilgan. Badiiy matn, ma'lumki, badiiy uslub talablari, qoliplari asosida shakllantiriladi, shuning uchun unda poetik, romantik, tantanavor ifoda shakllaridan keng foydalaniladi. So'zlarning tanlanishi, gap tuzilishi, leksik-semantik, ritmik-intonatsion birliklarning qo'llanishi ham mazkur uslub talablaridan kelib chiqadi. Badiiy matnning lisoniy xususiyatlaridan eng muhimi ham shundaki, unda emotsional bo'yoqdor so'zlarga, sheva xos so'zlariga, tarixiy va arxaik so'zlarga, jargon va argolarga, ko'chma ma'noli so'zlarga, ma'nodosh, shakldosh, o'xshash talaffuzli va zid ma'noli so'zlarga, shuningdek ibora, maqol-matal va aforizm kabi birliklarga keng o'rin beriladi. Shuni alohida ta'kidlash kerakki, har qanday matn o'ziga xos tuzilmadir. Buni o'zaro bir-birini taqazo qiladigan halqalar majmuiga o'xshatish mumkin: tovush(harf)lar → so'zlar → iboralar → gaplar → xatboshi → bo'lim, qism, boblar. Matn tarkibidagi bu uzvlarning o'zaro munosabati gapdagi so'zlarning bir-biri bilan bo'lgan munosabatiga o'xshaydi. Lekin matnning tarkiblanishi gapdagi tarkiblanishdan tubdan farq qiladi. Gapning sintaktik qolipi turg'unlashgan, asrlar davomida shakllangan, hamma uchun qulay foydalaniladigan va deyarli o'zgarmas bo'ladi. So'zlovchi yoki muallif o'z niyatiga ko'ra mazkur qoliplardan ixtiyoriy ravishda foydalanaveradi. Matndagi holat bundan boshqacharoq. Matnda so'zlar orasidagi munosabatdan ko'ra gaplar o'rtasidagi aloqadorlik muhim hisoblanadi. Agar gaplararo ham mazmunan, ham

shaklan aloqadorlik mavjud bo'lmasa, matn butunligi haqida ham gapirish mumkin emas. Badiiy matndagi kompozitsion butunlik tushunchasi makon va zamon muvofiqligi, ifoda va qolip uyg'unligi, hamda motivatsion yaxlitlik tushunchalari bilan uzviy bog'liq. Badiiy matnni lisoniy tahlil qilish jarayonida bunday bog'liqliklarga alohida e'tibor qaratish lozim.

Badiiy asarlar janr xususiyatlari va dastur talablariga ko'ra sinfda o'qituvchi nazorati ostida, uyda mustaqil tarzda o'qiladi. *Sinfda ovoz chiqarib, ovoz chiqarmay ichda, jo'r bo'lib, sharhli, ifodali, adabiy-badiiy o'qish* usullarida mutolaa qilinadi. Quyida ularning ayrimlariga to'xtalamiz: **Sharhli o'qish.** Sharhli o'qish tarixiy-memuar, ayrim hollarda zamonaviy mavzudagi asarlar mazmunini o'zlashtirishni taqozo etadi. Sharhli o'qish lug'at ustida ishlashni anglatmaydi, balki asardagi obrazli ifodalar, maqol va matallar mazmunini sharhlash, tarixiy-afsonaviy, xayoliy-fantastik timsollar haqida ma'lumotlar berish, izohlash kabi murakkab masalalarni qamrab oladi. Masalan, Abdulla Oripovning "O'zbekiston" (5- sinf) qasidasidagi "Ikki yarim asr dunyoni zir qaqshatdi oqsoq jahongir", "osmon ilmi tug'ilgan ilk bor Ko'ragoniy jadvallarida" misralari sharhlanmasa, mazkur she'rda tilga olingan Beruniy, Chingizxon, Jaloliddin Manguberdi, Sobir Rahimov, Habib Abdullayev kabi tarixiy shaxslar yoxud Erkin Vohidovning "O'zbekim" (6- sinf) qasidasida keltirilgan Afrosiyob, O'rxun xati, Sarbador, Zardusht, Budda atamalari to'g'risida ma'lumot berilmasa, o'quvchilar o'sha asarlarning mazmunini tushunib yetmaydilar. **Adabiy o'qish.** Adabiy asarning badiiy-estetik mohiyati undagi qahramonlar, sahnalar, tabiat tasvirlari, dialoglar va boshqa turli komponentlarning murakkab tartibini o'rganish, sharhlash orqali o'zlashtiriladi. "Badiiy asarni grammatik va poetik qonun-qoidalarga rioya qilib o'qish adabiy o'qish deyiladi. Adabiy o'qishning asosiy vazifasi biror asarning poetik va badiiy xususiyatlarini ochib berishdan iborat" (2, 52). Bu esa adabiy o'qishning metodik xarakter kasb etishini ko'rsatadi. Badiiy matn ustida ishlash jarayonida o'qituvchining vazifasi asarning poetik mazmunini tahlil qilish, mavzusi va tasvir predmetini tushuntirish, qalamga olingan hayot voqyeligiga muallif munosabatini aniqlashdan iborat. Bu vazifani amalga oshirishda ifodali o'qish muhim ahamiyat kasb etadi. Shunga ko'ra, o'qishning bu turini asar ma'no-mazmunini hissiyot va fikr uyg'unlashgan jonli nutq orqali o'quvchiga yetkazish usuli deyish mumkin

Mustaqil yaratilgan badiiy matn — o'quvchining imlo savodxonligi, ijodiy tafakkuri, so'z boyligi, nutqiy salohiyatini namoyish etuvchi ko'zgu, aks sado. Chunki o'quvchining ona tili ta'limi jarayonida egallangan bilim, ko'nikma va malakalari, ularning amaliy tatbiqi — o'quvchining o'zi mustaqil yaratgan matndagina o'z ifodasini topadi, Zero, o'quvchining suhbatdosh fikrini qabul qilish va o'z fikrini ifodalashga qaratilgan ehtiyoji asosiga qurilgan amaliy faoliyatgina ona tilidan egallangan bilim, ko'nikma va malakalarni mustahkamlash, kommunikativ savodxonlik darajasining oshib borishi, matn yaratish ko'nikmalarining rivojlanishiga sabab bo'ladi. Ana shunday faoliyatgina ta'lim jarayonini samarali tashkil qilish bo'yicha talablar uchun didaktik vosita vazifasini bajara oladi.

Demak, mustaqil matn yaratish darajasi (o'quvchi ongida nutqiy tafakkurini kengaytirish, rivojlantirish va mustaqil matn yaratishga yo'naltirilgan lingvopsixologik o'quv topshiriqlar: rasmi nutqiy vaziyatlar, muammoli savol va masalalar, qiziqarli dizayn; elektron slayd va versiyalar, axborot texnologiyasi bilan to'yintirilgan ta'limiy —didaktik vositalar yordamida shakllantirilgan) egallangan BKMLarning amaliy tatbiqi darajasini aniqlashga xizmat qiladigan me'yorlar tizimida aks etishi kerak.

Mashg'ulotning texnologik xaritasi

O'quv bloki					
O'quv modul	3.4. O'quvchilarda matn bilan ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish usullari				
Mavzu	1. Ilmiy va badiiy matn bilan ishlash jarayonida ilmiy va kreativ fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish				
Davomiyligi	80 daqiqa				
Mashg'ulotning maqsadi	-Ilmiy va badiiy matn haqida tasavvurga ega bo'lish - Ilmiy matn bilan ishlash jarayonida ilmiy va kreativ fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish - Badiiy matn bilan ishlash jarayonida kreativ fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish				
Mashg'ulot bosqichlari	Faoliyat tavsifi	Vaqt, daqiqa	Metodlar	Zarur jihozlar	Natija
1. Tashkiliy qism	Salomlashish Maqsad va reja bilan tanishtirish Mashg'ulotning dolzarbligini asoslab berish	5	Suhbat, tushuntirish		O'qituvchilar mashg'ulotga tayyor bo'lishadi.
2. Motivatsiya	Qiziqarli jumboq yoki muammoli savol "Mavzuning dolzarbligi" haqida qisqa muhokama	5	Muammoli vaziyat yaratish, muhokama		O'qituvchilar mavzuga qiziqadi va ishtirok etishga rag'batlanadi.
3. Nazariy qism	Matn, uning turlari haqida ma'lumot berish. Ilmiy va badiiy matnning tahlili Slaydlar bilan tushuntirish	15	Taqdimot, ko'rgazmali tushuntirish	1-6- slaydlar	O'qituvchilar ilmiy va badiiy matn ustida ishlashni nazariy jihatdan o'rganadi.
4. Amaliy mashg'ulot	Ilmiy va badiiy matn bilan ishlashni o'rgatish Guruhlarda ishlash: amaliy topshiriqlar bajarish Ilmiy va badiiy matn bilan bog mli topshiriqlarni bajarish.	30	Guruhlarda ishlash, platformalard an foydalanish	1-2- tarqatmalar (matndan namuna)	O'qituvchilar matn ustida amaliy ishlash jarayonida ko'nikmalar hosil qiladi.

5. Tahlil va muhokama	Guruhlarga berilgan ilmiy matn topshiriqlari muhokamasi Guruhlarga berilgan badiiy matn topshiriqlari muhokamasi Qiyinchiliklarni muhokama qilish Mashg'ulot jarayoni bo'yicha fikr-mulohazalar olish	15	Suhbat, muhokama, tahlil		O'qituvchilar o'z tajribalarini o'rtoqlashadi va yangi g'oyalarni o'zlashtiradi.
6. Refleksiya	"Men nimani o'rgandim?" usuli orqali xulosa qilish	5	Refleksiya usullari		O'qituvchilar o'z faoliyatini baholaydi va o'rganilgan ma'lumotlarni qayta ko'rib chiqadi.
7. Yakunlash va baholash	Mashg'ulot natijalarini umumlashtirish Kelgusi mashg'ulotlar uchun tavsiyalar berish	5	Suhbat		O'qituvchilar mashg'ulotdan qoniqish bilan chiqadi va yangi maqsadlar bilan yo'naltiriladi.

1-mavzu. Ilmiy va badiiy matn bilan ishlash jarayonida ilmiy va kreativ fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish

Glossariy

Matn – ikki va undan ortiq gapning mazmuniy birikishidan tarkib topgan nutqiy butunlik.

Ilmiy matn – ilmiylikka asoslangan, grammatik, leksik, tizimli-semantik va mantiqiy-kompozitsion xususiyatlarga ega bo'lgan, har bir aniq yo'nalishga xos bo'lgan maxsus terminologiya asosida tuzilgan, umumiy adabiy tilda yozilgan matnning bir turi.

Badiiy matn – badiiy asar mazmunini ifodalagan, mantiqiy jihatdan tugallangan, tilning tasvir imkoniyatlari asosida shakllangan, o'zida turli uslub ko'rinishlarini muallif ixtiyoriga ko'ra erkin jamlay oladigan, kishilarga estetik zavq berish xususiyatiga ega bo'lgan g'oyat murakkab butunlik.

Ilmiy matn bilan ishlash kompetensiyasi – ilmiylikka asoslangan matnlarni o'qib tushunish, ilmiy dalillarni aniqlash, bir ko'rinishda berilgan ma'lumotni boshqa turdagi ma'lumotga aylantirish, xulosalar chiqarish va matn asosida tegishli g'oyalarni ilgari surish qobiliyati.

Matnni kengaytirish – bu matnga epigraf tanlash, maqol, hikmatli soʻzlar, iboralar tasviriyl ifoda bilan boyitish, ilmiy matnni badiiy matnga aylantirish aniqlovchi, toʻldiruvchi, hol, ega kesimlardan samarali foydalanish.

Matnni ixchamlash – bunda matn mazmunini oʻzgartirmagan holda, matnni takrordan tozalash, xatolarni bartaraf etish, matn mazmuniga mos kelmaydigan kiritmalardan voz kechish, ularni kamaytirish, xatboshilarni birlashtirish.

Matnni davom ettirish – kirish qismi berilgan matnni davom ettirish.

Kreativ fikrlash – kreativ soʻzi inglizcha «create» soʻzidan olingan boʻlib, yaratish degan maʼnoni bildiradi, bu qimmatli va asl gʻoyalarni yaratishga olib keladigan fikrlash yoʻnalishidir.

Koʻnikma – insonning ilgari tajribalari asosida muayyan faoliyat yoki harakatni amalga oshirish qobiliyati.

1-mavzu: Ilmiy va badiiy matn bilan ishlash jarayonida ilmiy va kreativ fikrlash koʻnikmalarini rivojlantirish

Zaruriy adabiyotlar :

1. Зиёдова Т. Матн яратиш технологияси. – Тошкент, Фан, 2007. 143 б.
2. Sobirova M. Matn ustida ishlash jarayonida oʻquvchi soʻz boyligini oshirish. Til va adabiyot taʼlimi. – Toshkent. 1998. 1-son. 38 b.
3. Фуломов А. Она тили ўқитиш принциплари ва методикаси. – Тошкент, Ўқитувчи. 1992. 326 б.
4. Azimova I. va b. Ona tili (6-sinf uchun darslik). – Toshkent, 2022. 224 b.
5. Azimova I. va b. Ona tili (7-sinf uchun darslik). – Toshkent, 2022. 63 b.
6. Qodirov M., Neʼmatov H., va b., Ona tili (8-sinf uchun darslik). – Toshkent, 2019. 144 b.
7. Mahmudov N. va b. Ona tili (10-sinf uchun darslik). – Toshkent, 2017. 112 b.
8. Mengliyev B. va b. Ona tili (10-sinf uchun darslik). – Toshkent, 2020. 96 b.

Ilmiy va badiiy matn bilan ishlash jarayonida ilmiy va kreativ fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish

Matn nutqiy hodisa bo‘lib, u ikki va undan ortiq gapning mazmuniy birikishidir. O‘z tuzilishiga ko‘ra matn gap, xatboshi, bo‘lim, qism, boblardan tashkil topadi. O‘quvchilar tomonidan yaratilgan matnlar asosan gap, xatboshi va qismdan iborat bo‘ladi. *Bahor. Dalalarda ish qizg‘in* shaklidagi to‘rtgina so‘zning mazmun birikishidan tortib, butun boshli hikoyalar, ertaklar, badiiy asarlar – hammasi matn hisoblanadi. Matn narsa va hodisalarni tasvirlaydi, so‘zlovchining munosabatini aniqlaydi.

Matnlar ustida ishlash orqali o‘quvchilarni ijodiy fikrlashga yo‘naltirish, ular ongi va tafukkurini rivojlanishiga asos bo‘ladi. Matnlar orqali o‘quvchilarni ijodiy tafukkurini shakllantirish mumkin. O‘quvchilar qanchalik ko‘p matn o‘qisa, shunchalik nutqi rivojlanadi, matnning ma‘nosini tushunish orqali dunyoqarashi va fikrlashi o‘zgaradi. O‘quvchilarni ijodiy fikrlashga yo‘naltirish asosiy vazifalardan biri hisoblanadi. O‘quvchilarda ijodiy tafakkur, ijodiy izlanish, tushunarli va ta’sirchan, chiroyli so‘zlash, mavjud imkoniyatlardan eng maqbulini tanlash, tilimizning boy imkoniyatlaridan nutq sharoitiga qarab to‘g‘ri, o‘rinli va samarali foydalanish, malaka va ko‘nikmalarini singdirish, ularni milliy qadriyatlar, udum va an‘analar ruhida tarbiyalashda ona tilining tutgan o‘rni va imkoniyatlari benihoya kattadir. Darhaqiqat, ona tili orqali o‘quvchilarda ijodiylik, mustaqil fikrlash, fikrni og‘zaki va yozma shakllarda to‘g‘ri, ravon ifodalash ko‘nikmalarini shakllantirish lozim. Mashg‘ulotlarda asosiy e‘tibor o‘quvchilarga tilning grammatik qurilishini emas, balki ularning so‘z boyligini oshirish, so‘zdan to‘g‘ri va o‘rinli foydalanish, fikrini sharoitiga mos ravishda ifodalay olish ko‘nikmalarini kengaytirishga qaratish zarur. Ona tili ta’limiga kognitiv pragmatik usul elementlarini kiritish o‘quvchilar tafakkuri va mustaqil fikrlash layoqatlarini o‘stirish, ta’lim jarayoni samaradorligi o‘zlashtirishning sifatini yaxshilashga olib keladi.

Umuman olganda, ona tili darsliklari so‘zga ehtiyoj hosil qiladigan, so‘z boyligini oshiradigan o‘quv-topshiriqlarga, matnlarga boy bo‘lishi, leksikologiya har bir til sathining tarkibiy qismiga aylantirilishi lozim va zarurdir, har bir dars matn tahlili

bilan boshlanib, matn yaratish bilan tugallansagina, ona tili ta'limining bosh maqsadga erishgan, o'quvchilarning nutqiy taraqqiyotini ta'minlagan, ularni nutq sharoitiga mos ravishda go'zal ixcham va ravon so'zlashga o'rgatgan, so'z san'ati ilmi bilan tanishtirgan bo'lamiz. **O'quvchilarda ijodiy fikrlash va ijodiy matn yaratish ko'nikmalarini shakllantirishga oid tashkiliy-metodik ishlarni asosan o'tilgan darsni mustahkamlash jarayonida, shuningdek, uy vazifalari bajarishga yo'llanma berish davrida amalga oshirish maqsadga muvofiq bo'ladi.**

Matn yaratishga o'rgatish orqali o'quvchilarning nutqiy ko'nikma va malakalarini oshirish ona tili mashg'ulotlarida ko'zlanadigan bosh maqsad bo'lib, u so'z ustida ishlash, gap ustida ishlash va matn ustida ishlash orqali amalga oshiriladi. Ona tilidan istalgan bir mavzuni o'tishda o'qituvchi o'z o'quvchilarini ijodiy fikrlashga o'rgatib, fikrni og'zaki va yozma shakllarda bayon qilish ustida ishlashni tashkil eta olishi lozim. O'quvchilarini ijodiy fikrlashga o'rgatishda matnlar ham o'ziga xos o'ringa ega.

Insoniyatning ijtimoiy, siyosiy taraqqiyoti uchun zarur bo'lgan ilmiy manbalarni avlodlarga meros qilib qoldirish uchun birdan bir imkoniyat – matn va yaratish ilmi bilan shug'ullanishdir. Demak til imkoniyat, matn esa natijadir; matn egallagan bilim, ko'nikma va malakalar hosilasi. Zero, mustaqil yaratilgan matn – o'quvchi tafakkuri qobiliyatining voqealanishi, tugal bir mazmunning o'quvchi tomonidan kashf etilishi, uni yuzaga chiqishidir. Ona tili ta'limida matn yaratish va matn ustida ishlash usullari bag'oyat xilma – xil.

1. Berilgan matndan o'rganiladigan mavzuga oid so'zlarni ajratish, ularni so'z turkumlari bo'yicha guruhlash, so'z yasovchi, shakl yasovchi qo'shimchalarni guruhlash.
2. Matndagi sodda gaplardan qo'shma gaplar hosil qilish, qo'shma gaplarni soddalashtirish.
3. Ajratilgan sodda gaplarni sintaktik tahlil qilish.
4. She'riy yo'l bilan yozilgan asarlarni nasriy yo'l bilan gapirib berish.
5. Matndagi qo'shma gaplarni ajratish, turlarini aniqlash.

O'quvchilarda matn ustida mustaqil ishlash ko'nikmalarini shakllantirish uchun o'qituvchi tomonidan tavsiya qilinadigan tayyor matnlar 5 – 11-sinflar uchun ona tili o'quv dasturi talabi asosida tanlanadi. Matnning turini, qaysi uslubga xosligini aniqlash, matndagi tinish belgilarini to'g'ri va o'rinli qo'llash ko'nikmalari shakllantiriladi.

Matnni kengaytirish – bu matnga epigraf tanlash, maqol, hikmatli so'zlar, iboralar tasviriyl ifoda bilan boyitish, ilmiy matnni badiiy matnga aylantirish aniqlovchi, to'ldiruvchi, hol, ega kesimlardan samarali foydalanish kerak.

Matnni ixchamlash – bunda matn mazmunini o'zgartirmagan holda, matnni takrordan tozalash, xatolarni bartaraf etish, matn mazmuniga mos kelmaydigan kiritmalardan voz kechish, ularni kamaytirish, xatboshilarni birlashtirish kerak.

Matnni davom ettirish – kirish qismi berilgan matnni davom ettiriladi.

Umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'quvchilar matn ustida ishlash va matn yaratish jarayonining o'zaro aloqadorlikka erishish, gazeta, jurnal, badiiy va ilmiy adabiyot manbalari, kompyuter, internet tizimi, saqlanayotgan axborotlar mavzuga oid

ma'lumotlardan foydalanishga odatlantirish kerak. Matnni imloviy, uslubiy nuqsonlarini topish, ularni mustaqil bartaraf etishni o'rganish kerak. O'quvchilarning nutq madaniyatini shakllantirish va rivojlantirish umumta'lim maktablari ona tili darslarining asosiy maqsadlaridan biri hisoblanadi. Ushbu maqsad sari eltadigan usullar sirasiga badiiy asarlardan olingan ayrim gaplar, kichik parchalar ustida olib boriladigan ishlar ham kiradi. Bunday misollar bilan ishlash metodikasi esa qator o'ziga xosliklarga ega. Bu o'ziga xoslik bir jihatdan ularni idrok etish bilan bog'liq.

Ona tili darslarida o'quvchilarning badiiy asarni badiiy idrok etish, shu orqali olam haqida, voqea-hodisalar to'g'risida obrazli fikr yuritish ko'nikmalari badiiy asarlardan keltirilgan ilustrativ materiallar asosida muvaffaqiyatliroq shakllantirilishi mumkin.

Mustaqil yaratilgan matn – o'quvchining imlo savodxonligi, ijodiy tafakkuri, so'z boyligini, nutqiy salohiyatini, qolaversa, o'quvchi mahoratini namoyish etuvchi – ko'zgudir.

Ilmiy matnlar ma'lum bir o'ziga xos yondashuvni talab qiladigan mavzular va vaziyatlarni ko'rib chiqqani uchun boshqa turdagi matnlardan masalan, adabiy yoki publitsistik matnlardan ajralib turadigan bir qator o'ziga xos xususiyatlarga ega. Ya'ni har bir aniq yo'nalishga (matematika, fizika, biologiya va kimyo va boshqalar) xos bo'lgan maxsus terminologiyaga ega bo'ladi yoki sohaning so'z boyligidan foydalaniladi. Ilmiy matnlar turli fanlarga oid ma'ruzalar, tezislar, maqolalar, monografiyalar, darsliklar yoki didaktik qo'llanmalar, targ'ibot ishlari, umuman, har xil shakldagi nashrlar ko'rinishida namoyon bo'ladi.

Ilmiy matn bilan ishlash kompetensiyasi - ilmiylikka asoslangan matnlarni o'qib tushunish, ilmiy dalillarni aniqlash, bir ko'rinishda berilgan ma'lumotni boshqa turdagi ma'lumotga aylantirish, xulosalar chiqarish va matn asosida tegishli g'oyalarni ilgari surish qobiliyatidir. Ilmiy matn bilan ishlash kompetensiyasi tayanch kompetensiyalar tarkibida rivojlanadi va fanga oid kompetensiyalar asosida takomillashib boradi. Ilmiy matn bilan ishlash kompetensiyasini rivojlantirishda quyidagilarga e'tibor qaratish lozim:

- O'quvchilarni fan yo'nalishi bo'yicha ilmiy adabiyot, darsliklarni mustaqil o'rganishlariga erishish;
- Turli axborot manbalaridan zarurlarini ajratib olish ko'nikmalarini shakllantirish;
- Ilmiy ma'lumotlarda berilgan turli atama, hodisa va tushunchalarni qanday ma'no anglatishi haqida ilmiy dunyoqarashga ega bo'lishi;
- Hodisalarni ilmiy jihatdan tushuntirish va ilmiy farazlarni taklif etish;
- Ma'lum ko'rinishda berilgan ma'lumotlarni boshqa ko'rinishda ifodalay olish, bu orqali ma'lumotlar tahlil qilinadi va tegishli xulosa chiqariladi;
- Ilmiy dalil va nazariyalarga asoslangan mulohazalar orqali fikr yuritish;
- Egallangan bilim, ko'nikma va malakalarni ilmiy ko'rinishda tushunarli tarzda bayon etishga e'tibor qaratish.

O'quvchilarda yuqorida qayd etilgan jihatlarni shakllantirishda asosan ilmiy matnlar o'quvchiga taqdim etiladi va ularga topshiriq yuzasidan quyi, o'rta, yuqori kognitiv darajadagi savollar taqdim etiladi. Misol uchun —Suyuqliklarning qaynash harorati haqidagi topshiriqqa quyi, o'rta, yuqori darajada javob berish mumkin:

Quyi darajada: *Suyuqlikning butun hajmi bo'ylab bug' hosil bo'lish jarayoni qaynash deb ataladi. Suv 100 C⁰ haroratda qaynaydi.* (Javob oddiy, qaynash jarayoniga ta'rif bera oladi, faqatgina suvning qaynash harorati misolida javob berilayapti);

O'rta darajada: *Suyuqlikning butun hajmi bo'ylab bug' hosil bo'lish jarayoni qaynash deb ataladi. Turli tarkibli suyuqliklarning qaynash harorati har xil bo'ladi. Bunda suyuqlik turgan muhitning bosimi ham ahamiyatga ega. Normal sharoitda spirt 78⁰ da, suv esa 100⁰ da qaynaydi. Bosim qaynash haroratiga to'g'ri proporsional bo'ladi.* (hodisani tavsiflaydi, tushuntirishda tegishli bilimdan foydalana oladi);

Yuqori darajada: *Suyuqliklarning qaynash haroratlari suyuqliklar tarkibi, tashqi bosimga bog'liq bo'ladi. Misol tariqasida suv normal sharoitda 1000 C da qaynaydi. Spirt esa 78 0 C. Tashqi bosim kata bo'lsa qaynash harorati ham kata, kichik bo'lsa qaynash harorati kichik bo'ladi. Tog'ning 5 km balandligida atmosfera bosimi kamayganligi sababli suv 84 0 C da qaynaydi, biroq ichiga go'sht solinsa pishmaydi, go'shtni pishirish uchun idishni germetik ravishda berkitish kerak bo'ladi. Tibbiyot muassasalarida jarrohlik asboblari yuqimli bakteriyalardan zararsizlantirish uchun yuqori bosimda qaynatiladi.* (murakkabroq ma'lumotlar beradi, dalillarni umumlashtiradi va asoslaydi, muammoni hal qilish rejasini taklif eta oladi).

Badiiy matn badiiy asar mazmunini ifodalagan, mantiqiy jihatdan tugallangan, tilning tasvir imkoniyatlari asosida shakllangan, o'zida turli uslub ko'rinishlarini muallif ixtiyoriga ko'ra erkin jamlay oladigan, kishilarga estetik zavq berish xususiyatiga ega bo'lgan g'oyat murakkab butunlik hisoblanadi. Badiiy matnda boshqa uslub matnlarida bo'lganidek qat'iy mantiq, soddalik, tushunarlilik, me'yoriylik kabi qonuniyatlarga to'la-to'kis amal qilinavermaydi. Unda badiiy tasvir vositalaridan unumli foydalaniladi. Ta'sirchanlik birinchi o'ringa ko'tariladi. Ohangdor, jozibador so'zlar ko'p qo'llaniladi. Tasvirlanayotgan voqelikda uyg'un bir musiqa, ichki bir garmoniya sezilib turadi. Insonni ruhan to'lqinlantirish, yig'latish, kuldirish, xayolot olamiga yetaklash, o'yg'a cho'mdirish, estetik tafakkurni shakllantirish, voqea-hodisalarga teran, boshqacha nazar bilan boqishga o'rgatish kabi ko'plab imkoniyatlarni o'zida mujassam qilgan. Badiiy matn, ma'lumki, badiiy uslub talablari, qoliplari asosida shakllantiriladi, shuning uchun unda poetik, romantik, tantanavor ifoda shakllaridan keng foydalaniladi. So'zlarning tanlanishi, gap tuzilishi, leksik-semantik, ritmik-intonatsion birliklarning qo'llanishi ham mazkur uslub talablaridan kelib chiqadi. Badiiy matnning lisoniy xususiyatlaridan eng muhimi ham shundaki, unda emotsional bo'yoqdor so'zlarga, sheva xos so'zlariga, tarixiy va arxaik so'zlarga, jargon va argolarga, ko'chma ma'noli so'zlarga, ma'nodosh, shakldosh, o'xshash talaffuzli va zid ma'noli so'zlarga, shuningdek ibora, maqol-matal va aforizm kabi birliklarga keng o'rin beriladi. Shuni alohida ta'kidlash kerakki, har qanday matn o'ziga xos tuzilmadir. Buni o'zaro bir-birini taqazo qiladigan halqalar majmuiga o'xshatish mumkin: tovush(harf)lar → so'zlar → iboralar → gaplar → xatboshi → bo'lim, qism, boblar. Matn tarkibidagi bu uzvlarning o'zaro munosabati gapdagi so'zlarning bir-biri bilan bo'lgan munosabatiga o'xshaydi. Lekin matnning tarkiblanishi gapdagi tarkiblanishdan tubdan farq qiladi. Gapning sintaktik qolipi

turg'unlashgan, asrlar davomida shakllangan, hamma uchun qulay foydalaniladigan va deyarli o'zgarmas bo'ladi. So'zlovchi yoki muallif o'z niyatiga ko'ra mazkur qoliplardan ixtiyoriy ravishda foydalanaveradi. Matndagi holat bundan boshqacharoq. Matnda so'zlar orasidagi munosabatdan ko'ra gaplar o'rtasidagi aloqadorlik muhim hisoblanadi. Agar gaplararo ham mazmunan, ham shaklan aloqadorlik mavjud bo'lmasa, matn butunligi haqida ham gapirish mumkin emas. Badiiy matndagi kompozitsion butunlik tushunchasi makon va zamon muvofiqligi, ifoda va qolip uyg'unligi, hamda motivatsion yaxlitlik tushunchalari bilan uzviy bog'liq. Badiiy matnni lisoniy tahlil qilish jarayonida bunday bog'liqliklarga alohida e'tibor qaratish lozim.

Badiiy asarlar janr xususiyatlari va dastur talablariga ko'ra sinfda o'qituvchi nazorati ostida, uyda mustaqil tarzda o'qiladi. *Sinfda ovoz chiqarib, ovoz chiqarmay ichda, jo'r bo'lib, sharhli, ifodali, adabiy-badiiy o'qish* usullarida mutolaa qilinadi. Quyida ularning ayrimlariga to'xtalamiz: **Sharhli o'qish.** Sharhli o'qish tarixiy-memuar, ayrim hollarda zamonaviy mavzudagi asarlar mazmunini o'zlashtirishni taqozo etadi. Sharhli o'qish lug'at ustida ishlashni anglatmaydi, balki asardagi obrazli ifodalar, maqol va matallar mazmunini sharhlash, tarixiy-afsonaviy, xayoliy-fantastik timsollar haqida ma'lumotlar berish, izohlash kabi murakkab masalalarni qamrab oladi. Masalan, Abdulla Oripovning "O'zbekiston" (5- sinf) qasidasidagi "Ikki yarim asr dunyoni zir qaqshatdi oqsoq jahongir", "osmon ilmi tug'ilgan ilk bor Ko'ragoniy jadvallarida" misralari sharhlanmasa, mazkur she'rda tilga olingan Beruniy, Chingizxon, Jaloliddin Manguberdi, Sobir Rahimov, Habib Abdullayev kabi tarixiy shaxslar yoxud Erkin Vohidovning "O'zbekim" (6- sinf) qasidasida keltirilgan Afrosiyob, O'rxun xati, Sarbador, Zardusht, Budda atamalari to'g'risida ma'lumot berilmasa, o'quvchilar o'sha asarlarning mazmunini tushunib yetmaydilar. **Adabiy o'qish.** Adabiy asarning badiiy-estetik mohiyati undagi qahramonlar, sahnalar, tabiat tasvirlari, dialoglar va boshqa turli komponentlarning murakkab tartibini o'rganish, sharhlash orqali o'zlashtiriladi. "Badiiy asarni grammatik va poetik qonun-qoidalarga rioya qilib o'qish adabiy o'qish deyiladi. Adabiy o'qishning asosiy vazifasi biror asarning poetik va badiiy xususiyatlarini ochib berishdan iborat" (2, 52). Bu esa adabiy o'qishning metodik xarakter kasb etishini ko'rsatadi. Badiiy matn ustida ishlash jarayonida o'qituvchining vazifasi asarning poetik mazmunini tahlil qilish, mavzusi va tasvir predmetini tushuntirish, qalamga olingan hayot voqyeligiga muallif munosabatini aniqlashdan iborat. Bu vazifani amalga oshirishda ifodali o'qish muhim ahamiyat kasb etadi. Shunga ko'ra, o'qishning bu turini asar ma'no-mazmunini hissiyot va fikr uyg'unlashgan jonli nutq orqali o'quvchiga yetkazish usuli deyish mumkin.

Mustaqil yaratilgan badiiy matn — o'quvchining imlo savodxonligi, ijodiy tafakkuri, so'z boyligi, nutqiy salohiyatini namoyish etuvchi ko'zgu, aks sado. Chunki o'quvchining ona tili ta'limi jarayonida egallangan bilim, ko'nikma va malakalari, ularning amaliy tatbiqi — o'quvchining o'zi mustaqil yaratgan matndagina o'z ifodasini topadi, Zero, o'quvchining suhbatdosh fikrini qabul qilish va o'z fikrini ifodalashga qaratilgan ehtiyoji asosiga qurilgan amaliy faoliyatgina ona tilidan egallangan bilim, ko'nikma va malakalarni mustahkamlash, kommunikativ savodxonlik darajasining oshib borishi, matn yaratish ko'nikmalarining rivojlanishiga sabab bo'ladi. Ana shunday faoliyatgina ta'lim jarayonini samarali tashkil qilish bo'yicha talablar uchun didaktik vosita vazifasini bajara oladi.

Demak, mustaqil matn yaratish darajasi (o'quvchi ongida nutqiy tafakkurini kengaytirish, rivojlantirish va mustaqil matn yaratishga yo'naltirilgan lingvopsixologik o'quv topshiriqlar: rasmiy nutqiy vaziyatlar, muammoli savol va masalalar, qiziqarli dizayn; elektron slayd va versiyalar, axborot texnologiyasi bilan to'yintirilgan ta'limiy —didaktik vositalar yordamida shakllantirilgan) egallangan BKMLarning amaliy tatbiqi darajasini aniqlashga xizmat qiladigan me'yorlar tizimida aks etishi kerak.

Mashg'ulotning texnologik xaritasi

O'quv bloki					
O'quv modul	3.4. O'quvchilarda matn bilan ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish usullari				
Mavzu	1. Ilmiy va badiiy matn bilan ishlash jarayonida ilmiy va kreativ fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish				
Davomiyligi	80 daqiqa				
Mashg'ulotning maqsadi	-Ilmiy va badiiy matn haqida tasavvurga ega bo'lish - Ilmiy matn bilan ishlash jarayonida ilmiy va kreativ fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish - Badiiy matn bilan ishlash jarayonida kreativ fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish				
Mashg'ulot bosqichlari	Faoliyat tavsifi	Vaqt, daqiqa	Metodlar	Zarur jihozlar	Natija
1. Tashkiliy qism	Salomlashish Maqsad va reja bilan tanishtirish Mashg'ulotning dolzarbligini asoslab berish	5	Suhbat, tushuntirish		O'qituvchilar mashg'ulotga tayyor bo'lishadi.
2. Motivatsiya	Qiziqarli jumboq yoki muammoli savol "Mavzuning dolzarbligi" haqida qisqa muhokama	5	Muammoli vaziyat yaratish, muhokama		O'qituvchilar mavzuga qiziqadi va ishtirok etishga rag'batlanadi.
3. Nazariy qism	Matn, uning turlari haqida ma'lumot berish. Ilmiy va badiiy matnning tahlili Slaydlar bilan tushuntirish	15	Taqdimot, ko'rgazmali tushuntirish	1-6- slaydlar	O'qituvchilar ilmiy va badiiy matn ustida ishlashni nazariy jihatdan o'rganadi.

4. Amaliy mashg'ulot	Ilmiy va badiiy matn bilan ishlashni o'rgatish Guruhlarda ishlash: amaliy topshiriqlar bajarish Ilmiy va badiiy matn bilan bog'liq topshiriqlarni bajarish.	30	Guruhlarda ishlash, platformalardan foydalanish	1-2-tarqatmalar (matndan namuna)	O'qituvchilar matn ustida amaliy ishlash jarayonida ko'nikmalar hosil qiladi.
5. Tahlil va muhokama	Guruhlarga berilgan ilmiy matn topshiriqlari muhokamasi Guruhlarga berilgan badiiy matn topshiriqlari muhokamasi Qiyinchiliklarni muhokama qilish Mashg'ulot jarayoni bo'yicha fikr-mulohazalar olish	15	Suhbat, muhokama, tahlil		O'qituvchilar o'z tajribalarini o'rtoqlashadi va yangi g'oyalarni o'zlashtiradi.
6. Refleksiya	"Men nimani o'rgandim?" usuli orqali xulosa qilish	5	Refleksiya usullari		O'qituvchilar o'z faoliyatini baholaydi va o'rganilgan ma'lumotlarni qayta ko'rib chiqadi.
7. Yakunlash va baholash	Mashg'ulot natijalarini umumlashtirish Kelgusi mashg'ulotlar uchun tavsiyalar berish	5	Suhbat		O'qituvchilar mashg'ulotdan qoniqish bilan chiqadi va yangi maqsadlar bilan yo'naltiriladi.

1-mavzu. Ilmiy va badiiy matn bilan ishlash jarayonida ilmiy va kreativ fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish

Glossariy

Matn – ikki va undan ortiq gapning mazmunini birikishidan tarkib topgan nutqiy butunlik.

Ilmiy matn – ilmiylikka asoslangan, grammatik, leksik, tizimli-semantik va mantiqiy-kompozitsion xususiyatlarga ega bo‘lgan, har bir aniq yo‘nalishga xos bo‘lgan maxsus terminologiya asosida tuzilgan, umumiy adabiy tilda yozilgan matnning bir turi.

Badiiy matn – badiiy asar mazmunini ifodalagan, mantiqiy jihatdan tugallangan, tilning tasvir imkoniyatlari asosida shakllangan, o‘zida turli uslub ko‘rinishlarini muallif ixtiyoriga ko‘ra erkin jamlay oladigan, kishilarga estetik zavq berish xususiyatiga ega bo‘lgan g‘oyat murakkab butunlik.

Ilmiy matn bilan ishlash kompetensiyasi – ilmiylikka asoslangan matnlarni o‘qib tushunish, ilmiy dalillarni aniqlash, bir ko‘rinishda berilgan ma‘lumotni boshqa turdagi ma‘lumotga aylantirish, xulosalar chiqarish va matn asosida tegishli g‘oyalarni ilgari surish qobiliyati.

Matnni kengaytirish – bu matnga epigraf tanlash, maqol, hikmatli so‘zlar, iboralar tasviriy ifoda bilan boyitish, ilmiy matnni badiiy matnga aylantirish aniqlovchi, to‘ldiruvchi, hol, ega kesimlardan samarali foydalanish.

Matnni ixchamlash – bunda matn mazmunini o‘zgartirmagan holda, matnni takrordan tozalash, xatolarni bartaraf etish, matn mazmuniga mos kelmaydigan kiritmalardan voz kechish, ularni kamaytirish, xatboshilarni birlashtirish.

Matnni davom ettirish – kirish qismi berilgan matnni davom ettirish.

Kreativ fikrlash – kreativ so‘zi inglizcha «create» so‘zidan olingan bo‘lib, yaratish degan ma‘noni bildiradi, bu qimmatli va asl g‘oyalarni yaratishga olib keladigan fikrlash yo‘nalishidir.

Ko‘nikma – insonning ilgari tajribalari asosida muayyan faoliyat yoki harakatni amalga oshirish qobiliyati.

1-mavzu: Ilmiy va badiiy matn bilan ishlash jarayonida ilmiy va kreativ fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish

Zaruriy adabiyotlar :

1. Зиёдова Т. Матн яратиш технологияси. – Тошкент, Фан, 2007. 143 б.
2. Sobirova M. Matn ustida ishlash jarayonida o‘quvchi so‘z boyligini oshirish. Til va adabiyot ta‘limi. – Toshkent. 1998. 1-son. 38 b.
3. Ғуломов А. Она тили ўқитиш принциплари ва методикаси. – Тошкент, Ўқитувчи. 1992. 326 б.
4. Azimova I. va b. Ona tili (6-sinf uchun darslik). – Toshkent, 2022. 224 b.
5. Azimova I. va b. Ona tili (7-sinf uchun darslik). – Toshkent, 2022. 63 b.
6. Qodirov M., Ne‘matov H., va b., Ona tili (8-sinf uchun darslik). – Toshkent, 2019. 144 b.
7. Mahmudov N. va b. Ona tili (10-sinf uchun darslik). – Toshkent, 2017. 112 b.
8. Mengliyev B. va b. Ona tili (10-sinf uchun darslik). – Toshkent, 2020. 96 b.

2-mavzu: 3.8. Darsdan tashqari ijodiy loyihalarni tashkil etish

Reja:

1. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy etish yo'llari.
2. "Loyiha" tushunchasi va "Loyiha ta'limi"ning mazmun-mohiyati
3. Amaliy xarakterdagi loyihalar
4. Ilmiy loyiha g'oyalarini o'rganish

Loyihalarning umumiy maqsadi va afzalliklari:

Ta'limni boyitish – Darslikdan tashqarida ijodiy faoliyat o'quvchilarning bilimlarini chuqurlashtirishga va amaliy ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Yaratish va innovatsiyani rivojlantirish – Ijodiy loyihalar o'quvchilarga o'z fikrlarini erkin ifoda etish, innovatsion yondashuvlarni ishlab chiqish va yaratish imkonini beradi.

Jamoaviy ishlash ko'nikmalarini oshirish – Loyihalar o'quvchilarni bir-biri bilan hamkorlik qilish, mas'uliyatni o'z zimmasiga olish va muammolarni birgalikda hal qilishga o'rgatadi. (3-slayd)

Loyihaning tarkibiy qismlari: Loyiha mavzusi, tavsifi, muammoni aniqlash, maqsad va vazifalar, muddati, bosqichlarini belgilash. Loyihani amalga oshirish guruhini shakllantirish va vazifalarni taqsimlash, loyiha faoliyatini rejalashtirish va tashkil etish bo'yicha amaliy mashq va topshiriqlar. Jamiyat taraqqiyotidagi ilmiy-texnikaviy taraqqiyot ishlab chiqarishni texnologiyalashtirishga olib keladi. Hozirgi davrda texnika taraqqiyoti jarayoni hayotimizga jadallik bilan kirib kelmoqda. Texnologiya taraqqiyoti obyektiv jarayon bo'lib, u ishlab chiqarishning barcha sohalariga kirib boradi va ularning evolyutsiyasining yangi vazifalarini sifatli amalga oshirishga asos yaratadi. Texnologik takomillashtirish kontseptsiyasini bevosita pedagogik jarayonlar bilan bog'laydigan bo'lsak, u holda ta'lim va tarbiya imkoniyatlarini amalga oshirish, ularning yangi qonuniyatlarining o'ziga xos tomonlarini ochish – ijobiy sifatga ega bo'lgan har tomonlama barkamol avlodni shakllantirish asosida umumiy maqsadga erishish tushuniladi. Yoki pedagogik texnologiyalashtirish deganda ta'lim va tarbiyani tashkil etish, boshqarish va amalga oshirish, shaxsda yangi sifat o'zgarishlarini loyihalash, kerakli natijani kafolatlashning tizimli jarayoni sifatida tushunish mumkin. Texnologiya tushunchasi yunoncha "Technology" – "techne" so'zidan olingan bo'lib, mahorat, hunar va "logos" – tushuncha, o'rgatish ma'nolarini bildiradi. Texnologiya - samarali vositalar yordamida ishlab chiqarishda mahsulot sifatini o'zgartirishga olib keladigan tizimli usullar majmuasidir. Buyuk pedagog Y.O.Komenskiy XX asr pedagoglarining ushalmagan orzusiga erishdi va pedagogik texnologiyalarni yaratdi. XXI asrda bu ijtimoiy voqelik innovatsion pedagogik texnologiyalar deb nomlanib, butun dunyo pedagoglari uchun dasturiy ta'minot bo'lib xizmat qilmoqda. Amaliyotda qo'llaniladigan pedagogik texnologiyalarni umumlashtirib, quyidagicha tasniflash mumkin. Insonparvarlik va demokratik pedagogik munosabatga asoslangan pedagogik texnologiyalar (shaxsiy munosabatlarni shakllantirish, individual yondashuv, demokratik boshqaruv, insonparvarlikka yo'naltirilgan texnologiyalar) O'quvchilarni faollashtirish va akseleratsiyaga asoslangan pedagogik texnologiyalar (o'yin texnologiyalari, muammoli ta'lim, kommunikativ ta'lim texnologiyalari va boshqalar).

O'qitish jarayonini samarali tashkil etish va boshqarishga asoslangan pedagogik texnologiyalar (dasturlashtirilgan o'qitish, tabaqalashtirilgan o'qitish texnologiyasi, individual o'qitish, istiqbolli o'qitish, guruh va jamoaviy o'qitish texnologiyasi, axborot texnologiyalari va boshqalar). O'quv materialini metodik taqqoslash va didaktik qayta qurishda pedagogik texnologiyalar. (aqliy harakatni shakllantirishning tartibli texnologiyasi, didaktik birlikni mustahkamlash texnologiyasi va boshqalar).

O'quv jarayonida o'quvchining kognitiv va ijodiy faoliyatini amalga oshirish uchun ta'lim sifatini oshirish, o'qish vaqtidan samarali foydalanish va o'quvchilarning reproduktiv faolligi ulushini kamaytirish imkonini beradigan zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalaniladi. Uy vazifasi. Zamonaviy ta'lim texnologiyalari yoshi va ta'lim darajasidan qat'i nazar, individuallashtirishga, o'quv jarayonining masofali va o'zgaruvchanligiga, o'quvchilarning akademik harakatchanligiga qaratilgan. Ta'lim texnologiyasi - bu o'quv jarayonini loyihalash, amalga oshirish, baholash, tuzatish va keyinchalik takrorlashning tizimli usuli. Ta'lim muassasalari, xususan, SPEda o'quv jarayonida qo'llaniladigan ta'lim pedagogik texnologiyalaridan keng foydalaniladi. Ta'lim jarayoniga ta'lim jarayoniga zamonaviy ta'lim va axborot texnologiyalarini joriy etish o'qituvchiga bilimning chuqurligi va mustahkamligini ishlab chiqish, faoliyatning turli sohalarida ko'nikma va malakalarni mustahkamlash imkonini beradi; texnologik fikrlashni, o'z ta'lim, o'z-o'zini tarbiyalash faoliyatini mustaqil ravishda rejalashtirish qobiliyatini rivojlantirish; o'quv mashg'ulotlarini tashkil etishda texnologik intizom talablariga qat'iy rioya qilish odatlarini tarbiyalash. Pedagogik texnologiyalarning keng ko'lamli qo'llanilishi o'qituvchining o'quv vaqtidan unumli foydalanishi va o'quvchilarning bilim olishida yuqori natijalarga erishish imkonini beradi. Fan yo'nalishi bo'yicha bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishga yo'naltirilgan mutaxassislarni an'anaviy tayyorlash zamonaviy talablardan tobora orqada qolmoqda. Ta'limning asosi o'quv fanlari emas, balki fikrlash va harakat qilish usullari bo'lishi kerak. (6-slayd)

O'qituvchi o'z faniga qiziqishini oshirish orqaligina bilim olishda yaxshi muvaffaqiyatlarga erisha oladi. Buning uchun o'quvchilar tomonidan tayyor bilimlarni taqdim etish, ularni yodlash va takrorlash uchun emas, balki faol bilish jarayonida o'quvchilar tomonidan bilim va ko'nikmalarni mustaqil ravishda o'zlashtirishga qaratilgan usullar tizimidan foydalanish kerak. faoliyat. Ba'zi an'anaviy o'qitish texnikasi va usullari bu qiziqishning yo'qolishining sabablaridan biridir. O'quvchilarning fanni o'rganishga bo'lgan qiziqishini rivojlantirish uchun o'quvchilarni amaliy va aqliy faoliyatga undashga hissa qo'shadigan usullardan foydalangan holda o'qitishning an'anaviy usullaridan ham foydalanish zarur; kognitiv qiziqish va qobiliyatlarni shakllantirish va rivojlantirish; ijodiy fikrlashni rivojlantirish, shuningdek, innovatsion texnologiyalar elementlari (muammolarga asoslangan, o'quvchilarga yo'naltirilgan ta'lim elementlari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va boshqalar). Mashg'ulotning muvaffaqiyati va bilimning mustahkamligi o'quvchilarning fanga bo'lgan kognitiv qiziqishlarining rivojlanish darajasiga to'g'ridan-to'g'ri mutanosibdir. O'quvchi uchun darsning muhim jihatlaridan biri bu bilim olishda shaxsiy qiziqish zarurligini tushunishdir, shunda o'quvchilar nafaqat natijada, balki butun o'quv jarayoni davomida o'z kompetentsiyalarini his qilishlari mumkin. ta'limning o'quvchi shaxsiga rivojlanishiga ta'siri. Shuning uchun zamonaviy dars maxsus tashkil etilgan mashg'ulotlar va oddiy shaxslararo aloqalar uyg'unligida qurilishi kerak, shuning uchun darsda shaxsiy muloqot rejasi orqali o'quvchilarning yoshi, psixologik xususiyatlari hisobga olinadi: ularning doirasini kengaytirishga tayyorligi. muloqot, kattalar muammolariga hamdardlik, o'zini o'zi tasdiqlash istagi. Zamonaviy ta'lim texnologiyalari qo'yilgan maqsadlarga erishishga yordam beradi, masalan: ta'lim darajasini farqlash texnologiyasi; guruh texnologiyalari; kompyuter o'qitish texnologiyalari; o'yin texnologiyalari; muammoli va tadqiqot o'rganish texnologiyasi; o'quv materialining sxematik va ramziy modellari asosida o'qitishni intensivlashtirish texnologiyalari; hamkorlik pedagogikasi. Zamonaviy texnologiyalar hissiy qulay muhitda o'quvchilarning faol ko'p bosqichli kognitiv faoliyati jarayonida fan va o'quv bilim va ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirish, o'rganish uchun ijobiy motivatsiyani rivojlantirish imkonini beradi. Hozirgi bosqichda pedagogik texnologiya tushunchasidan pedagogik amaliyotda faol foydalanilmoqda. Biroq, uni tushunish va qo'llashda katta tafovutlar mavjud, shuningdek, turli olimlar tomonidan berilgan ko'plab ta'riflar mavjud, masalan, B.T.Lixachev, V.P.Bespalko, I.P.Volkov, V.M. tushunish pedagogik texnologiyani

barcha ta'riflarning ma'nolarini o'zida mujassam etgan mazmunli umumlashtirishdir. turli mualliflar. G.K.Selevkoning fikricha, "pedagogik texnologiya" tushunchasini uch jihat bilan ifodalash mumkin:

1) ilmiy: pedagogik texnologiyalar - pedagogika fanining maqsadlari, mazmuni va o'qitish usullarini o'rganuvchi va ishlab chiqadigan hamda pedagogik jarayonlarni loyihalashtiruvchi qismi;

2) protsessual va tavsifiy: jarayonning tavsifi (algoritmi), rejalashtirilgan o'quv natijalariga erishish uchun maqsadlar, mazmun, usullar va vositalar majmuasi;

3) protsessual jihatdan samarali: texnologik (pedagogik) jarayonni amalga oshirish, barcha shaxsiy, instrumental va uslubiy pedagogik vositalarning ishlashi. Shunday qilib, pedagogik texnologiya o'qitishning eng oqilona usullarini o'rganuvchi fan sifatida ham, o'qitishda qo'llaniladigan usullar, tamoyillar va tartibga soluvchilar tizimi sifatida ham, real o'quv jarayoni sifatida ham faoliyat yuritadi. (10-slayd)

Albatta, har bir o'qituvchi o'z faniga o'quvchilarda chuqur qiziqish uyg'otishini, ular nafaqat o'ylanmasdan ma'ruza yozishni, balki aytilayotgan gaplarni tushunib yetishlarini, mantiqiy fikr yurita olishlarini, har bir dars yuk bo'lmasligini, balki har bir darsning o'ziga yuk bo'lmasligini xohlaydi, o'quvchilar va o'qituvchi uchun quvonch. O'qituvchi gapiradi, o'quvchi esa tinglaydi va o'rganadi, lekin tayyor ma'lumotni tinglash o'qitishning eng samarasiz usullaridan biri hisoblanadi. Bilimni mexanik ravishda boshdan boshga o'tkazib bo'lmaydi (eshitilgan - o'rganilgan). Shuning uchun o'quvchini ta'lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylantirish zarur. O'quvchi fanga qiziqish bilan faqat o'z faoliyatida ma'lumotni o'zlashtira oladi. Binobarin, o'qituvchi informator rolini unutishi, u o'quvchining bilish faoliyatining tashkilotchisi, muvofiqlashtiruvchisi rolini o'ynashi, o'quvchi uchun darsda barcha turdagi o'quv va bilish faoliyatini tashkil qilishi kerak. O'quvchining o'quv va kognitiv faoliyati o'zlashtirilishi kerak bo'lgan o'quv materialiga mos kelishi kerak. Faoliyat natijasida o'quvchi mustaqil ravishda har qanday xulosaga kelishi, o'zi uchun bilim olishi kerak. Didaktikaning eng muhim tamoyili - bilimlarni mustaqil yaratish tamoyili bo'lib, u bilimni o'quvchi tomonidan tayyor shaklda emas, balki o'qituvchi tomonidan tashkil etilgan ma'lum bir bilish faoliyati natijasida yaratilishidan iborat.

Binobarin, har xil turdagi pedagogik texnologiyalar o'quvchilarning bilim va ijodiy qiziqishlarini rivojlantirishga yordam beradi. Innovatsion pedagogik texnologiyalardan faol foydalangan holda tizimli ishlar o'quvchilarning fanga bo'lgan qiziqishini, o'quv faolligini oshiradi, bilimlarni chuqur va doimiy o'zlashtirishni ta'minlaydi, o'quvchilarning tafakkuri, xotirasi va nutqini rivojlantiradi, halollik, mehnatsevarlik va vijdonli munosabatni tarbiyalashga xizmat qiladi. tarbiyaviy ishlar, shuningdek, asosan o'quvchilarning reproduktiv faoliyatini faollashtiradi. O'qitishning muhim xususiyati - bilimlardan foydalanish, ularni umumlashtirish va tizimlashtirishda samarali faoliyat uchun sharoit yaratishdir. Ta'lim jarayonini bunday tashkil etish o'quvchilarning fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi, ularni diqqatli bo'lishga majbur qiladi, ularni tahlil qilishga, taqqoslashga, asosiy narsani ajratib ko'rsatishga o'rgatadi, ularni sinfdagi passiv tinglovchilardan faol ishtirokchiga aylantiradi. Shunday qilib, har xil turdagi texnologiyalar o'quvchilarning kognitiv va ijodiy qiziqishlarini rivojlantirishga yordam beradi. Biroq zamonaviy ta'lim va axborot texnologiyalarini joriy etish ularning an'anaviy o'qitish metodikasini to'liq o'rnini bosishini anglatmaydi, balki uning tarkibiy qismi bo'ladi. Zero, pedagogik texnologiya - bu o'rganish nazariyasiga asoslangan va rejalashtirilgan natijalarni ta'minlovchi ta'lim faoliyatini tashkil etish usullari, uslubiy texnikasi, shakllari yig'indisidir. O'qituvchi uchun yillar davomida shakllangan darsning stereotiplarini engib o'tish juda qiyin. O'quvchiga yaqinlashish va xatolarni tuzatish, tayyor javobni taklif qilish istagi katta. O'quvchilar ham xuddi shunday muammoga duch kelishadi: ular uchun o'qituvchini yordamchi, kognitiv faoliyat tashkilotchisi rolida ko'rish odatiy holdir. Zamonaviy ta'lim tizimi o'qituvchiga turli xil innovatsion usullardan "o'zinikini" tanlash, o'z ish tajribasiga yangicha qarash imkoniyatini beradi. Bugungi kunda zamonaviy darsni muvaffaqiyatli o'tkazish uchun o'z pozitsiyangizni yangicha tushunish, nima uchun va nima uchun o'zgarishlar kerakligini tushunish va birinchi navbatda o'zingizni o'zgartirish kerak. Pedagogika fani va amaliyotida turli yondashuvlar qo'llaniladi. Bulardan biri an'anaviy yondashuv.

REFLEKSIYA.

“Bilaman. Bilib oldim. Bilishni xohlayman”

Ishtirokchilar beshta guruhga bo‘linadilar, guruhlar nomlanadi. Yozuv taxtasi uch qismga ajratiladi. Birinchi bandning yuqori qismiga —Bilaman, ikkinchi bandning yuqori qismiga —Bilib oldim, uchinchi bandning yuqori qismiga esa —Bilishni xohlayman degan so‘zlar yoziladi.

So‘ngra o‘qituvchi o‘quvchilardan mavzu yuzasidan qanday ma‘lumotlarga ega ekanliklarini so‘raydi va bildirilgan fikrlarni —Bilaman nomli bandga yozib qo‘yadi.

Ushbu xarakat guruhlar tomonidan fikrlar to‘la bayon etilganga qadar davom etadi. Mazkur jarayonda guruhlarning barcha a‘zolari faol ishtirok etishlariga ahamiyat berish zarur. O‘quvchilar tomonidan bildirilayotgan noto‘g‘ri fikrlar ham inkor etilmasligi zarur (zero bunday xarakat o‘quvchilarning faolligiga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi).

Keyingi bosqichda o‘quvchilarga mavzuga oid matnlar tarqatiladi Ushbu matn mavzu bo‘yicha eng asosiy tushunchalarni o‘z ichiga oladi. O‘quvchilar matn bilan tanishib chiqqandan so‘ng fikr yuritishlari hamda mavzuga oid yana qanday ma‘lumotlarni o‘zlashtirganliklarini aniqlashlari lozim.

O‘quvchilar o‘z xulosalari asosida fikrlarini bayon etadilar, ushbu fikrlar

“Bilib oldim” nomli ustunga yozib boriladi.

Jahonda ta‘lim jarayonlariga loyihalash texnologiyasini, shuningdek axborot - kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish, ta‘lim resurslari bazasini yaratish va ulardan foydalanish samaradorligini oshirish orqali mustaqil ta‘lim faoliyatini qo‘llab quvvatlashga alohida ahamiyat qaratilmoqda. Jumladan loyihalash texnologiyasi 1920- yillarda amerikalik faylasuf va pedagog J.Dyu va uning shogirdi V.X. Kilpatrik tomonidan ishlab chiqilgan loyihalash metodi asosida vujudga kelgan. J. Dyu o‘qitishni o‘quvchilarning qiziqishi va ehtiyojini hisobga olgan holda o‘quvchilarning muayyan maqsadga yo‘naltirilgan faoliyatini faollashtirish orqali tashkil etishni taklif etgan. Buning uchun o‘quvchilarga o‘zlashtirgan bilim, ko‘nikma va malakalarini amaliyotga qo‘llash, ulardan kelgusi hayotda foydalanish yo‘llarini ko‘rsatish, ya‘ni nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog‘liq holda o‘qitish lozimligini uqtirgan. Bu jarayonda o‘quvchilar tanish vaziyatdagi ahamiyatga molik muammolarni avval o‘zlashtirgan bilim, ko‘nikma alarini amaliyotga qo‘llab hal etish orqali yangi bilim, ko‘nikma va malakalarni o‘zlashtiradilar. O‘quvchilar muammolarni muvaffaqiyatli hal etishlari uchun o‘qituvchi ularga tegishli ko‘rsatmalar berishi, foydalaniladigan manbalarni tavsiya etishi, o‘qitishdan ko‘zlangan natijaga erishish yo‘llarini ko‘rsatishi, buning uchun muammoni hal etishda o‘quvchilarning faoliyatini loyihalashi lozim.

Loyihalash texnologiyasining asosiy g‘oyasi amaliy yoki nazariy ahamiyatga molik bo‘lgan muammoni hal etish jarayonida ko‘zlangan natijaga erishishdir. Agar nazariy muammoni loyihalash lozim bo‘lsa, uning aniq yechimi, agar amaliy muammo bo‘lsa, amaliyotga qolash masalasi bo‘yicha aniq tavsiyalar ishlab chiqish lozim. O‘quvchilar ushbu natijaga erishish uchun mustaqil fikr yuritish ko‘nikmalarini egallagan bo‘lishlari, muammoni anglash va uni hal etish yo‘llarini izlashlari bu borada avval o‘zlashtirilgan bilimlaridan foydalanishlari, fanning turli sohalarida izlanishlar olib borishlari, olinajak natijalarni bashorat qilish, turli yechimdagi variantlar ishlab chiqish, sabab-oqibat bog‘lanishlarini tasavvur qilishlari zarur. Loyihalash texnologiyasining asosiy mohiyati muammoni bir muammoli vaziyatni vujudga keltirish orqali o‘quvchilarning qiziqishlarini o‘rttirish, loyihalash faoliyatini shakllantirish, ularning tegishli bilimlarni egallashlari, fanlararo bog‘lanishlarni amalga oshirish sanaladi. Loyihalash texnologiyasining asosiy tezi: “O‘rganilayotgan bilim, ko‘nikmalar menga nima uchun zarurligi va undan qayerda va qay tarzda foydalanishni bilaman” sanaladi. Bu tezis o‘quvchilarning fan asoslarini ongli o‘zlashtirishlari, hayotga moslashishlari va muammoni to‘g‘ri olishlariga yordam beradi.

Ona tilini o‘qitishda o‘qituvchi loyihalash texnologiyasidan o‘quvchilarning qiziqishi va qobiliyatlarini hisobga olgan holda nafaqat darsda o‘quv muammolarini hal etishda, balki darsdan va sinfdan tashqari ishlarda ham ijodiy muammolarni hal etishda foydalanishi zarur. Loyihalash

texnologiyasida foydalanish o'quvchilarga individual va differensial yondashish imkonini beradi. Har bir loyiha o'ziga xos xususiyatga ega bo'ladi, shu sababli ular ma'lum belgilariga ko'ra quyidasicha tasniflanadi: Loyihada ko'zda tutilgan faoliyatning ustunligiga ko'ra: tadqiqot xarakteridagi loyihalar; ijodiy xarakterdagi loyihalar; rolli loyihalar; amaliy xarakterdagi loyihalar; izlanish va mo'ljallangan loyihalar. Loyihalarning predmeti va mazmuniga ko'ra: bir fan sohasini qamrab olgan loyihalar; fanlararo izlanishni talab etadigan loyihalar.

Loyihalar xarakteriga ko'ra: aniq natija olishga mo'ljallangan loyihalar; ko'p yo'nalishli natija olishga mo'ljallangan loyihalar.

Loyihada ishtirok etadigan qatnashchilar soniga ko'ra: yakka tartibdagi loyihalar; ikki o'quvchiga mo'ljallangan loyihalar; o'quvchilarning kichik guruhlarda ishlashiga mo'ljallangan loyihalar.

Loyiha ko'lamiga ko'ra: bir sinf o'quvchilariga mo'ljallangan loyihalar; maktab o'quvchilariga mo'ljallangan loyihalar; shahar miqyosida hal etilishi mo'ljallangan loyihalar; mamlakat miqyosida hal etilishi mo'ljallangan loyihalar; dunyo miqyosida hal etilishi mo'ljallangan loyihalar.

Loyiha muddatiga ko'ra: qisqa muddatli; uzoq muddatlilarga ajratiladi. Ijodiy xarakterdagi loyihalar. Mazkur loyihani hal etishda qatnashchilardan ijodiy yondashish talab etiladi. Ijodiy loyihalarning tadqiqot xarakteridagi loyihalardan asosiy farqi, ularning m antiqiy strukturasi avaldan belgilanmaydi, balki loyihaning yechimi davomida shakllantiriladi. Ijodiy loyihada qatnashchilarning qiziqishi, motivi, ehtiyojiga ko'ra loyihaning yo'nalishi, olinajak natija belgilanadi.

Rolli o'yin loyihalari. Ushbu loyihalarda struktura aniqlanmaydi va ish tugagunga qadar ochiq bo'ladi. Loyiha qatnashchilari muayyan rollarni bajaradilar. Rollarga muvofiq holda ularning vazifalari aniqlanadi. O'yin sujetiga muvofiq ular rollarni bajarishi, tegishli hollarda "mansabdor shaxs" sifatida muloqotga kirishishi, bunda mavjud qobiliyat va iste'dodlari, o'zlashtirgan bilim, ko'nikma va malakalarini safarbar etishlari lozim. Loyihani hal etish jarayonida ko'zlangan natijaga erishishlari uchun juda ko'p mehnat qilishlari, izlanishlari, mustaqil va ijodiy fikr yuritishlari, mustaqillik va onglilik talab etiladi. Bu yerda ijodiy izlanish mavjud, lekin o'quvchilar ma'lum rollarni bajarish orqali loyiha hal etilganligi sababli rolli o'yin loyihalar sanaladi.

Izlanish xarakteridagi loyihalar. Loyihalarning bu tipi muayyan bir mavzu bo'yicha axborot va material to'plash, to'plangan axborot va materiallar bilan loyiha qatnashchilarini tanishtirish, ularni tahlil qilish, faktlarni umumlashtirish, olingan natijalarni rasmiylashtirishni o'z ichiga oladi. Mazkur loyihalar tadqiqot xarakteridagi loyihalar bilan uyg'unlashib ketadi va uning bir qismiga aylanishi mumkin. Izlanish xarakteridagi loyihalarning strukturasi quyidagicha bo'lishi mumkin:

kerakli bo'lgan axborotni izlash manbalari;

izlanish bosqichlari;

to'plangan axborot, materiallar, faktlar ustida tahlil o'tkazish;

xulosa yasash;

izlanish yo'nalishiga o'zgartirishlar kiritish;

yangi faktlarni to'plash;

umumlashtirish va xulosa yasash;

olingan natijalarni rasmiylashtirish. Bu toifadagi loyihalardan sinfdan tashqari mashg'ulotlarda foydalanishi mumkin.

Bular jumlasiga "Kechikkan o'quvchi", "Darsga qiziqmaydigan o'quvchi" kabi mavzulardagi loyihalarni kiritish mumkin.

Amaliy xarakterdagi loyihalar. Bu toifadagi loyihalar qatnashchilar faoliyatidan kutilgan natijalarning aniq belgilanishi bilan xarakterlanadi. Mazkur natija amaliy va ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lishi lozim. Bunday loyihalar juda yaxshi strukturaga ega bo'lishi kerak. Loyiha ssenariysi, qatnashchilarning vazifalari, natijaga erishish bosqichlari, foydalaniladigan metodlar, olingan natijalarni rasmiylashtirish shakllari aniq belgilanishi kerak. Bu loyihani amalga oshirishda qatnashchilarning har birining ulushi, yakka tartibda va kichik guruhda olib boriladigan ishlar natijalari,

taqdimot, olingan natijalarni amaliyotga qo'llash yo'llari ko'rsatiladi. Bu toifadagi loyihalardan sinfdan tashqari mashg'ulotlarda foydalanish maqsadga muvofiq. Jumladan, Alifboni yangilash, darslikdagi ayrim mavzularni qisqartirish, ayrim she'rlarni qo'shiq tarzida aytib ko'rish bo'yicha loyihalarni o'quvchilarning kichik guruhlariga tavsiya etish joiz.

Loyihalar predmeti va mazmuniga ko'ra bir fan sohasini qamrab olgan loyihalar, fanlararo izlanishni talab etadigan loyihalarga ajratiladi. Bu loyihalarni shakllantirishda o'qituvchi ona tili va adabiyot sohasidagi muammoli, qiyin mavzularni olishi mumkin. Mazkur loyihalar ona tilini o'qitishda tabiiy fanlar, adabiyot, ma'naviyat, madaniyat, san'at va gumanitar fanlar bilan fanlararo bog'lanishni amalga oshirishga imkon beradi. Ona tilini o'qitishda o'qituvchi loyihalash texnologiyasidan foydalanish uchun:

loyihalar toifasi, mavzusi va qatnashchilar sonini aniqlashi;

loyihani amalga oshirish uchun turli variantlardagi muammolar zanjirini tuzishi;

loyiha predmeti, vazifasi va bosqichlarini aniqlashi;

loyiha qatnashchilari uchun topshiriqlar tuzishi va ularni a'zolar o'rtasida taqsimlashi;

ilmiy-izlanish, tadqiqot mavzulari bo'yicha o'quvchilarning yakka tartibdagi, juftlikda yoki kichik guruhlarda mustaqil izlanishlarini tashkil etishi;

loyihadan kutilgan natijalarni aniqlashi, uni rasmiylashtirish va taqdim otini belgilashi;

loyiha ishini yakunlashi, baholash mezonini va xulosalar yasash yo'llarini aniqlashi lozim;

loyihalash texnologiyasi rivojlantiruvchi ta'limga asos bo'ladi. O'quvchilarda aqliy faoliyat ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirishga zamin tayyorlaydi.

Loyihalash texnologiyasi o'quvchilarda ijodiy faoliyatning shakllanishiga asos bo'ladi. Ma'lumki, ijodiy faoliyat ta'lim mazmunining tarkibiy qismi sanalib, uni o'qituvchining tayyor axboroti orqali shakllantirib bo'lmaydi. O'quvchilar loyihalar yechimi ustida ishlar ekan, ular avval o'zlashtirgan bilim va ko'nikmalarini yangi vaziyatlarda qo'llab, yangi bilimlarni o'zlashtiradilar, shu tariqa ijodiy faoliyat tarkib topadi.

Buning uchun:

o'quvchilarga tayyor bilimlar berilmasdan, balki ularni bilimlarni mustaqil o'zlash tirish usullarini egallash, amaliy va bilishga oid muammolarni avval o'zlashtirgan bilim, ko'nikmalarini qo'llab hal etishga o'rgatish zarur;

muloqotga kirishish ko'nikma va malakalarini egallashtirish ahamiyati, turli ijtimoiy rollarni bajarishda va kichik guruhlarda ishlash ko'nikmasiga ega bo'lish zarurligini tushuntirish;

bitta muammoni hal etish uchun har xil nuqtayi nazarni bayon etish, boshqa tabiiy fanlar hamda ma'naviyat va madaniyat kabi jabhalarda izlanishlar olib borish zarurligini tushuntirish;

o'quvchilarning tadqiqot metodlaridan foydalanish ko'nikmasiga ega bo'lishning ahamiyati, zarur axborotlar, faktlar, materiallar to'plash, ularni turli nuqtayi nazardan tahlil qilish, farazlarni ilgari surish, xulosa va yakun yasash lozim. Agar o'quvchilar yuqorida qayd etilgan ko'nikma va malakalarni egallagan bo'lsa, ular doim o'zgarib turadigan hayotga tezroq moslashishga, turli muammoli vaziyatlarni tahlil qilib ulardan chiqishning muqobil variantini topishga, turli vaziyatlarda mo'ljalni to'g'ri olish va har xil jamoalarda ishlab ketish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Ota tili fanini o'qitishda loyihalash texnologiyasidan foydalanish o'quvchilarning nazariy bilimlarini amalda qo'llay olish, aqliy faoliyat ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirishga zamin tayyorlaydi, shuningdek, mustaqil ishlashiga, ijodiy fikrlashiga va ta'lim samaradorligini o'rnatishga xizmat qiladi.

MUSTAHKAMLASH.

“Liderni top” enerjayzeri

Bu enerjyazerni bajarish uchun barcha ishtirokchilar yaxlit doirani tashkil etishlari kerak. Ishtirokchilardan biri lider etib belgilanib, jarayonni o'sha lider bajargan mashqlarni qolganlar takrorlab davom ettiradilar. Bir ishtirokchi auditoriyadan tashqarida bo'lgan vaqtda lider belgilanadi va o'sha ishtirokchi harakatlar bajarilishidan liderni aniqlashi, ishtirokchilar esa ataylab uni chalg'itishlari kerak bo'ladi.

Mustahkamlash. Loyiha faoliyatini rejalashtirish va tashkil etish bo'yicha amaliy mashq va topshiriqlar.

Labirint texnologiyasi. Texnologiya o'quvchilarning o'quv va hayotiy faoliyatlarida uchraydigan turli holat va vaziyatlardan chiqib keta olish, vaziyatni to'g'ri baholash hamda tezlik bilan kerakli yechimini topish, fikrlash qobiliyati va nutqiy faoliyatini o'stirish hamda muloqot qilish madaniyatini shakllantirish jarayoni hisoblanadi. Asosan bu texnologiyada muammodan qanday chiqib ketish lozimligi o'rgatiladi. Bu texnologiyada turli interfaol mashqlarni ham amalga oshirish mumkin.

Texnologiyaning maqsadi: o'quvchilarning o'quv va hayotiy faoliyatlarida uchraydigan turli xolat va vaziyatlardan o'z obro'larini saqlagan holda chiqishga o'rgatish, vaziyatni to'g'ri baholash va tezlik bilan kerakli yechimini topish ko'nikmalarini shakllantirishga o'rgatish, shu boradagi malakalarini oshirishga ko'maklashish, ularning fikrlash qobiliyati va nutqiy faoliyatini o'stirish hamda muloqot qilish madaniyatini shakllantirishga qaratiladi.

Mashg'ulotni o'tkazish tartibi: o'qituvchi mashg'ulot boshlanishi oldidan o'quvchilar uchun stullardan doira shaklida joy tayyorlaydi (doira shaklidagi joyning o'rtasiga savat (yoki tuvak)dagi guldastani qo'yish maqsadga muvofiq. Joyni bunday jihozlanishi mashg'ulotni qiziqarli va jonli o'tishiga yordam beradi. Imkon bo'lsa, bunday mashg'ulotni ochiq havoda, ya'ni tabiat qo'ynida o'tkazilsa, u holda o'quvchilar yashil maysalar ustida doira shaklida bemaol joylashib olsalar ham bo'ladi. Bu tabiat bilan integratsiyani taminlash orqali o'quvchilarning odatdagi darslardan boshqacharoq shaklda o'tishini taminlaydi. O'qituvchi mashg'ulot boshlanishi bilan o'quvchilarni shu davradan joy egallashlarini so'raydi. So'ngra o'quvchilarning faoliyati rang-barang va hamisha har turli qiziq voqealar, hodisalar, vaziyatlarga boy ekanligi haqidagi qisqacha suhbat bilan mashg'ulotni boshlaydi. Misol tariqasida o'qituvchi, o'quvchilar faoliyatida uchragan yoki uchraydigan vaziyatlardan biri to'g'risida gapirib beradi va shu vaziyatdan chiqish yo'lini so'raydi (yoki o'qituvchi vaziyatni aytib, uning uchta yechimini ham aytadi va o'quvchilardan uchta to'g'ri variantdan bittasini tanlashlarini va nima uchun shu variantni tanlaganliklarini tushuntirib berishlarini so'raydi).

Shundan so'ng o'qituvchi o'quvchilarni xohishlariga ko'ra, uch kishidan iborat kichik guruhlariga ajratadi va ularga har bir kichik guruh ag'zolari tajribalaridan kelib chiqqan holda, o'quv va tarbiyaviy jarayonlarda o'qituvchi va o'quvchilar faoliyatida uchraydigan yoki uchragan biron-bir muammoli vaziyatlarni eslashlari, ulardan eng qiziqarli, eng muammolisini tanlab, ularning yechimini (vaziyat, muammoning yechimi uch variantdan test yoki aniq bir javobdan iborat bo'lishi mumkin) ham topib qo'yish topshirig'ini beradi. Masalan, o'quvchi uyga berilgan she'rni yod olishga qiynalyapti. O'qituvchi shu muammodan kelib chiqib, labirint texnologiyasini qo'llashi mumkin.

ILMIY LOYIHA G'OYALARINI QANDAY TOPISH MUMKIN?

Xo'sh, ona tili va adabiyot fanlari ko'rgazmasi loyihalari uchun g'oyalarni qaerdan olasiz? Javob: deyarli hamma joydan. Asosiysi, siz javob topmoqchi bo'lgan savoldan boshlash va unga javob berishda yordam beradigan ilmiy usuldan foydalanish. Ilmiy ko'rgazma loyihasi mavzusini tanlashda, sizni qiziqtirgan mavzuni tanlaganingizga ishonch hosil qiling. So'ngra ushbu mavzuni aniq bir savol bilan qisqartiring. Quyida asosan biologiya bilan bog'liq ilmiy ko'rgazma loyihasi g'oyalarni topasiz. Ushbu namunalar yo'nalish va g'oyalarni berish uchun mo'ljallanganligini unutmang. Faqat materialni nusxa ko'chirmasdan, ishni o'zingiz qilishingiz muhim. Shuningdek, loyihangizni boshlashdan oldin o'zingizning ilmiy ko'rgazmangiz uchun barcha qoidalar va qoidalarni bilishingizga ishonch hosil qiling.

Ta'limni rivojlantirish go'yasi, mumtoz adabiyotni o'qitish g'oyasi, darsliklarni yangilash g'oyasi, Nazariyani amaliyot bilan bog'lab o'qitish g'oyasi, Integratsiyaviy ta'lim shaklini ilgari surish gog'asi va boshqalar.

ILMIY LOYIHA G'OYALARINI O'RGANISH

Ilmiy loyihangiz uchun g'oya va mavzu bilan tanishganingizdan so'ng, siz o'zingizning mavzuni o'rganishingiz kerak. Tadqiqot sizning loyihangiz g'oyasi bilan bog'liq ilmiy tamoyillar haqida hamma narsani bilib olishni o'z ichiga oladi. Ilmiy ko'rgazma loyihangizni tadqiq qilish uchun bir nechta manbalar mavjud. Ulardan ba'zilar sizning mahalliy kutubxonangizni, ilmiy kitoblaringizni va jurnallaringizni, Internet haqidagi yangiliklar manbalarini va o'qituvchilaringizni yoki o'qituvchilaringizni o'z ichiga oladi. Loyihangizni tadqiq qilishda qilishingiz mumkin bo'lgan eng foydali narsa bu ajoyib yozuvlarni yozib olishdir.

Tadqiqotda foydalangan kitoblar va boshqa materiallar uchun ma'lumotnomalarni yozib oling.

O'zingizning tajribangizga asoslanadigan oddiy tajribalar haqida eslatma oling.

Shunga o'xshash tajribalarda qo'llaniladigan diagrammalarga eslatma qo'ying.

Boshqa tajribalardagi kuzatuvlarni yozib oling.

Ma'lumotlarni yig'ish uchun boshqa jurnallar va boshqa vositalar namunalari haqida eslatma tuting.

Buyurtma berishingiz mumkin bo'lgan materiallar va ularni etkazib beruvchilar ro'yxatlarini yarating.

Tadqiqotingizda foydalanilgan barcha manbalarni kuzatib borish muhimdir, chunki ushbu manbalar sizning ilmiy ko'rgazma loyihangiz haqidagi hisobot uchun bibliografiya ro'yxatlash uchun talab qilinadi.

REFLEKSIYA.

Aktivator "3-2-1" metodi

Mazkur metod refleksiv metodlar turkumiga kiradi va odatda, undan darslarning so'ngida yoki avvalida foydalanish mumkin.

"Aktivator 3-2-1" metodidagi topshiriq asosan quyidagi savollar asosida tashkil qilinadi:

Esimda qolgan – 3

Muhim bo'ldi – 2

Qo'llayman

Esimda qoldi – 3. Bu qismda ishtirokchilardan darsda yodida qolgan 3 ta ma'lumotni yozishlari;

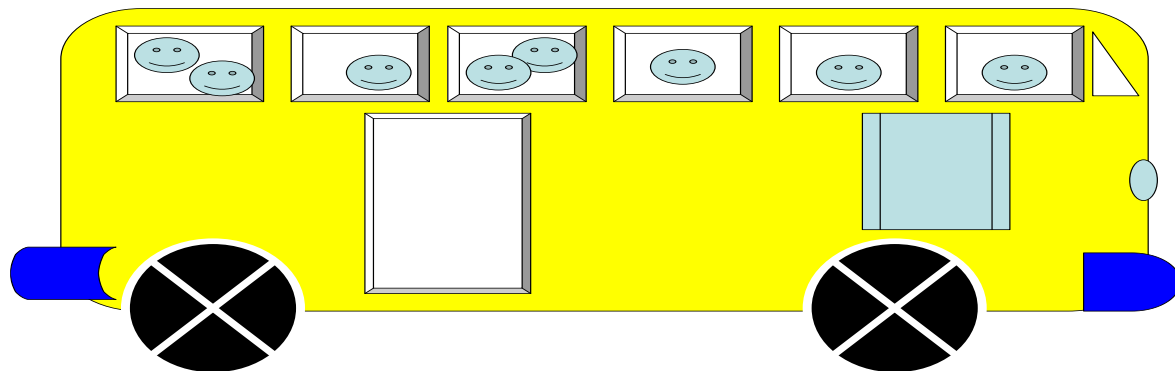
Muhim bo'ldi – 2. Bu qismda o'tilgan dars davomida ular uchun muhim bo'lgan 2 ta ma'lumotni aytishlari;

Qo'llayman – 1. Bu qismda esa darsdan olgan qaysi xulosa yoki muayyan fikr, holat, metod, texnologiyani "albatta qo'llayman" deb belgilagan ma'lumotlari tahlil qilishlari mumkin bo'ladi

Aktivator "3-2-1" metodi orqali pedagoglar o'zini tahlil qilish, berilgan ma'lumotlarni umumlashtirish, boshqalar tahlillari yordamida xulosalarini to'ldirish imkoniyatiga ega bo'ladi

Avtobuscha didaktik o'yini

O'yinni maqollar yoki iboralar va bog'lovchilar mavzularida foydalanish samaralidir. Negaki, 8 nafar o'quvchiga bir xil topshiriq beriladi. Bu topshiriq: masalan, maqol aytish bo'lsa, 8 nafar o'quvchi ketma-ket avtobus bo'lib turib olishadi. Kim maqol aytolmay qolsa, yoki boshqalar aytgan maqolni qaytarib aytsa, avtobusdan tushib qolishadi. Shu tariqa qalغانlar bilan o'yin davom etaveradi oxirigacha yetib kelgan zukko o'quvchi 5 ball bilan, undan oldingisi 4 ball bilan, undan oldingisi 3 ball bilan baholanadi.

Avtobuscha o‘yinini boshqa fanlarda ham keng ishlatish mumkin. Har bir mavzu yuzasidan terminlarni aytish, qaidalarni aytish, fikrlar aytish, mavzuni ketma-ket so‘zlab berish, bir mavzu doirasida fikrlar aytish singari shartlarni qo‘yib, o‘tkazish mumkin.

Tavsiya etiladigan adabiyotlar

1. Jumanazarov S. Ta’limda raqamli texnologiyalar. Uslubiy qo‘llanma. –Toshkent: 2023. –46 b.
2. Uralov A., Qambarov M. O‘zbek tili o‘qitish metodikasi. –Guliston: 2023. –522 b.
3. Uralov A., Gaffarov A. Ta’lim metodlari, texnologiyalari va didaktik o‘yinlar. –Toshkent: 2023. –156 b.

Elektron manbalar

1. kitob.uz – Respublika bolalar kutubxonasi sayti.
2. onlinedu.uz – uzluksiz kasbiy ta’lim platformasi.
3. stesting.uz – xalqaro tadqiqotlarga tayyorlash sinov platformasi.
4. yaklass.ru – maktab o‘quvchilari uchun raqamli ta’limiy resurs, Rossiya.

Mashg'ulotning texnologik xaritasi

O'quv bloki	III. TANLOV MODULI				
O'quv modul	3.8. Tanlov moduli				
Mavzu	2. Darsdan tashqari ijodiy loyihalarni tashkil etish				
Davomiyligi	80 daqiqa				
Mashg'ulotning maqsadi	Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy etish yo'llari. "Loyiha" tushunchasi va "Loyiha ta'limi"ning mazmun-mohiyatini joriy etish yo'llarini izohlab berishadi. "Ijodiy loyihalardan kelajakda qanday foydalanish mumkin?" mavzusida muhokama. "Loyiha usuli" va "Ko'rgazmali faoliyat" usullari haqida qisqacha tavsiyalar berish.				
Mashg'ulot bosqichlari	Faoliyat tavsifi	Vaqt, daqiqa	Metodlar	Zarur jihozlar	Natija
1. Tashkiliy qism	- Salomlashish. - Maqsad va reja bilan tanishtirish. - Mavzuning dolzarbligini asoslash.	5	Suhbat, tushuntirish	1-2-slaydlar	O'qituvchilar mashg'ulotga tayyor bo'lishadi.
2. Motivatsiya	- Yaratilgan ijodiy loyihalar misolini ko'rsatish. - "Ijodiy loyihalarining ahamiyati" bo'yicha savol-javob.	5	Muammoli vaziyat yaratish, muhokama	3-4-slayd	O'qituvchilar mavzuga qiziqadi va fikr almashadi.
3. Nazariy qism	- Darsdan tashqari ijodiy loyihalar tushunchasi va ularning maqsadini yoritish.	15	Taqdimot, ko'rgazmali tushuntirish	5-9- slaydlar	O'qituvchilar loyihalash bo'yicha asosiy nazariy bilimlarni o'zlashtiradi.

	- Loyihalash bosqichlari haqida ma'lumot berish.				
4. Amaliy mashg'ulot	- Guruhlarda ijodiy loyiha g'oyalarini ishlab chiqish. - Misollar orqali loyiha shakllarini muhokama qilish.	30	Guruhlarda ishlash, platformalar dan foydalanish	10-slayd, 1-tarqatma	O'qituvchilar amaliy ko'nikmalar hosil qiladi va o'z g'oyalarini namoyish etadi.
5. Tahlil va muhokama	- Loyiha misollari bo'yicha tahlil o'tkazish. - Loyihalash jarayonida yuzaga keladigan muammolarni muhokama qilish.	15	Suhbat, muhokama, tahlil	11-,14-slaydlar, 2-, 3-tarqatma	O'qituvchilar ijodiy loyihalarni samarali tashkil etish usullarini bilib oladi.
6. Refleksiya	- - "Ijodiy loyihalardan kelajakda qanday foydalanish mumkin?" mavzusida muhokama. - "Loyiha usuli" va "Ko'rgazmali faoliyat" usullari haqida qisqacha tavsiyalar berish.	5	Refleksiya usullari	Mentimeter, 15-slayd, 1-ish varag'i	O'qituvchilar loyihalarni rejalashtirish va baholash bo'yicha ko'nikmalarini aniqlaydi.
7. Yakunlash va baholash	- Mashg'ulot natijalarini umumlashtirish. - Kelgusi darslar uchun tavsiyalar berish.	5	Suhbat		Mashg'ulotdan qoniqish bilan chiqadi va yangi g'oyalarni rejalashtirishga tayyorlanadi.

3.8. 2-mavzu: Darsdan tashqari ijodiy loyihalarni tashkil etish
Glossariy

Ijodiy loyiha – Muayyan maqsadga erishish uchun ijodiy fikrlash va yangi g‘oyalarni amaliyotda qo‘llash orqali ishlab chiqilgan reja yoki faoliyat turi.

Loyiha bosqichlari – Loyihani rejalashtirish, amalga oshirish va natijalarni baholash kabi ketma-ketlikda bajariladigan jarayonlar.

Interfaol metodlar – O‘quvchilarning faol ishtirokini talab qiladigan dars o‘tkazish usullari, masalan, guruhlarda ishlash, rolli o‘yinlar va muammoli vaziyatlarni hal qilish.

Kreativ fikrlash – Muammolarni hal qilishda yoki yangi mahsulotlarni yaratishda innovatsion va noodatiy yondashuvlarni qo‘llash jarayoni.

Portfel usuli – Talabaning loyiha davomida erishgan natijalari va ijodiy ishlari to‘plamini saqlash va namoyish qilish usuli.

Differentsial yondashuv – Har bir o‘quvchining individual imkoniyatlari va qobiliyatlarini hisobga olgan holda dars o‘tish yoki loyihalarni tashkil qilish.

Muammoli vaziyat – O‘quvchilarni masala yoki muammoni hal qilish jarayoniga jalb qiluvchi metodik texnika.

Refleksiya – O‘quvchilar yoki o‘qituvchilarning o‘z faoliyatini tahlil qilish va natijalarni baholash orqali bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish jarayoni.

Loyiha faoliyati – Talabalar tomonidan tanlangan mavzu bo‘yicha mustaqil yoki guruhda bajariladigan ijodiy faoliyat.

Ilg‘or tajriba almashinuvi – Tajribali o‘qituvchilar tomonidan o‘z amaliyotlarini boshqalar bilan o‘rtoqlashish orqali yangi yondashuvlarni o‘rganish jarayoni.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘R XTV, “Maktab ta’limini rivojlantirish” loyihasi, 2-komponent, 3-modul; 2011.
2. O‘R Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi, “Fanning o‘quv-metodik majmuasi”, 2020.
3. <http://www.ziyonet.uz>
4. Arlington Education and Employment Program (2003). *REEP Adult ESL Curriculum ESL techniques page*.
5. “*intel@Teach*” korporatsiyasining ta’lim dasturi.
6. Nelson, Kristen. *Developing Students’ Multiple Intelligences*. Scholastic Professional Books, 1998. O.V.Yevstifeyeva tarjimasi
7. Ta’limda “Loyihalar” metodidan foydalanish. 1-2 modul. *Loyihalash metodining tavsifi*. Tuzuvchi: Ra’no Toshniyozova
8. Ta’limda “Loyihalar” metodidan foydalanish. 3-4 modul. *Loyihalarni ishlab chiqish. Loyihalarni baholash*. Tuzuvchi: Ra’no

Toshniyozova

9. Toshniyozova R. Pedagogik innovatsiyalar. Samarqand, 2016 120 b.
10. Jumanazarov S. Ta'limda raqamli texnologiyalar. Uslubiy qo'llanma. –Toshkent: 2023. –46 b.
11. Uralov A., Qambarov M. O'zbek tili o'qitish metodikasi. –Guliston: 2023. –522 b.
12. Uralov A., Gaffarov A. Ta'lim metodlari, texnologiyalari va didaktik o'yinlar. –Toshkent: 2023. –156 b.

Elektron manbalar

1. kitob.uz – Respublika bolalar kutubxonasi sayti.
2. onlinedu.uz – uzluksiz kasbiy ta'lim platformasi.
3. stesting.uz – xalqaro tadqiqotlarga tayyorlash sinov platformasi.
4. yaklass.ru – maktab o'quvchilari uchun raqamli ta'limiy resurs, Rossiya.

Tanlov moduli
1-mavzu. Gʻazalni tahlil qilish metodikasi

Reja:

1. Aruz sheʼr tizimi haqida.
2. Aruz tizimidagi ayrim asosiy birliklar.
3. Gʻazal tahlili.

1. Aruz sheʼr tizimi haqida.

“**Aruz sheʼr sistemasi**” Sharqda, xususan klassik sheʼriyatimizda asosiy sheʼriy mezonlar vazifasini oʻtagan. “Barmoq sheʼr sistemasi” turkiy xalqlar sheʼriyati uchun xos, xalq ogʻzaki ijodida paydo boʻlgan va sheʼriy mezon sifatida shakllangan. Misralaridagi boʻgʻinlarning soni barmoq bilan sanab oʻlchangani uchun shunday nom olgan. Bunda “**boʻgʻin**”, “**turoq**”, “**bosh turoq**” asosiy birliklar hisoblanadi.

Boʻgʻin – ritm hosil qiluvchi va misralar tengligini taʼminlovchi birlik hisoblanadi.

Turoq – misralarda bo‘g‘inlarning kichik pauza orqali guruhlanib kelishi.

Bosh turoq – turoqlardan birini boshqasiga nisbatan yuqoriroq ohangda bo‘lishiga aytiladi.

Aruz she‘r sistemasi barmoqqa nisbatan ancha mukammal va murakkab. Bu she‘riy sistema dastlab arab adabiyotida paydo bo‘ladi. Manbalarda, xususan, Navoiyning “Mezon ul avzon” asarida VIII asrda yashab ijod etgan arab adabiyotshunoslaridan biri Xalil ibn Ahmad tomonidan asos solinganligi aytiladi: *“Xalil ibn Ahmad rahmatullohki, bu fanning voizi (aytuvchi)dur, chun arab ermish va aning yaqinida bir vodiy ermishki, ani “Aruz” derlar ermish va ul vodiya a‘rob uylarini tikib, jilva berib, bahoga kiyururlar ermish. Va uyni arab “bayt”der. CHun baytlarni bu Fan bila mezon qilib, mavzunini nomavzunidin ayururlar, go‘yoki qiymat va bahosi ma‘lum bo‘lur, bu munosabat bila “aruz” debdurlar”*.¹

Alisher Navoiy ijodi orqali sinovdan o‘tdi va ilmiy-nazariy tasdig‘ini topdi. “Mezon ul-avzon” turkiy aruzning nazariy asoslariga bag‘ishlab yaratilgan turkiy tildagi birinchi asar hisoblanadi. “Mezon ul-avzon”da Navoiy *“...turkiy alfozg‘a dag‘i mulohazani lozim ko‘ruldi – olame nazarg‘a keldi, o‘nsakkiz ming olamdin ortuq anda zeb va ziynat ...”* der ekan yozadi: *“Chun turk alfoz (lafz,so‘z) bilakim nazm voqe‘ bo‘lubtur anga zobitae(qoida,tartib) va qonun yo‘q erkondur va ul fan rivoji uchun kasse(kishi) aruz fanida kitobe yo risolae bitolmaydur... va bu sababdin bu ilm zobitasig‘a qalam suruldi”*²deydi. Keyinchalik aruz ilmiga bag‘ishlangan bir qator ilmiy - nazariy asarlar yaratildi va yaratilmoqda. Boburning “Mufasssal” (Muxtasar), Furqatning “Risolai aruz”, (Anvar Hojiahmedov ushbu risola haqida G.Karimov Ostroumov fondidan topganligini, ammo nashr qilinmaganligini aytadi)³. Fitratning “Aruz haqida risola”(1936), A.Rustamovning “Aruz haqida suhbatlar”(1972), U.To‘ychievning “O‘zbek poeziyasida aruz sistemasi”(1985), A.Hojiahmedovning “Maktabda aruz vaznini o‘rganish”(1995), “Aruz nazariyasi asoslari”(1982), “O‘zbek aruzi lug‘ati”(1998), A.A‘zamovning “Aruz” (2002) asarlari shu jumladandir.

2. Aruz tizimidagi ayrim asosiy birliklar

Darhaqiqat aruz vazni murakkab xususiyatlarga ega. Uni o‘rganish uchun avvalo arab grafikasiga asoslangan eski o‘zbek yozuvini bilish, kuchli xotira quvvatiga ega bo‘lish, hamda soddadan murakkabga tomon pog‘onama-pog‘ona o‘rganib borish va esda saqlash orqali o‘zlashtirish talab etiladi. Quyidagi tartib aruz vazniga xos tizim hisoblanadi va o‘rganishda unga amal qilishni taqozo etadi:

¹ А.Навоий. Асарлар. 15 томлик,14-том. Ғ.Ғулом номидаги адабиёт ва санъат нашриёти. – Т. 1967. 137-бет.

² А.Навоий. Асарлар. 15 томлик,14-том. Ғ.Ғулом номидаги адабиёт ва санъат нашриёти. – Т. 1967.137-бет.

³ А.Ҳожиаҳмедов. Мактабда аруз вазнини ўрганиш. – Т. “Ўқитувчи” 1995.8-бет.

- Eng kichik boshlang'ich birlik sokin va mutaharrik harflardir. (Bu arab garfikasiga asoslangan yozuvli asarlarga xos bo'lib, hozirgi o'zbek aruzida harflar o'rnida eng kichik birlik sifatida "hijo" olinadi.)
- Harflar (hijo)larning birikuvidan **"sabab"**, **"vatad"**, **"fosila"** deb ataluvchi yirikroq bo'lak keltirib chiqariladi, ular qism, bo'lak ma'nosida **"juzv"**lar deb ataladi.
- Juzvlarning o'zoro birikuvidan **"rukn"** kelib chiqadi. Dastlab hosil qilingan ruknlar 8 ta bo'lib, **"asllar"** deb yuritiladi.
- Ruknlarning baytda turlicha takrorlanishidan asosiy o'lchov **"bahr"**lar yuzaga keladi.
- Asl ruknlarning baytda takrorlanishi jarayonidagi o'zgarishlar natijasida **"zihof"** yoki **"furu"**lar hosil qilinadi.
- Bahrlar tarkibida hijolar sonining tengligi hamda yaqin ohangga ega bo'lishiga qarab guruhlanadi va ular **"aruz doiralari"** deb yuritiladi.

Aruz vazniga xos muhim xususiyatlardan yana biri vazn talabiga ko'ra yuzaga keladigan o'zgaruvchanlikdir. Ularga vazn talabi bilan yuzaga keladigan muhim aruziy hodisalar sifatida qaraladi:

1. **Vasl** – (arabcha - ulanish) cho'ziq hijo oxiridagi tovushning keyingi hijoning oldiga o'tishi.

Masalan, Suh-bat-ay-lay-lik - Suh-ba-**tay**-lay-lik.

Bu-gul-shan-ich-ra - Bu-gul-sha-**nich**-ra.

2. **Taslim** – (arabcha - emirmak) vazn talabiga ko'ra biror harfni tushirilishi hodisasi.

Masalan, Sakkiz - sakiz, suv - su, yuvdi - yudi, qilg'aysen - qilg'asen.

3. **Taznib** – (arabcha - dum yasamoq) vazn talabiga ko'ra biror harfni orttirilishidir.

Masalan, Ayt - ayit, ufq - ufuq, umid - ummid, xumor - xummor.

4. **Tag'yir** – (arabcha - o'zgartirish) so'zlardagi ayrim tovushlarning vazn talabiga ko'ra o'rni almashtirish hodisasi.

Masalan, diliston - dilsiton, guliston - gulsiton.

Bu hodisalarga oddiy tovush ko'chishi, tushishi yoki orttirilishi deb qaramaslik kerak. Ularni bilmaslik aruz vaznida yozilgan she'rlarning vaznini aniqlashda qiyinchiliklar tug'diradi. Chunki, bunday hodisalarsiz ba'zan vazn ro'yobga chiqmaydi, hamda bir tovushning ko'chishi, orttirilishi va tushirilishi natijasida butun boshli bir vazn boshqa vaznga o'zgarib ketadi. Misol uchun olaylik, Suh-bat-tay-lay – bu ko'rinishda ushbu so'z hech bir vaznga to'g'ri kelmaydi, vaznsiz, ana shunday paytlarda bu "vasl" hodisasi orqali o'lchamga solinadi. Natijada, Suh-ba-tay-lay (lik-ke-ling-lar jo'-ra-lar-o'r to-g'-lar) shaklida o'zgartiriladi.(fo-i-lo-tun fo-i-lun). Shuningdek, sak-kiz so'zidagi bir cho'ziq sa-kiz so'zida qisqaga, umid so'zidagi qisqa hijo um-mid shaklida cho'ziqqa aylanadi va yangi vazn hosil qiladi. Bulardan ko'rinadiki, aruz vaznini o'rganishda aruziy hodisalarni bilish juda zarur hisoblanadi.

Hijo haqida ma'lumot

She'riyatning muhim xususiyatlaridan biri bu ritm, ya'ni ohangga ega bo'lishlikdir. Ohang unli va undosh tovushlarning tartibli takrorlanishi orqali hosil qilinadi. Vazn nuqtai nazaridan eng kichik ritmik bo'lak barmoq vaznida **“bo'g'in”**, aruz vaznida **“hijo”** deb yuritiladi. Tuzilishiga ko'ra ular bir-biriga o'xshasada xususiyatlariga ko'ra farqlanadi. Xususan, barmoq vaznida bo'g'inlar ifodalanishiga ko'ra ajratiladi va asosan sanog'i hisobga olinadi. Hijolar esa talaffuziga ko'ra ajratiladi va sifat jihati hisobga olinadi. Yakka undosh tovush bo'g'in hisoblanmaydi, ammo bir qisqa hijo o'rnida kelishi yoki qisqa unli talaffuzga ko'ra cho'ziq hijo hisoblanishi mumkin. Shu jihatdan hijolar hamisha ham bo'g'inga teng kelavermaydi. Masalan, Boburning bir baytini bo'g'in hamda hijo xususiyatiga ko'ra qiyoslab ko'ramiz:

Bo'g'in: Qa-ro-zul-fing-fi-ro-qi-da-pa-ri-shon-ro'z-go-rim bor, q 15

Yu-zing-ning-ish-ti-yo-qin-da-ne-sab-ru-ne-qa-ro-rim bor.q 16

Hijo: Qa-ro-zul-fing-fi-ro-qi-da-pa-ri-shon-ro'-z-go-rim bor,q16

Yu-zing-ning-ish-ti-yo-qin-da-ne-sab-ru-ne-qa-ro-rim bor.q16

Ko'rinadiki, har ikki baytda bo'g'in va hijolar soni teng emas, ikkinchi baytning birinchi misrasida “z” undoshining bir qisqa hijo sifatida ajratilishi hisobiga hijolar soni bittaga ortgan. Hijolar sifat xususiyatiga ko'ra xarakterlanar ekan, ularning aynan ana shu sifat jihati o'quvchi ilg'ab olishi anchayin qiyin bo'lgan xususiyatlardan biri hisoblanadi. Sababi, o'quvchi qisqa unli bilan tugagan hijolarga bo'g'in nuqtai nazaridan hamisha qisqa deb qaraydi va xatoga yo'l qo'yadi. Yuqorida keltirilgan misolda “qa”, “da”, “pa”, “ri” “fi”, “qi”, “ti kabi o'rinlarga bir xil munosabatda bo'ladi. Darhaqiqat, bo'g'in hisobida olganda ular bir xil. Ammo, hijo nazaridan talaffuzga ko'ra ular bir xilda emas. “qa”, “qi”, “pa”, “ti” hijolari qisqa unli bilan tugagani uchungina emas, qisqa talaffuz qilingani uchun qisqa hisoblanadi. “qi”, “da”, “ri” hijolari oldingi hijolarga o'xshash qisqa unli bilan tugasa-da “qi-y”, “ri-y”, “da-a” ko'rinishida cho'ziq talaffuz qilingani uchun cho'ziq hisoblanadi. Demakki, baytlarni hijolarga ajratishda qayta-qayta talaffuz qilib ko'rish kerak bo'ladi.

Hijolar talaffuziga ko'ra qisqa hijo, cho'ziq hijo, yata cho'ziq hijolardan iborat uchta turga bo'linadi:

- Agar hijo qisqa unli bilan tugasa hamda qisqa talaffuz qilinsa, ochiq va qisqa hijo deyiladi, “ V”» belgisi bilan belgilanadi.
- Agar hijo qisqa unli bilan tugasada cho'ziq talaffuz qilinsa, hamda tarkibida qisqa unli bo'lgan undosh bilan tugagan yopiq hijolar cho'ziq hijolar deyiladi va “ -” belgisi bilan belgilanadi.

- Tarkibida cho‘ziq unlisi bo‘lgan yoki qo‘sh undosh bilan tugagan hijolar o‘ta cho‘ziq hisoblanadi. (bor, zor, do‘st, rahm). So‘z boshida “- V” belgisi bilan, so‘z oxirida kelganda esa “-” belgisi bilan belgilanadi.

Juzv so‘zi arab tilida qism ma`nosini bildirib, jonsiz predmetlarga nisbatan qo‘llanadi. Juzv aruzning eng kichik bo‘lagi hisoblanadi. Juzvlar arab alifbosidagi harakatli va sokin harflarning turli miqdor va tartibda kelishi yordamida hosil qilinadi. Juzvlar hajmi yoki tarkibidagi harflar miqdoriga ko‘ra uch guruhga bo‘linadi.

Mazkur juzvlarning har biri harflarning harakatli yoki sokin bo‘lishiga ko‘ra ikkiga bo‘linadi. Demak jami olti xil juzv bor, deb aytish ham mumkin:

1. Sabab (*arabcha qoziq*) - ikki harfli juzvlar.

a. Sababi xafif - bir harakatli va bir sokin harfdan iborat (-).

b. Sababi saqiyl - ikki harakatli harfdan iborat (v v).

2. Vatad (*arabcha ustunlarni bog‘laydigan arqon*) - uch harfli juzvlar.

a. Vatadi majmu` - ikki harakatli va bir sokin harfdan iborat.

b. Vatadi mafruq - bir harakatli, bir sokin va yana bir harakatli harfdan iborat.

3. Fosila (*arabcha palos*) - to‘rt va undan ortiq harfli juzvlar.

a. Fosilai sug‘ro - uch harakatli va bir sokin harfdan iborat.

b. Fosilai kubro - to‘rt harakatli va bir sokin harfdan iborat.

Turkiy aruzning murakkab tomonlaridan yana biri shundaki, ochiq bo‘g‘in aslida qisqa bo‘lishi lozimligiga qaramay vazn talabiga ko‘ra cho‘zib talaffuz etilishi, yopiq bo‘g‘inlar esa muayyan o‘rinlarda qisqa bo‘g‘inga aylantirilishi mumkin.

II. Juzvlar

№	Juzv nomi	Juzv tarkibi	misol	paradigma
1	Sababi hafif	Bir harakatli va bir sokin harf	<i>Men, kel</i>	—
2	Sababi saqiyl	To‘rt harakatli harf	<i>Yana, meni</i>	V V
3	Vatadi majmu’	Ikki harakatli va bir sokin harf	<i>Vatan, sanam</i>	V —

4	Vatadi mafruq	Bir harakatli, bir sokin va yana bir harakatli harf	<i>Hamma, noma</i>	– V
5	Fosilai sug‘ro	Uch harakatli va bir sokin harf	<i>Tilagim, harakat</i>	V V –
6	fosilai kubro	To‘rt harakatli va bir sokin harf	<i>Tilaganim, So‘ramasam</i>	V V V –

Ruknlar, ularning hosil bo‘lishi va turlari

Rukn – arabcha “ustun” degan ma’noni anglatadi, ko‘pligi arkon. Aruz tizimida hijodan keyingi yirik ritmik bo‘lak hisoblanadi.

Aruzda ruknlar juzvlarning birikishidan yuzaga keladi⁴.

	Rukn nomi	CHizmasi		Rukn nomi	CHizmasi
1	Fa u lun	V - -		Mus taf’ i lun	- - V –
2	Fo i lun	- V -		Maf’ u lo tu	- - - V
3	Mafoiy lun	V - - -		Ma fo i la tun	V - V V -
4	Fo i lo tun	- V - -		Mu ta fo i lun	V V - V -

O‘zbek aruzida ruknlarning ushbu tartibi aynan qabul qilingan bo‘lsa-da, ularni ajratishda hijolarning talaffuzga ko‘ra guruhlanib kelishiga ham e’tibor qaratiladi.

Aruz ilmida she’r vaznini aniqlash uchun “taqte’” usuli ham qo‘llaniladi. Taqte’ – arabcha kesish degan manoni anglatib, baytni ritmik bo‘laklar – ruknlariga ajratishni anglatadi. Taqte’ usuli ancha murakkab bo‘lib, arab grafikasida esa yanada qiyinlashadi. Shuning uchun hozirgi aruzshunoslikda taqte’ usuli emas, hijo usuli ko‘proq qo‘llaniladi. Ya’ni, bayt avval talaffuzga ko‘ra hijolarga ajratiladi, so‘ngra ritmik bo‘laklarga bo‘linadi va har bir ritmik bo‘lakdagi hijolarning cho‘ziq-qisqaligi aniqlanadi, belgilanadi, shu tartib asosida vazni aniqlanadi.

⁴ Фитрат руқнларнинг ҳосил бўлишига нисбатан мавжуд ушбу тартибни мақул кўрмайди. «Аруз ҳақида» рисоласида «ҳеч қандай илмий лисоний асосга суянмасдан, ҳижола­рининг бир бирига қушулишлари­га кўра тахсим этдилар. Бу «Халил мактаби»нинг биринчи янглиши бўлди» дейди. Ҳижо­ларнинг қисқалиқ ва тўлиқ­лик сифат­лари­га диққат қилиб, шуларнинг тизилиш тартибини назарга олганда масалани жуда тўғри ҳал қилган бўлардилар деган фикрни билдиради. Фитрат. «Аруз ҳақида». – Т. «Ўқитувчи» 1997. 31-бет.

Bahrlar, ularning turlari va hosil bo‘lish usullari

Bahr – arabcha dengiz degan ma’noni anglatadi. Aruz atamasi sifatida rukndan keyingi yirik birlik hisoblanadi. Bahrlar baytlarda ruknlarning turlicha takrorlanishidan hosil bo‘ladi. Aruz ilmi asoschisi Halil ibn Ahmad bahrlar sonini 15 ta qilib ko‘rsatgan. Bular:

Mutaqorib. 2.Hazaj. 3. Rajaz. 4. Ramal. 5. Vofir. 6. Komil. 7.Tavil. 8.Madid. 9.Basid. 10.Munsarih. 11.Muzori’. 13.Muqtazab. 13.Mujtass. 14.Sari’. 15.Hafif bahrlaridir. Forsiy aruzshunoslar Mutadorik, Jadid (G‘arib), Qarib, Mushokil bahrlarini qo‘shgan ekanlar. Shuningdek, Ariz va Amiq bahrlari ham bahrlar sarasiga kiritiladi. Bobur bu ikki bahrni “g‘ayri mushhur” bo‘lganligini va “bu bahrlar bila jami’ buhur yigirma bir bo‘lg‘ay” deb ko‘rsatadi⁵. Bular:

1. Mutaqorib. 2. Mutadorik. 3. Hazaj. 4. Rajaz. 5. Ramal. 6.Vofir. 7.Komil. 8.Tavil. 9. Madid. 10. Basid. 11. Munsarih. 12. Muzori’. 13.Muqtazab. 14.Mujtass. 15.Sari’. 16.Jadid (G‘arib). 17.Qarib 18.Hafif. 19.Mushokil. 20.Ariz. 21.Amiq bahrlaridir.

Anvar Hojiahmedovning ko‘rsatishicha, bu 21 bahrdan quyidagi 9 tasi bizning she’riyatimizda mutlaqo qo‘llanmagan, ular arabiy va forsiy she’riyatda maxsus o‘lchov turlari sanaladi:

1. Vofir,	4. Basid	7. Mushokil,
2. Muqtazab	5. Jadid (G‘arib)	8. Ariz
3. Madid,	6. Qarib	9. Amiq

Mutadorik, Komil, Tavil bahrlaridan juda kam shoirlar foydalanganlar. Qolgan quyidagi 9 bahr esa she’riyatimizda faol qo‘llanilgan⁶.

1. Mutaqorib. 2. Mutadorik. 3. Hazaj. 4. Rajaz. 5. Ramal. 6. Muzori’. 7. Hafif. 8. Munsarih. 9. Sari’.

Aruzshunoslikda ruknlarning baytdagi takroriga qarab to‘rt ruknli bo‘lganda – **murabba’**, olti ruknli ruknli – **musaddas**, sakkiz rukn bo‘lganda – **musamman** deb yuritiladi. Masalan, “Ramali musamman” deyilgandagi musamman baytda sakkiz rukn borligini anglatadi. Shuningdek, 12 (mustahzod), 16, 20, 36 ruknli she’rlarga duch kelishimiz mumkin. Bunday vazn ko‘p ruknli degan ma’noda **“mutatavval”** deb yuritiladi. Aruz tizimida, xususan klassik aruzshunoslikda bahrlarni aniqlash avval ham

⁵ Бобур. Мухтасар. – Тошкент: Фан, 1971. 24 б.

⁶ А.Ҳоҗиаҳмедов. «Ўзбек арузи луғати» «Шарқ» Т.1998 й. 38- бет.

aytilganidek, taqti'lash orqali amalga oshirilgan. Bu anchayin murakkab usul bo'lganligi sababidan osonroq yo'l, ya'ni yozma tarzda aniqlash usulini qo'llash ma'qulroq. Bunda avval bayt hijolarga ajratib yoziladi, so'ngra talaffuzga ko'ra ritmik bo'laklarga bo'lamiz, har bir ritmik bo'lak yoki ruknlardagi hijolarning sifatini aniqlaymiz va belgilaymiz, ajratilgan ruknlar asl yoki tarmoq ruknlarga mosligiga e'tiborni qaratamiz.

Ma'lumki, adabiyot darsliklariga kiritilgan eng yetakchi janr g'azaldir. G'azaini tahlil qilish, o'quvchilarga to'g'ri yondashuvlar asosida tushuntirish juda murakkab hodisa.

"Mumtoz she'riyat mazmun-mohiyati, nafosati ruhiy ozuqa ekanligi tushuntirilib, o'quvchilar qalbiga singdirilar ekan, g'azal, ruboiy, doston, xullas, adabiy turning qaysi janriga aloqador asar bo'lishi- dan qat'iy nazar har birini o'z vazni ohangi g'azal mazmun va g'oyasidan kelib chiqib o'qish, mutolaasi qanday bo'lishi haqida ham ta'lim berib borish lozim.

Bu tani xokini-yu ruhi ravonni na qilay?!

Bo'lmasa qoshimda jonona, bu jonni na qilay?!

Yorsiz ham bodasiz Makkaga bormoq ne kerak?!

Ibrohimdin qolg'on ul eski do'konni na qilay?!

Urayinmu boshima sakkiz behisht-u do'zaxin,

Bo'lmasa vasli menga, ikki jahonni na qilay?!

Arshning kungurasin ustiga qo'y dum oyog'im,

Lomakondin joy olibman, bu makonni na qilay?!

Zarraye nuri quyoshdek bu jahon ichra tamom

Oshkoro bo'lmasa, sirri nihonni na qilay?!

Bir Xudodin o'zgasi barcha g'alatdur, Mashrabo,

Gul agar bo'lsa qo'lumda, ul tikonni na qilay?!

10-sinf darsligidagi mazkur g'azal matnida va tushunarsiz so'zlarni anglash uchun yordam tariqasida lug'ati berilgan. Ular quyidagicha:

So'zlar	Izohi
xok	tuproq
ruhi ravon	inson ruhi

boda	may
behisht	jannat
zarra	bir zarra
nihon	yashirin

Soʻngra qisqacha izoh va uchta savol berilgan.

1. Gʻazalning asosiy gʻoyasi nimadan iborat?
2. Har bir misra oxiridagi ritorik savol qanday vazifa bajarmoqda?
3. Gʻazalda qaysi sheʼriy sanʼatlar qoʻllangan?

Quyidagi gʻazallarni mustaqil tahlil qiling. Tahlil jarayonida lugʻatlar, ensiklopediyalar va boshqa kerakli manbalarga murojaat qiling.

Darslikda keltirilgan ushbu savollarda umumiylik mavjud boʻlib, oʻquvchilarning tafakkuri va tasavvurini kengaytirishga xizmat qilmaydi. Gʻazalning asl mazmun-mohiyatini ochib bera olmaydi. Gʻazallarni tahlil qilishdan maqsad oʻquvchilarga yuzaki bilim berish emas, ularning qalbiga taʼsir koʻrsatish, mavzuni hayotiy bilim va koʻnikmalar bilan uygʻunlashtirish, jamiyatga barkamol, barcha insoniy fazilatlarga ega shaxsni tarbiyalab berishdir. Metodist Z. Mirzayeva taʼkidlaganidek, “...savol va topshiriqlar oʻquvchilarni asarga qiziqtirishi, asar mazmunini tushunishga tayyorlashi, badiiy matnni tushunish – tahlil qilishga, mustaqil fikrlashga, badiiy asar ustida chuqur mushohada yuritishga, adabiyotni sanʼatning boshqa turlari, boshqa fanlar va oʻquvchi hayoti bilan aloqasini taʼminlash, oʻquvchida ogʻzaki va yozma nutqni, ijodiy qobiliyatni rivojlantirishga qaratilganligi bilan oʻziga xos ahamiyat kasb etadi”.

Mumtoz lirik gʻazallarni ayrimlarida tasavvufiy talqinlar mavjud. Mazkur gʻazal tahlilida ham shuni kuzatish mumkin. Hozirgi paytda gʻazal janrini oʻrganishdagi qiyinchiliklardan biri oʻqituvchilar va oʻquvchilar orasida tasavvuf ilmini anglash va bilishdagi nuqsonlarning mavjudligidir. Gʻazallar tahlili va talqini borasida hatto olimlar orasida ham jiddiy muhokamalar davom etmoqda.

“Aqliy hujum” metodidan foydalangan holda gʻazalni muammoli tahlil qilishda foydalanish sinfda oʻquvchilarni matn ustida ishlashda yaxshi natija beradi. Bunda oʻquvchilarning darslarda yangi va innovatsion fikrlarni ayta olishi muhim boʻlgan. Taʼlim sohasida bu usuldan foydalanish juda katta ijobiy natijalarga olib keldi.

Dars jarayonida "Na qilay" radifli gʻazalni oʻrganishda “Aqliy hujum” metodidan foydalanish orqali samarali natijalarga erishiladi. Bu metod

guruhlar o'rtasida yoki individual ko'rinishda ham namoyon bo'ladi. Darsda har bir o'quvchilar o'rtasida ham mazkur metod qo'llanildi va ijobiy natijalarga erishildi Bizga ma'lumki, Abdulla Qodiriy ijod maktabida har tomonlama ijodkor va o'z mustaqil fikriga ega o'quvchilar ta'lim olishadi. Darsni boshlashdan oldin g'azal o'qituvchi tomonidan ifodali o'qiladi. O'quvchilar tinglash jarayonida bir paytning o'zida g'azal matni ohangi bilan tanishadi va o'zlari ifodali o'qishga harakat qiladi. Dastlab g'azal o'qituvchi tomonidan ifodali o'qib beriladi. Bunda tayyor audio taqdim etish ham mumkin. G'azalni yuzaki emas, undagi botiniy ma'nolarni va nozik jihatlarini ziyraklik bilan ilg'ay olish o'quvchidan katta mahorat talab qiladi. Mashrabning "Na qilay" radifli olti baytdan, 12 misradan iborat. G'azalning maqta'si "Bu tani xokini-yu ruhi ravonni na qilay?!" misrasi bilan boshlanadi. Maqtasi "Bir Xudodin o'zgasi barcha g'alatdur, Mashrabo" misralari bilan yakunlanadi. G'azalni tahlil qilish o'quvchilarga yuklatiladi. Har bir bayt o'quvchilarga bo'lib beriladi, berilgan baytlar haqida o'quvchilar o'z fikrlarini bayon etishlari lozim bo'ladi.

1-o'quvchi:

Bu tani xokini-yu ruhi ravonni na qilay?!

Bo'lmasa qoshimda jonona, bu jonni na qilay?!

Ushbu g'azal so'fiyona ruhda yaratilgan. Xok – tuproq. Ruh – insonning ruhi. Biz insonlar tuproqdan yaratilganmiz va tuproqqa qaytamiz. Demak, shoirga tuproqdan bo'lgan tan ham, ruh ham kerak emas. Uning qalbidagi Allohga, ya'ni yorga bo'lgan muhabbat shu qadar kuchli, unga yordan boshqa narsani qabul qilmaydi.

2-o'quvchi:

Yorsiz ham bodasiz Makkaga bormoq ne kerak?!

Ibrohimdin qolg'on ul eski do'konni na qilay?!

Mumtoz adabiyotda qo'llanadigan majoziy obrazlarni o'quvchilarga to'g'ri anglatish lozim. Yor deganda Alloh, boda esa ishq ma'nosini anglatadi. Makkaga – Allohning uyi sifatida tavof qilgani boriladi. Bu muqaddas joyga borish uchun juda katta tayyorgarlik ko'rish kerak. Avvalo, qalbni tozalash, nafsni tiyish, ezgu fazilatlar sohibi bo'lish, haqiqiy ishqqa ega bo'lish orqali bu ziyoratni amalga oshirish mumkin. Demak, qalbida haqiqiy ishq bo'lmagan inson bu maqomga erisha olmaydi. Ishqsiz, qalbida muhabbat bo'lniasdan Ollohga yaqinlashib bo'lmaydi. Shuning uchun ham Ka'bani "Ibrohimdan qolgan eski do'kon" deya ta'riflamoqda. Ibrahim alayhissalom Makkaga o'z o'g'li Ismoilni olib kelganda Alloh unga Ka'ba poydevorini tiklashni buyurgan. Ibrahim alayhissalom bu amrni bajargan va Baytulloh musulmonlar uchun ziyorati ibodat hisoblanadigan muqaddas joyga aylangan.

3-o'quvchi:

Urayinmu boshima sakkiz behisht-u do'zaxin,

Bo 'lmasa vasli menga, ikki jahonni na qilay?!

“Chinakam so‘fiyga xos jihatlar g‘azaining ayni shu misralarida yaqqol namoyon bo‘ladi. Oddiy kishining Allohga muhabbati, undan qo‘rquvi tagida jannatga yetishish maqsadi turadi. Mutasavvuf uchun bunday maqsad ta‘magirlik hisoblanadi. So‘fiy Yaratganning jamoliga yetishishnigina o‘ylaydi. Unga Yaratganga muhabbat sababli jannatga erishish va do‘zaxdan qutulib qolishni niyat qilish – uyat. Chunki go‘yo muhabbat uchun haq talab qilganga o‘xshab qoladi. Chin ishq beg‘araz bo‘lmog‘i kerak.

Har bir g‘azalning shoh bayti mavjud. Shohbaytlar maqta‘dan oldin keladi. Lekin mazkur g‘azalda shohbayt maqta‘dan oldin kelmagan. Bizning qarashimiz bo‘yicha mana shu bayt shohbayt hisoblanadi. Chunki shohbaytlarda fikrning qaymog‘i beriladi.

4-o‘quvchi:

Arshning kungurasin ustiga qo‘ydum oyog‘im,

Lomakondin joy olibman, bu makonni na qilay?!

Bizga ma‘lumki, Mashrab bu dunyoning, ya‘ni o‘zi yashagan muhitiga daxldor odam bo‘lmagan. Bu inson ilohiyat odami bo‘lgan. U darajasi ham, o‘y-xayollari ham, qarashlari ham, fikrlari ham yuqori darajada bo‘lgan. Arsh degani osmondan ham baland joy arshi a‘lo deyiladi. Man o‘sha arshga oyog‘imni qo‘ydim, deyapti. Lomakon – makonsizlik. Alloh makondan tashqarida, U yaratgan barcha mavjudotlar esa makonda mavjuddir. Bu dunyoda yaratilgan har bir moddiy narsa makonda yaratilgan va qaysidir zamonga aloqador. Makonsizlik esa faqat Ollohga xos. Barcha moddiy narsalar foniidir. Lomakonlik esa boqiy. Man Ollohning muhabbati bilan lomakondan joy olgan ekanman, bu foniy dunyo nimaga kerak, degan fikrlar aytilgan. Ollohning oshiq-lari Ollohga yetishmoq uchun ayrim insonlar hech qanday moddiyat kerak emasligini ta‘kidlaydilar, Yorsiz ya‘ni Olloh, boda bu – ishq qalbimda Ollohga bo‘lgan ishq bo‘lmas ekan, Makkaga borishning qanday ahamiyati bor.

5-o‘quvchi:

Zarraye nuri quyoshdek bu jahon ichra tamom

Oshkoro bo 'lmasa, sirri nihonni na qilay?!

Koinotda yer kurrasining o‘zi bir nuqtadek o‘sha nuqtaning ichida inson bir zarradek ekan, Ollohga oshiq bo‘lganlar hech qanday moddiyatga qiziqmaydilar, bu dunyodan uziladilar. Ular faqat Olloh ishq-i bilan yashaydilar.

Asar maqta‘-sida bu fikr ochiq va aniq aytiladi.

Bir Xudodin o‘zgasi barcha g‘alatdur, Mashrabo,

Gul agar bo 'lsa qo 'lumda, ul tikonni na qilay?!

G‘azal shu tarzda o‘quvchilarga to‘g‘ri va aniq tahlil qilib berilishda o‘qituvchi ham, albatta, yordam beradi, chunki o‘quvchilar g‘azalning

tasavvufiy ma'nolarini tahlil qilishda biroz qiyinchiliklarga duch kelishlari, tabiiy. O'quvchilarga mumtoz matnni tuhuntirishda tasavvufiy bilimlarni o'rgatish muhim. Toki bu yo'l orqali ular qalbida chinakam ezgu fazilatlar shakllantiriladi.

G'azalni mazmun jihatidan tashqari shaklan ham tahlil qilish maqsadga muvofiq. Bu o'quvchilarning g'azalning shakily va mazmuniy jihatini bir butun holatda anglashlariga va nazariy bilimlarni musyahkamlashga ko'maklashadi. G'azalni o'quvchilar bilan birgalikda quyidagi "Aqlli jadval" zamonaviy usulida tahlil qilish mumkin.

1.	G'azalning mavzusi	Ishq
2.	<i>G'azalning g'oyasi</i>	Yorga, ya'ni Allohga bo'lgan kuchli muhabbatning aks etishi
3.	<i>Qofiyasi</i>	Ravonni, jonni, do'konni, jahonni, makonni, nihoni, tikonni
4.	<i>Radifi</i>	Na qilay?
5.	<i>Bahri</i>	Ramal
4.	<i>Taqte'si</i>	-V- - -V- - -V- - -V-
5.	<i>She'riy san'atlari: Ta'did</i>	Xokini-yu ruhi ravonni, yorsiz ham bodasiz, behisht-u do'zaxin
6.	<i>Talmeh</i>	Makkaga
	<i>Talmeh va istiora</i>	Ibrohimdin qolg'on ul eski do'konni
7.	<i>Mubolag'a</i>	Arshning kungurasin ustiga qo'y dum oyog'im, Lomakondin joy olibman
8.	<i>Tashbeh</i>	Zarraye nuri quyoshdek
9.	<i>Tanosib va istiora</i>	Gul agar bo'lsa qo'lumda, ul tikonni

G'azal tahlilida nazariy tushunchalarga ham ko'proq e'tibor qaratish kerak. O'quvchilar ma'naviy va lafziy san'atlar nafosatini his qila olishlari katta ahamiyatga ega. Bizga ma'lumki, umumta'lim maktab va ijod, ixtisoslashgan maktablarning dasturlarida vazn va qofiyalarning murakkab tomonlarini o'rganishga soat ajratilmagan. Adabiyotshunos olim To'xta Boboyevning quyidagi fikrlari ayni shu masalaga bag'ishlangan, nazarimda: "Hozirgi dasturda qofiya ilmi va poetik sintaksis butunlay unutilgan. O'zbek she'riyatida 300 dan ortiq badiiy (she'r) san'atlar qo'llanilgani holda faqat tazod, husni ta'lil, radd ul-matla' eslatilgan xolos... Dasturda maxsus tasvir vositalari ham o'ta kambag'al ko'rinadi. Achinarli tomoni shundaki, dasturda adabiy-nazariy tushunchalar, shu jumladan, she'r ilmi masalalarini o'rganishga bir soat ham

ajratilmagan"!

Adabiyot darslarida mumtoz matnlarni to'g'ri tahlil qila olish, ulardagi she'riy san'atlarni ilg'ay olish juda muhim. Mumtoz adiblarimizning noyob durdonalari hisoblangan she'rilar buyuk adiblarimiz tomonidan turlicha sharhlanib kelingan. Bu esa avlodlarimizning ta'lim-tarbiyasida katta ahamiyat kasb etgan.

Darhaqiqat, hozirgi darsliklarda nazariy ma'lumotlarning tobora kamayib borayotganiga guvoh bo'lamiz. Adabiyot fani uchun tuzilgan dasturlarda badiiy san'atlarni o'rganishga ham soat ajratilishi muhim hisoblanadi. "Badiiy asar, jumladan, g'azalni sharhlashning o'z talablari bor. Avvalo shuni aytilish kerakki, sharh, hamma vaqt asarning o'zini anglash uchun yordamchi vosita, u hech qachon shoir asarining o'rini bosa olmaydi. Sharhning bosh maqsadi, ta'kidlaganimizdek, asarning (jumladan) g'azalning qiyin iboralari, ko'p ma'noli murakkab o'rinlarini soddaroq qilib tushuntirishdir. Shunday bo'lgach, qadimgi sharhlarda ko'proq istilohlar, tasavvufiy-irfoniy iboralarning mag'zini chaqishga e'tibor qilingan".

Najmiddin Komilovning "Ma'nolar olamiga safar" kitobida g'azal janrini sharhlab tushuntirishdagi quyidagi usullarga alohida e'tibor qaratilgan. Asar tilidagi hozirgi kitobxonga tushunili-shi qiyin so'zlar lug'atini berish;

- Baytlarning nasriy bayonini taqdim etish;
- G'azalning umumiy mazmun-ma'nosi, badiiy xususiyatlari ustida mulohaza yuritish.

Bundan tashqari olim g'azal xususiyatlari va g'azalni o'qish, undagi so'zlarni talaffuz etish haqida ham maxsus to'xtaladi: "G'azaldagi ma'nolarni tushunish bilan birga g'azalni o'z vazni-ohangi bilan o'qish, talaffuz etish ham juda muhimligini, har bir g'azal o'z vazni bilan o'qilmasa, undagi ma'nolar yorqin va ta'sirchan chiqmasligini, bitta so'zgina emas, bitta tovush yoki qo'shimcha noto'g'ri talaffuz etilsa, ohangiga tushmasa, butun asarning ohori to'kilishi, g'alizlik va dag'allikyuz berishi lozimligini ta'kidlab o'tadi.

Mumtoz matnlarni, ayniqsa, g'azallarni ifodali qilib vaznga solib talaffuz etish juda muhim. Agar matndagi bir tovushga zavol yetsa, noto'g'ri o'qilsa, misralardagi ma'no-mazmun ta'sirchan chiqmaydi, nafislik yo'qoladi. Shuning uchun ham o'quvchilarga to'g'ri talaffuzni tushuntirishimiz ahamiyatga ega.

Mashg'ulotning texnologik xaritasi

O'quv bloki	III. Ona tili va adabiyot fanini o'qitishga zamonaviy yondashuvlar				
O'quv modul	3.8.1. "Ona tili va adabiyot fanlarini o'qitishda 5P (shaxs, jarayon, loyiha, muammo, natijaga asoslangan) yondashuvi"				
Mavzu	G'azalni tahlil qilish metodikasi				
Davomiyligi	80 daqiqa				
Mashg'ulotning maqsadi	<ul style="list-style-type: none"> O'qituvchilarda o'quvchilarda g'azalni ham mazmun ham shakl jihatdan tahlil qilishga o'rgatish yuzasidan ko'nikmalarni shakllantirish va rivojlantirish O'qituvchilarda gazal tahlilida nazariy ma'lumotlarni eslab qolish va qo'llay olish ko'nikmalarini rivojlantirish. 				
Mashg'ulot bosqichlari	Faoliyat tavsifi	Vaqt, daqiqa	Metodlar	Zarur jihozlar	Natija
1. Tashkiliy qism	- Salomlashish - Mavzu va reja bilan tanishtirish - Mashg'ulotning dolzarbligini asoslab berish	5	Suhbat, tushuntirish	1-slayd	Ishtirokchilar e'tiborini mavzuga jalb etish
2. Motivatsiya	- muammoli savol - "Mavzuning dolzarbligi" haqida qisqa muhokama	5	Muammoli vaziyat yaratish, muhokama	2-slayd	O'qituvchilar mavzuga qiziqadi va ishtirok etishga rag'batlanadi.
3. Nazariy qism	➤ Aruz she'r tizimi haqida; ➤ Aruz tizimidagi ayrim asosiy birliklar haqida; ➤ G'azal tahlili haqida nazariy va amaliy ma'lumotlarga ega bo'lishadi	15	Taqdimot, ko'rgazmali tushuntirish	3-5- slaydlar	O'qituvchilar loyiha ishi namunalarini tayyorlashni, o'quvchilarni loyiha ishiga yo'naltirishni o'rganishadi.
4. Amaliy mashg'ulot	Darslikdagi g'azallar asosida bo'g'in, hijo, cho'ziq hijo, o'ta cho'ziq hijo, qisqa hijo.	35	Guruhlarda ishlash,	tarqatmalar; 6-7-slayd	O'qituvchilar loyiha ishini tayyorlash

	Hijo va bo‘g‘inning farqi, aruzda rukn va bahr tushunchasi, ularni farqlash usullari, bahr, rukn, ramal, hazaj, rajaz, mutaforib, foilotun, mafoiylun, mustaf’ilun, fauvlun, musaddas, musamman, mahzuf, solim, taqti’, vasl kabi nazariy tushunchalarni amalda tahlil qilishadi;		sun’iy intellektdan foydalanish	3-ilova	yuzasidan amaliy ko‘nikmalar hosil qilishadi.
5. Tahlil va muhokama	- Guruhlar ishlari bo‘yicha taqdimotlar; - Qiyinchiliklarni muhokama qilish; - Mashg‘ulot jarayoni bo‘yicha fikr-mulohazalar olish;	10	Suhbat, muhokama, tahlil	4-ilova	O‘qituvchilar o‘z tajribalarini o‘rtoqlashadi va yangi g‘oyalarni o‘zlashtiradi.
6. Refleksiya	- “Uchta muhim fikr” refleksiyasi	5	Refleksiya usullari	8-slayd	O‘qituvchilar o‘z faoliyatini baholaydi va o‘rganilgan ma’lumotlarni qayta ko‘rib chiqadi.
7. Yakunlash va baholash	- Mashg‘ulot natijalarini umumlashtirish - Kelgusi mashg‘ulotlar uchun tavsiyalar berish	5	Suhbat	9-slayd	O‘qituvchilar mashg‘ulotdan qoniqish bilan chiqadi va yangi maqsadlar bilan yo‘naltiriladi.

Adabiyotlar:

1. Navoiy A. Mezon ul-avzon // Navoiy A. MAT. 20 tomlik. 16-tom. – T., 1991.
2. Fitrat A. Aruz haqida. – T., 1997.
3. Hojiaxmedov A. Maktabda aruz vaznini o‘rganish. – T., 1980.
4. Rustamov A. Aruz haqida suhbatlar. – T., 1972.
5. Aliyev S. Aruz vazni. – Buxoro, 1991.
6. Olimov M. Risolai aruz. – T., 2002.
7. Qahhor A. Gap aruzda emas // Qahhor A. Asarlar. 5 jildlik. 5-jild. – T., 1989.
8. To‘ychiyev U. “Mezon ul-avzon”da keltirilgan ruboiy vaznlaridagi xatolar haqida // O‘TA. – 1991 yil, 1-son.
9. Afoqova N. Jadid she’riyati poetikasi. – T. 2005.

